



# **BÖRTÖNÜGYI SZEMLE**

**2020/1. SZÁM**



# BÖRTÖNÜGYI SZEMLE

Kiadja a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága

Megjelenik negyedévente \* 2020. 1. szám

## SZERKESZTŐBIZOTTSÁG

### Elnök:

DR. TÓTH TAMÁS

### Tagok:

DR. CSORDÁS SÁNDOR  
DR. HUSZÁR LÁSZLÓ  
DR. KABÓDI CSABA  
LEHOCZKI ÁGNES  
DR. LŐRINCZ JÓZSEF  
DR. MEZEY BARNA  
DR. NAGY FERENC  
DR. PALLO JÓZSEF  
DR. VÓKÓ GYÖRGY

### Kiadásért felelős:

DR. CSATÓ KORNÉLIA

### Főszerkesztő:

VÁRKONYI ZSOLT KRISTÓF

### Olvasószerkesztő:

RUTKAI KATA  
KELLNER GERGELY

### Nyomdai előkészítés és nyomdai munkálatok:

Duna-Mix Kft., Vác  
www.dunamix.hu  
Felelős vezető:  
SZAKOLCZAI LÓRÁNT

ISSN 1417-4758 (Nyomatott)

ISSN 2559-9771 (Online)

### A szerkesztőség címe:

1054 Budapest V.,  
Steindl Imre utca 8.  
E-mail: szemle@bv.gov.hu

## SZÁMUNK SZERZŐI

**BÁNÁTI BÉLA** építész, Bánáti + Hartvig Építész Iroda Kft.

**DR. BOGOTYÁN RÓBERT** bv. ezredes, bv. főtanácsos, szolgálatvezető, Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága, Biztonsági Szolgálat

**DR. BOZSÓ ZOLTÁN** bv. dandártábornok, bv. főtanácsos, intézetparancsnok, Fővárosi Büntetés-végrehajtási Intézet

**DR. DÜLL ANDREA** környezetpszichológus, az MTA doktora, egyetemi tanár, ELTE PPK Pszichológiai Intézet, BME Szociológia és Kommunikáció Tanszék

**GÖDE ANDRÁS** belsőépítész, Moholy-Nagy Művészeti Egyetem

**KOPCSIK KÁROLY** bv. dandártábornok, bv. főtanácsos, intézetparancsnok, Szegedi Fegyház és Börtön

**DR. MEZEY BARNA** egyetemi tanár, Eötvös Loránd Tudományegyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Magyar Állam- és Jogtörténeti Tanszék. ORCID ID: 0000-0002-2234-9452

**SCHMEHL JÁNOS** bv. vezérőrnagy, bv. főtanácsos, az országos parancsnok biztonsgási és fogvatartási helyettese

**VÁRKONYI ZSOLT KRISTÓF** főosztályvezető, BvOP Hivatal, Stratégiai, Elemzési és Tervezési Főosztály

**Borítófotó:** Bv. fotó

A megjelenő írások nem a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága, hanem a szerzők saját, tudományos szabadságon alapuló állásukat képviselik.

Szerkesztőségünk olyan dolgozatokat vár a szerzőktől, amelyek

a társadalmi devianciákat, a büntetés-végrehajtásra vonatkozó joganyagot, a fogva tartás, a fogvatartotti népesség sajátosságait, problematikáját a tudományos közvélemény által elfogadott tudományterületek (kriminológia, szociológia, pszichiátria, pszichológiai, vezetéselmélet, pedagógia, műszaki tudományok, szakmatörténet stb.) szempontjából elemzik, értékelik. A dolgozatok eredetiségért és tartalmáért a szerző vállalja a felelősséget. Kérjük, a kéziratokon tüntessék fel nevüket, munkahelyüket, munkahelyüket, telefonszámukat, lakcímüket és – ha van – tudományos fokozatukat, rendfokozatukat is.

## KÖZLÉSI FELTÉTELEK

A beérkezett írásokat a szerkesztőség név nélkül továbbítja a bíráló bizottság tagjainak, véleményezés céljából. A megjelenés feltétele ezen tagok támogató véleménye, illetve a szöveg szerzőhöz való visszaküldését követően az átdolgozásra javasolt szövegrészek (ha vannak) javítása.

Szerkesztőségünk mindenkor fenntartja magának a jogot – a szerzővel egyeztetve – a kéziratok stilizálására, szerkesztésére, esetleges javítására. Amennyiben a beérkezett kézirat nem felel meg a formai követelményeknek, vagy tartalma nem illeszkedik a kiadvány szellemiségéhez, úgy a szerkesztőségnek nem áll módjában megjelentetni azt.

# TARTALOM

SCHMEHL JÁNOS: Köszöntő	5
----------------------------	---

## TANULMÁNYOK

BÁNÁTI BÉLA: A korszerű börtönök tervezésének alapelvei <i>Basic principles for the design of modern prisons</i>	9
BOGOTYÁN RÓBERT: Biztonságos fogvatartás – A büntetés-végrehajtási szervek biztonsági elemeinek fejlesztése <i>Secure detention – Improving the security elements of the Hungarian prisons</i>	25
BOZSÓ ZOLTÁN: A börtönök biztonságos működtetése egy intézetparancsnok szemszögéből – Az elmélet és a gyakorlat komplex bemutatása <i>Managing and operating a secure prison from a prison governor's perspective – Complex demonstration of theory and practice</i>	43
DÚLL ANDREA – VÁRKONYI ZSOLT KRISTÓF: Interjú Dr. Dúll Andreával a „Biztonságos börtönök – Környezetpszichológiai megfontolások” című, konferencián elhangzott előadása kapcsán <i>Interview with Dr. Andrea Dúll about her “Safe prisons – Environmental psychological considerations” presentation, held at a conference</i>	65
GÖDE ANDRÁS: Biztonságos börtönök belsőépítészete <i>Interior design of secure prisons</i>	89
KOPCSIK KÁROLY: A Kiskunhalasi Országos Büntetés-végrehajtási Intézet engedélyezésének és építésének bemutatása – Magyarország legkorszerűbb börtönének megvalósítása <i>Licensing and construction of Kiskunhalas National Prison Institute – Accomplishment the latest state-of-the-art prison of Hungary</i>	95
MEZEY BARNA: Adalékok a börtönarchitektúra kezdeteihez <i>Additions to the beginnings of the prison architecture</i>	113



Schmehl János

# KÖSZÖNTŐ

Tisztelt Hölgyeim és Uraim!<sup>1</sup>

A Büntetés-végrehajtási Szervezet régóta tervezte tudományos fórum megszervezését a börtönépítés témakörében. Ennek oka egyfelől az, hogy a Kormány elkötelezett a börtönszűfoltosság megszüntetése iránt, amelynek részeként új büntetés-végrehajtási férőhelyek létesítését tűzte ki célul. Másfelől pedig az, hogy ebben a témában évek, sőt évtizedek óta nem volt konferencia Magyarországon. Célunk, hogy a tudományos eszmecsere eredményei mintegy hiánypótlásként, igazodási pontként szolgáljanak a jövő beruházásai tekintetében.

Közismert, hogy kártalanítás iránti eljárások százai indultak Magyarországgal szemben amiatt, hogy a fogvatartottak számára előírt minimális élettér nem biztosított. Egy 2015. március 10-i bírósági ítélet megállapította, hogy az Emberi Jogok Európai Egyezmény 3. cikke sérül hazánkban. Mindezekből kifolyólag Magyarország Kormánya cselekvési tervet készített a büntetés-végrehajtási intézetek zsúfoltságának kezelésére.

Az akcióterv egyrészt férőhelybővítési programot irányzott elő az elkövetkező évekre, másrészt bevezetett olyan új, alternatív rendelkezéseket, amelyek érdemben képesek hozzájárulni a bv. intézetek telítettségi mutatóinak csökkenéséhez (pl: reintegrációs őrizet, ahol a pozitív tapasztalatok következtében a jogszabályi rendelkezések módosítása jelenleg is folyamatban van a jogintézmény kiterjeszhetősége érdekében).

A Büntetés-végrehajtási Szervezet az akciótervben vállalt férőhelybővítéshez kapcsolódó feladatait folyamatosan teljesíti. 2015. január 1-jéhez képest jelenleg 2067-tel több férőhellyel rendelkezünk. Bezárt objektumokat újjátottunk fel és nyitottunk újra. Belső munkálatok során új részlegeket alakítottunk ki, valamint zárkaösszenyitások révén is jelentős mennyiségű új férőhelyet létesítettünk.

<sup>1</sup> A „Köszöntő” a 2020. február 27-én megtartott „Biztonságos börtönök építése – A börtönök biztonsága” című konferenciát megnyitó beszéd szerkesztett változata.

A korábbi menekültügyi őrzött befogadó központ kiskunhalasi épületének teljes rekonstrukciója és átépítése során új bv. intézetet hoztunk létre, melynek kapcsán rengeteg, a jövőre nézve értékes építőipari tapasztalatot szereztünk. A munkafolyamatokat a fogvatartotti munkaerő lehető legnagyobb arányú bevonásával végeztük el.

A férőhelybővítés mellett a bv. intézetek korszerűsítése is napirenden van, így emelkedik személyi állományunk munkakörülményeinek színvonala, és a fogvatartottak elhelyezési körülményei is javulnak, egyre kevesebb teret adva a panasz beadványok létjogosultságának.

Folyamatban van továbbá a Büntetés-végrehajtás Egészségügyi Központjának építése. Az intézmény egyszerre fog megfelelni a szükséges építészeti, biztonsági, egészségügyi és környezetvédelmi előírásoknak. A működés szempontjából szervesen tagozódik a berettyóújfalui Gróf Tisza István Kórház tevékenységébe, speciális szereppel, csak az alapvető diagnosztikai technológiát, valamint a kivizsgálási, előkészítési, ápolási és utókezelési feladatok ellátását kell biztosítani, a szakorvosi ellátást (műtéti beavatkozásokat, kezeléseket, szakdiagnosztikát, stb.) a kórházban végzik.

A Berettyóújfaluban létrejövő büntetés-végrehajtási intézményben az ott szolgálatot teljesítő személyi állomány számára kiváló munkakörülményeket, a betegeknek pedig korszerű, zökkenőmentes ellátást tudunk majd biztosítani.

Egy új büntetés-végrehajtási intézet vagy intézmény létesítése során lehetőség nyílik az egyes szakterületek által meghatározott igények szerinti kialakításra. Ilyenkor nem egy már meglévő épületet kell biztonságosabbá tenni, a börtön sztenderdeknek megfeleltetni, hanem egy komplex, teljesen új és modern rendszert lehet kialakítani.

A zöldmezős beruházás nagy lehetőség, de aprólékos, részletekbe menő munkavégzést, rendszerben való gondolkodást is követel. Úgy vélem és hiszem, hogy a mögöttünk álló tapasztalatok, szakmailag felkészült kollégáim és a tervezés, valamint kivitelezés fázisaiba bevonásra került, illetve kerülő szakemberek kellő biztosítékot nyújtanak arra, hogy szervezetünk egy ilyen kihívásnak is meg tudjon felelni.

Tisztelt Hölgyeim és Uraim!

Konferenciánk címe a „*Biztonságos börtönök építése – A börtönök biztonsága*”, ebben a rövid címben kétszer is szerepeltettük a „biztonság” szót. Ez nem véletlen. Számunkra a társadalom védelme, a közrend és köznyugalom fenntartása a legfontosabb. A napi szolgálatellátásunk során és az új létesítmények tervezésekor egyaránt – természetesen a jogszabályi előírásoknak való megfelelés mellett – rendező elvként a biztonságot határoztuk meg, amelyet semmiféle más szempont nem előzhet meg. Mindazonáltal

arra törekszünk és törekedtünk a tervezéskor is, hogy a különböző szempontok ne összeütközésben legyenek, hanem egymás mellett teljes mértékig érvényesülni tudjanak.

A beépített technika és a statikus biztonsági elemek nagyban járulnak hozzá a személyi állomány és a fogvatartottak biztonságához, mentális jólétéhez, az ellátás folyamatosságához, kritikus infrastruktúrák védelméhez. Egy büntetés-végrehajtási intézet biztonsága azonban nem csupán az épület kialakításában vagy a korszerű megoldásokban rejlik. A legnagyobb részben a fogvatartottakkal napi szinten foglalkozó személyi állomány szakszerű és jogszerű feladatellátása biztosítja a rendeltetésszerű és rendkívüli eseményektől mentes működést.

Elhivatottság, hazaszeretet, szolgálatteljesítés mindenekelőtt. Ez tartja össze a büntetés-végrehajtás építményét.

A Büntetés-végrehajtási Szervezet vezetése nevében ezúton köszönöm meg az előadók/szerzők munkáját, és mindenkiét, aki hozzájárult a konferencia megvalósulásához.

Schmehl János bv. vezérőrnagy  
az országos parancsnok  
biztonsági és fogvatartási helyettese

A korszerű büntetés-  
végrehajtás tervezésének a





# A KORSZERŰ BÖRTÖNÖK TERVEZÉSÉNEK ALAPELVEI

## *Basic principles for the design of modern prisons*

A börtön ősi intézménye az idők folyamán – csakúgy, mint bármely közintézmény – követte a kor funkcionális, jogszabályi, műszaki és esztétikai elvárásait. Napjainkra egy börtön épülete a kórházhoz hasonló komplexitású, bonyolult géppé vált. Rengeteg hazai és nemzetközi előírásnak, műszaki szabványnak, jogszabálynak kell megfelelnie. Mindemellett építészeti eszközökkel ki kell fejeznie mind a környezete, a társadalom, mind a használói számára a büntetés-végrehajtás korszerű alapelveit a prevenciótól a reintegrációig. A korszerű börtönök tervezésének alapelveit a büntetés-végrehajtás alapelveiből és gyakorlati alkalmazásából vezethetjük le, amit a szabadságvesztés és a normalizáció fogalma keretez.

**Kulcsszavak:** börtön, tervezés, büntetés-végrehajtás, normalizáció, reintegráció

*Over time, the ancient institution of the prison, like any public institution, has followed the functional, legislative, technical and aesthetic expectations of the given age. Today, the prison building has become a complex machine with the same complexity as a hospital. The prison building has to comply with many domestic and international regulations, technical standards and statutory requirements. In addition the building must express through architectural means to its environment, society and the users of prison building the modern principles of prison enforcement from prevention to reintegration. The basic principles of modern prison design can be derived from the basic principles and practical application of prison, framed by the notions of imprisonment and normalization.*

**Keywords:** prison, planning, imprisonment, normalization, reintegration

## A korszerű épület

**E**gy épület egy adott társadalom világról alkotott képének, az emberről való felfogásának a legkomplexebb megnyilvánulása. Az épületek megvalósulását, végső képét nagyon sok szereplő befolyásolja: a beruházó vagy építtető a folyamat elején az, aki kijelöli az építési célt és anyagi forrást biztosít hozzá. A tervező a kijelölt célt térbeli vízióba és konstrukcióba önti, meghatározza azt, amit a tervdokumentációknak tartalmaznia kell. A projektmenedzsment – más néven lebonyolító – az egész beruházási folyamat megszervezéséről gondoskodik. A hatóságok, akik – elsősorban – a közérdeknek való megfelelést a szabályozórendszereken keresztül biztosítják, a kivitelező pedig, aki a virtuális tervekből fizikai formájában megvalósítja az épületet. Egy sikeres beruházás esetén a folyamat résztvevői kivétel nélkül magukénak érzik a végeredményt.

Egy épület – különösen egy középület – mindig magán hordozza a kornak a lenyomatát, amiben megvalósul, és szerencsés esetben hűen tükrözi ennek a társadalomnak a pillanatnyi állapotát.

Ezért a korszerűség fogalma alatt azt értem, hogy az épület teljesíti egy adott szűkebb-tágabb szociális környezet és kor jövőbemutató műszaki, technológiai, technikai és esztétikai elvárásait, ezáltal tükrözi az adott társadalom fejlettségének pillanatnyi állapotát.

Kevés olyan építményt találunk az építészet története során, amely az említett szempontrendszer alapján kifejezőbb lenne, mint az egyiptomi piramis: a monolitikus, tiszta geometriájú tömb formailag pontosan leképezi a korabeli egyiptomi társadalom hierarchikus berendezkedését, az építési technológia, amivel felépítették, még a mai kor számára is rejtély. Amit viszont tudunk már: több tízezer ember nagyon magas fokú együttműködésére volt szükség a felépítéséhez. Természetesen ugyanez elmondható egy középkori gótikus katedrálisról is.

A börtönre a fenti gondolatmenet szintén igaz. Az intézménye és annak fizikai, építészeti megnyilvánulása az építészettörténet során a kezdetektől fogva együtt fejlődött az emberi kultúrával, ugyanazokat az utakat bejárva, mint az építészettörténet más középületei: követte a kor kulturális, funkcionális, műszaki, jogszabályi és nem utolsósorban esztétikai elvárásait.

Ha szemléletesen akarunk fogalmazni, akkor azt mondhatjuk, egy mai börtönrel és egy középkori börtönrel szemben támasztott elvárások között pontosan annyi a különbség, mint egy mai okosház és egy középkori parasztház, vagy városi lakóház

között. Sőt, bizonyos vonatkozásokban – például a gyengeáram és biztonságtechnika terén – a börtön minden bizonnyal bonyolultabb technológiával rendelkezik.

Napjainkra a börtön épülete a kórházakhoz hasonló komplexitású, bonyolult géppé vált. Ez a gép robotsztus és egyben okos is. A mai börtönöknek ki kell elégíteniük a büntetés-végrehajtás folyamatának minden fázisában a szükségleteket, tartalmazniuk kell azokat a funkciókat, amelyek a befogadás, a rabosítás, a fogvatartás, a munkáltatás, a fenntartás, az egészségügyi ellátás, az oktatási és kulturális tevékenységek során szükségesek. Rengeteg hazai és nemzetközi előírást, műszaki szabványt és jogszabályt kell teljesíteniük, mindemellett az épületnek építészeti eszközökkel ki kell fejeznie mind a környezete, mind pedig a használói számára a büntetés-végrehajtás korszerű alapelveit a prevenciótól a reintegrációig. Ezt úgy hívjuk, hogy az épület kommunikál a környezetével. Vagyis „elmondja” az építészet nyelvén, mit tartalmaz, mi a szándéka, kik építették, kik használják.

Egy börtönt ábrázoló képre tekintve senkinek nem jut eszébe, hogy társasház vagy iskola lehet, akkor sem, ha a börtönök elsődleges építészeti attribútumai közül egy sem szerepel a képen. Nincs rács, szögcsatorna, mégis kifejezi a benne rejlő funkciót.



Fotó: Bv. fotó

Hogyha a tanulmány címében szereplő másik fogalom felé fordulunk, nevezetesen, hogy mik azok az alapelvek, amik a börtönök kialakítását vezetik, akkor a válasz az, hogy a tervezés szempontrendszerét a rendeltetés, az intézmény működésének az alapelveiből kell származtatni.

## A büntetés-végrehajtás alapelvei

A büntetés-végrehajtás alapelveit nemzetközi egyezményekben rögzítik, illetve erre rakódnak rá a nemzeti irányelvek.

A büntetés-végrehajtás alapelvei részben nemzetközi egyezményeken alapulnak, és néhány konkrét, alapvető kívánalomban és paraméterben csúcsosodnak ki, mint az emberi alapjogok, így pl. a minimális helyigény biztosítása a lakó-zárkaterekben, vagy a vallásgyakorlás biztosítása.

Ezektől az alapvetésektől a nemzeti alapelvek nem térhetnek el, viszont a részletek értelmezésében és a gyakorlatban jelentős különbségek tapasztalhatóak. Teljesen másként értelmezik az alapelveket a gyakorlatban az emberi individuumot magasan értékelő skandináv országok, mint akár a francia, a német, vagy angolszász országok, és természetesen Magyarország is részben külön utat követ.

Az alábbiakban kifejtem a büntetés-végrehajtásban megismert fogalmak és az építész tervezés alapelvei közötti kapcsolatot a gyakorló építész szemszögéből.

### *A szabadságvesztés*

A büntetés célja az, hogy a bűnt elkövető, tehát deviáns egyént elkülönítsük a többségi társadalomtól, kirekesztjük abból annak érdekében, hogy a bűnelkövetés ne ismétlődhessen meg. Ez nem lehetséges másként, csak ha a bűnelkövetőt korlátozzuk az egyik legalapvetőbb szabadságjogban, a mozgásának és cselekvésének szabadságában. Tehát a büntetés alapja maga a szabadság elvesztése. Ehhez természetesen az elzárás természetéből adódóan társul egyéb jogfosztás is, mint a szabad kommunikáció (pl. a telefon vagy az internet használatának) joga, vagy sok egyéb, a börtönök működési rendjéből adódó kötelezettség, cselekvési kényszer.

### *Normalizáció*

A második alapvetés, hogy a bűnt elkövető a büntetésének letöltése után teljes jogú állampolgárként visszatérhet a társadalomba, és a társadalom érdeke, hogy a bűnelkövetés ne ismétlődhessen meg. Ez akkor lehetséges, ha a bűnelkövető a fogvatartás során nem távolodik el a szükségesnél nagyobb mértékben a szabad társadalomban elfogadott általános életviteltől és normáktól. Vagyis a fogvatartás során alkalmazott kényszerek mennyiségét a szükséges minimumon kell tartani annak érdekében, hogy a reintegráció minél zökkenőmentesebb legyen. Ezt az alapelvet, amely a szabadságvesztéssel járó additív hatások minimalizálását jelenti, normalizációnak nevezzük.

A normalizációnak van egy járulékos eredménye is, ez a következetesség erősítése. Ha a bűnös azt kapja büntetésként, amit számára jogszerűen és méltányosan elrendeltek, az életének többi vonatkozásában azonban nem számíthat atrocitásra, jogsértésre, erősödik az ok-okozati összefüggés az elkövetett bűn és méltányos büntetés, illetve a helyes viselkedés és a szabad élet jutalma között.

Ettől a ponttól kezdve a büntetés-végrehajtás elméleti szakemberei számára is képlékeny még a terület. Az én értelmezésem szerint a normalizáció két részre osztható.

Az egyén, vagyis a fogvatartottak személyes normalizációja azt jelenti, hogy a személyiségüket torzító hatásokat ki kell szűrni.

Ennek a felfogásnak van egy érzékenyebb területe, amely azt mondja, hogy a normalitástól eltérő viselkedésformákat is „normalizálni” kell, vagyis a fogvatartottat át kell nevelni. Ezt a beavatkozást elsősorban az északi országok gyakorlatában a fogvatartottak szabad akaratára bízják.

A fizikai környezet normalizációja azt jelenti, hogy olyan fizikai környezetet kell teremteni az elítélt számára a fogvatartás időtartama alatt, hogy ha egyszer visszatér a társadalomba a büntetése letöltése után, akkor a két környezetből adódó különbség ne gátolja a visszaailleszkedést. Mik ezeknek a büntetés-végrehajtási alapelveknek az építészeti tervezés során megnyilvánuló alapelvei?

E három fogalom, a szabadságvesztés, a normalizáció személyi, illetve fizikai értelmezése köré tulajdonképpen a tervezés mindazon szempontjait fel lehet sorakoztatni, amik a börtönök tervezése során meghatározó fontosságúak.

## **A büntetés-végrehajtás alapelveinek tükröződése a tervezés szempontjaiban**

### *Biztonság(technika)*

A szabadságvesztés, az elzárás biztosítása alapvetően a biztonságtechnika feladatköre, melynek a fizikai védelemben és az ezt kiegészítő elektronikus védelemben van szerepe, de áttételesen ide sorolhatóak a telepítési és a beépítési szempontok is.

A fizikai védelem távolságtartást jelent. Ez a védelem természetesen elsősorban bentről ki-fele irányul, de tudjuk, hogy a kintről befele érkező hatásokat is csökkenteni, szűrni kell. A hozzátartozókkal való, nem megengedett kapcsolattartás sok problémát okoz, zavarja a környezetet. A telepítés és az épület megformálása során erre külön figyelmet kell fordítani.

## *Helykijelölés, beépítési módok*

Az intézmény regionális helykijelölését általában nem tervezési, hanem politikai, gazdaságpolitikai szempontok határozzák meg, mint például a rendelkezésre álló munkaerő, vagy a büntetés-végrehajtás logisztikai szempontjai. A településen belüli helykijelölés is jellemzően még a tervező bevonása nélkül zajlik, nem érdektelen viszont megemlíteni néhány szempontot, ami ebben a fázisban fontos lehet.

Az intézmény megközelítése során ügyelni kell arra, hogy a börtön a település azon részén legyen, amely felől a nagyobb ellátási, vagy látogatói forgalom várható, annak érdekében, hogy ez a forgalom a település életét ne zavarja a szükségesnél nagyobb mértékben.

A lakókönyezetből való távolságtartás szintén kölcsönösen előnyös. A helyszín megválasztásában megfontolandó a morfológiai viszonyok szerepe. A lejtős területeken körülményesen, vagy egyáltalán nem biztosítható a környezettel a vizuális kapcsolat gátlása. Mind a területre való külső rálátás, mind az intézmény területéről való kilátás nehezen akadályozható meg.

A telken belüli beépítési mód szintén befolyásolhatja az elzárás minőségét, a biztonságos őrzést.

A börtönépítés története során régebben inkább a telepszerű, pavilonos beépítési módot részesítették előnyben, amely a laktanyákra, de például a kórházakra is jellemző volt. Ezeket a létesítményeket az építésük idején külvárosi, vagy külterületi telkekre építették, a telek ára kevésbé befolyásolta a beruházási költséget, és a kezdetleges infrastrukturális igények kielégítése is könnyen ment nagyobb távolságokba. Napjainkra előtérbe került a tömbszerű, tömör beépítési mód, amelynek hallatlan előnye a racionális és tömör infrastrukturális hálózat, ezzel párhuzamosan a költséghatékony megvalósítás és üzemeltetés. A mai épületek a hagyományos víz-csatorna és erősáram hálózatokon kívül nagyságrenddel több hálózatot tartalmaznak (hűtés, kamerarendszer, épületautomatika, távközlés, biztonságtechnika, tűzjelzés), amelyeknél kiemelten fontos a rövid elérések biztosítása. A „tömörödés” folyamata egyébként a kórházaknál ugyanezen szempontok alapján, ugyanígy lezajlott: a modern kórház egy hatalmas tömbben helyezkedik el, fedett és fűtött közlekedőtereken keresztül megközelíthető minden funkció.

A tömör beépítés jellemzően belső udvarokat igényel, amelyek a természetes fényt juttatják az épület belsejébe, egyben a biztonságos, zárt sétálóudvarokat, vagy a dolgozók számára kellemes szabadtéri pihenést is biztosítják.

Jól ábrázolja a tömbös beépítést többek között egy norvég példa, melynek esetében az épületegyüttes léptéke eltér a településszövet átlagos léptékétől, már ez is indokolja a távolságtartást. A település érintése nélkül közútról megközelíthető az intézmény. A beépítési övezet szinte 180 fokban körülöleli a börtön területét, tehát az infrastruktúra könnyen elérhető, mégis diszkrét, keskeny zöldterületi sáv választja el a civil beépítéstől, mintegy lehetőséget adva a település lakóinak az általuk megkívánt intenzitású kapcsolat kialakítására.

A tömör beépítésnek lehetnek extrém sűrűségű példái is. Sűrű szövésű városi környezetből vettem a következő példát, egy chicagói börtönt. A zárkahelyiségeket masszív, 25 emelet magas toronyépületbe rendezték, a mellette levő lepnényépület a kiszolgáló funkciókat tartalmazza. A torony tetőteraszán kapott helyet a sétálóudvar, ami egyben szabadtéri edzőhelyként is működik.

### *Térszerkezet, közlekedőrendszer*

A szabadságvesztés fogalma mellé társítható harmadik tervezési szempontrendszer a térszerkezet és a közlekedési rendszer kialakítási módja.

A tiszta közlekedőrendszer az alapja az épületben fenntartható rendnek és biztonságnek. Az egyértelműen elválasztott forgalom megkönnyíti az őrszemélyzet munkáját és kijelöli az elítéltek mozgásterét. Ezáltal a mindennapi élet egyszerűbbé válik, és – miután az okos közlekedőrendszer kevesebb őrszemélyzetet igényel – a működtetés olcsóbbá.

Egy rövid kitérőt szeretnék tenni a zárkasárnyak elrendezésére és közlekedőrendszerének működésére.

A börtönépítés története során alapvetően kétféle térszerkezet és közlekedési rend alakult ki. Az egyik a centrális elrendezés, amikor a zárkák ajtajai egy központi négyzet, téglalap, bármilyen sokszög vagy kör alakú térre néznek, a tér közepén pedig a megfigyelő pontból azonnal reagálhatnak a rendellenességre. Ugyanez az elve a kereszt, vagy csillagszerű alakzatba rendezett közlekedőnek is, azzal a különbséggel, hogy itt a túlméretes központi tér sokkal kisebbre zsugorodik, épp csak akkora, hogy a megfigyelési pontot tartalmazza.

A szárnyak hosszúságát a megfigyelhető folyosóhossz és a tűzvédelemben megkívánt menekítési távolság határozza meg.

### *A személyes normalizációhoz kapcsolódó tervezési elvek*

Áttérve a normalizáció alapelveire, vizsgáljuk meg a személyi normalizációhoz kapcsolható tervezési elveket.

A bűn elkövetésének az egyik leggyakoribb áttételes oka a tanulatlanság. Az aluledukáltság következtében bizonytalan a társadalmi beilleszkedés, a munka világában való részvétel, nehézkes a megélhetés. A legkézenfekvőbb dolog, hogy szinte elengedhetetlen az oktatás megjelenése a börtönökben. Ennek körülményeit az oktatási létesítmények tervezéséből ismert feltételek és szabályozók határozzák meg: a tantermek természetes megvilágítását, alapterületét, oktatástechnológiai ellátottságát a civil környezet elvárásainak megfelelően kell kialakítani. Fontos a tantermek többféle foglalkozásra való berendezhetősége, hiszen a frontális, a kis- és nagycsoportos foglalkozásnak is teret kell adni az oktatási programtól függően. Fontos szempont lehet például a nyelvoktatás bevezetése is, ennek audiovizuális technikai feltételeit speciális berendezések biztosíthatják.



Fotó: Bv. fotó

Látszólag rokon terület az oktatással a szakképzés igénye. A fogvatartottak szakmával való megismertetése alapvető fontosságú a reintegráció során, hiszen ha nem tudja szakmaismeret és munkahely híján a szabad életben megvetni a lábát, egyenes az út vissza a börtönbe. A szakképzésnél építézetileg az oktatótermek funkciója kiegészül az adott szakma gyakorlatának elsajátításához szükséges műhelyek és anyagraktárak, oktatói szobák együttesével. A munkavédelmi szempontok és felszereltség különösen fontos a börtönkörnyezetben, nem beszélve a biztonságról, az eszközök és szerszámok használatának felügyeletéről.

A harmadik fogalomkör a személy normalizációja során a munkavégzéssel kapcsolható össze. Jól tudjuk, hogy sok fogvatartottnak nincs kialakult munkakultúrája, a mun-





Fotó: Bv. fotó

kához való viszonyuk labilis. Ezért kulcsfontosságú a normalizáció során a rendszeres, gyakorolt munkavégzés, a munka hasznosságának, a személyiségre gyakorolt hatásának a megismerése, megismertetése. Erre jól kialakult gyakorlat működik a magyar büntetés-végrehajtásban. A börtönök külső körletében elhelyezkedő műhelycsarnokokban hasznos gazdasági tevékenységet végezhetnek az elítéltek. A megfelelő munkakörülmények biztosítása a tevékenység jellegétől függően a civil életben megkövetelt szabályozórendszerek, munkavédelmi előírások alapján történhet.

Kitekintve külföldre, a személy normalizációjának alkalmazása kapcsán szintén elmondható, hogy országonként eltérnek a szabályok. Az azonban közös, hogy mindhárom területet együttesen és kötelezően bevonják a folyamatba. A liberálisabb felfogás szerint az elítéltek szabadon választhatnak bizonyos keretek között a kötelezően vállalt oktatás, szakképzés és munkavégzés aránya között, a szigorúbb rendszerekben előírt kötelezettségek vannak.

Szintén a személyi normalizációhoz lehet sorolni a reintegráció intézményét. Minden börtönépületben kötelező elem a nevelői szoba, ahol az elítéltek kapcsolatot tarthatnak a nevelőkkel, vagy a pszichológusi közreműködés feltételeinek biztosítása. Ami szintén fontos, az a fokozatosság az elengedésben a reintegráció során. Gyakran tűnik úgy, hogy az elítéltek nem tudják feldolgozni a hirtelen váltást a börtönélet és a szabad világ között, ez zavarhoz vezet a viselkedésükben, a megbillent pszichével pedig könnyebb az újabb bűnelkövetés és kezdődik minden előről.

## *A fizikai normalizációhoz kapcsolódó tervezési alapelvek*

A fizikai környezet normalizációjának lényege, hogy a börtönkörnyezetnek lehetőség szerint – a biztonságos fogvatartáshoz szükséges körülmények maximális biztosítása mellett – közelíteni kell a civil életben található épített és természetes környezet formájához és minőségéhez. A reintegrációs folyamat könnyebben lefolytatható, ha az elítélt a szabadlábra helyezése után fizikai környezet vonatkozásában is a legkisebb átmenettel, zökkenőmentesen tud visszatérni a civil társadalomba.

Az egyik legalapvetőbb ilyen feltétel a megfelelő kiterjedésű személyes tér biztosítása. Ez elsősorban a börtönkörülmények között meglevő, negatív környezetpszichológiai hatások enyhítéséhez szükséges, hiszen a személyes tér hiánya agresszióhoz, depresszióhoz vezet, ezáltal megnehezíti a fogvatartás körülményeit is.

Az egészségügyi ellátás kézenfekvő szükségszerűség, a megfelelő minőség és környezeti jellemzők biztosítása azonban gyakran akadályokba ütközik. Ha az elítélt biztonságban érzi magát az egészsége fenntartása terén is, ez a magatartásában is megnyilvánul.

A kulturális és szabadidős tevékenységekre szolgáló helyiségek részben opcionálisak. Természetesen mind a testmozgás, mind a művelődés a normalizálás irányába hat, azonban a szabad életben térítéses szolgáltatások a börtönben sem lehetnek ingyensesek, ezért fizetniük kell az elítélteknek.



Fotó: Bv. fotó

A vallásgyakorlás terei az alapjogok által biztosított rendelkezések a börtönökben. A szemleges belsőépítészeti, ökümenikus imahelyiségeket az elítéltek időben eltérő ritmusban használhatják, igény esetén a saját vallásuk szerinti tárgyakkal kiegészítve.

Nagyon fontos szempont a börtönök tervezése során az építészeti környezet, az eszközök és berendezések használhatósága és minősége. A környezet minősége visszahat a személy viselkedésére, hosszan és tartósan formálja azt. Egy rendezett, tiszta környezet moderálja a viselkedést is, ahogyan például a tiszta utca látványa is gátolja a szemeteletést. A működőképesség fenntartásának alapfeltétele a masszív, strapabíró anyagok és eszközök használata, emellett azonban hasznos figyelni az esztétikai minőségre is. Nagyon egyszerű, olcsó és hatékony eszköz a környezetpszichológiai jellemzők javítására a színek tudatos használata a belső terekben.

Fontos hangsúlyozni, hogy a megkívánt minőségi és esztétikai szint semmiképpen ne szakadjon el pozitív irányban sem a kinti környezettől, hiszen a túlzott eltérés ebben az irányban is bizonytalanságot, vagy akár agressziót, rongálást szülhet. A minimális, „felfelé húzó” stimuláció elérése a cél.

Külön szeretnék még néhány szóra visszatérni az építészeti esztétika már említett megnyilvánulására, az építészeti kommunikációra. Arra, hogy a korszerű, talán jobb kifejezés, hogy a „jó” épület hűen kifejezi a benne rejlő rendeltetést, funkcionális tartalmat a külvilág, a környezete számára.

Tévedni emberi dolog – mondják. Sajnos a bűn elkövetése is emberi dolog, hozzá tartozik a társadalom működéséhez, és bár büszkeségre nem ad okot, nem tudomást venni róla, eldugni a társadalom nyilvánossága elől, nem szabad. Tehát a börtön intézménye is „emberi dolog”. Ugyanolyan közfunkciót ellátó épület, mint az iskola, a művelődési ház, vagy egy múzeum. Úgy gondolom, azt kell kifejeznie, amit a mai korszerű büntetés-végrehajtási szemlélet gondol saját magáról: a megtevédt embert időszakosan el kell zárni a közösségtől, ezidő alatt ráébreszteni a bűn helytelenségére, segíteni neki a helyes út megtalálásában, majd fokozatosan visszaengedni a társadalomba. Sem az elrettentés, sem a vonzás nem cél, a természetesség, az emberközelség kifejeződése viszont igen.

## A szabályozási környezet hatása

A büntetés-végrehajtás alapelvein túl természetesen a korszerű börtönök tervezésében – ahogyan a civil létesítmények tervezésénél is – nagy szerepe van az általános építésszabályozási környezetnek. A Helyi Építési Szabályzatok, a Település Arculati Kézikönyvek – mint elsődleges településszabályozó eszközök – minden tervezési folyamatban jelen levő kötelezettségek, csakúgy, mint a tűzvédelmi, a katasztrófavédelmi,

a közegészségügyi, az élelmiszerbiztonsági, a környezetvédelmi és a munkavédelmi szempontok szem előtt tartása.

Itt elsősorban azokra a különbségekre térek ki, amik a börtönök tervezésében speciálisak, vagy az eltérő alaprendeltetésből (biztonság, elkülönített zónák) adódóan eltérnek a civil életben alkalmazott gyakorlattól.

A tűzvédelem – ezen belül elsősorban a menekítés feltételeinek a biztosítása – különösen nagy feladat a zárt intézmények tervezése során, hiszen többféle helyzetet feltételezve kell a személy- és vagyónbiztonságot garantálni. A tűzszakaszok és a menekítési zónák kijelölése nagy körültekintést igényel. Az elítélteket, a látogatókat és a személyi állományi forgalmat precíz különválasztása esetén elkerülhető a rendkívüli esemény.

A szabályzók által megkövetelt tűzjelző hálózat telepítése is nehézkes, figyelembe kell venni az elítéltek dohányzását, vagy rendellenes viselkedését. Mindezek kompromisszumos megoldására kellő mértékű kompenzációt alkalmazunk a tervezés során, például rövidebb menekítési útvonalakat, vagy intenzívebb oltó hálózat betervezését.

Az élelmiszerbiztonság és közegészségügy vonatkozásában a konyhai és az étkező eszközök használatára és higiéniai kezelésére (mosogatás, élelmiszerútvonalak elválasztása) kell különös figyelmet fordítani.

Ugyanez a helyzet a munkavédelem során, a speciális (gyakran elektronikai) védőeszközök biztosítása megakadályozza a baleseteket vagy szabotázs akciókat.

## Gazdaságosság

A gazdaságosság kétféleképpen értelmezhető. Egyrészt az építési költséghatékonysággal, másfelől az üzemeltetés során felmerülő költségek csökkentésével. A két szempont gyakran ellentmond egymásnak, ami az építés során adott esetben pénzbe kerül, az az üzemeltetés során megtérülhet, így célszerű megtérülési számításokat végezni egy-egy tervezési döntés meghozásakor. A főbb tervezési szempontok azonban könnyen számba vehetőek.

### *Építési költség*

Az egyszerű, strapabíró anyagok használata általában olcsó is, bár ez a technológiai, gépészeti és elektromos berendezések, valamint a világítástechnika területén nem feltétlenül igaz. Az építészeti anyaghasználat jellemzően az acél, a beton, az égetett agyagtermékek és kerámiák felhasználását jelenti, a belsőépítészetben kemény kompozit termékek, speciális műanyagok vagy tömbösített fa alkalmazását.

Fontos szempont az alapterületek optimalizálása. A lakó-, az iroda-, az öltöző-, illetve a kiszolgáló helyiségek alapterületi vagy magassági méretezésénél is a szükséges minimumra törekszünk.

A hagyományos építési technológiák alkalmazása megkönnyíti a bv. saját munkaerő bevonását a kivitelezésbe, ezáltal olcsóbbá téve a beruházást.

## Üzemeltetés

Jogszabályi előírás is, de előremutató elv a közel nulla energiafelhasználású épületek megvalósítása, a megújuló energia bevonása az épület fenntartásába. A maximális hőszigetelő rétegek beépítése térül meg leghamarabb az üzemeltetés során, de a hőszivattyús fűtési-hűtési rendszer is sokkal takarékosabb már, mint a néhány éve még alkalmazott, energiatakarékos, földgáz alapú energiaellátás.



A karbantartás és beszerzések költséghatékonyságát segíti a beépített berendezések, épületszerkezeti eszközök sztenderdizálása. Ez a szempont egy épület estében könnyen betartható, de igazán a teljes büntetés-végrehajtási épületállomány sztenderdizálásának elérésekor lenne hatékony.

A jelenlegi börtöntervezési gyakorlat még kis figyelmet fordít az ökológiai szempontú, de a gazdaságosságot is szem előtt tartó részleges, vagy teljes életciklus elemzésekre, amelyek figyelembe veszik az épület karbantartásakor, átalakításakor vagy teljes le-

bontásakor keletkező, megoldandó feladatokat is. A jövőben azonban – a környezetvédelmi általános tendenciákat tekintve – az életciklus elemzés is része lesz a tervezési folyamatnak.

Azt gondolom, a jövő börtöneiben egyre finomodni fog az az egyensúly, aminek egyik oldalán a biztonságos fogvatartás szempontjai, a másik oldalon a reintegrációt segítő normalizációs törekvések vannak jelen. Nem szabad figyelmen kívül hagynunk azonban a társadalom nagyobb, szabadon élő részének véleményét sem, amely vélemény szintéziséhez még sok munkát, felvilágosító tevékenységet és összehangolt, konszenzusteremtő párbeszédet kell lefolytatni.

## Felhasznált irodalom

Juhász Zsuzsanna (2018): A büntetés-végrehajtás alapelve(i), Magyar Rendészet 2018/5. p. 15-28.





Fotó: Bv. fotó



Bogotyán Róbert

# BIZTONSÁGOS FOGVATARTÁS – A BÜNTETÉS-VÉGREHAJTÁSI SZERVEK BIZTONSÁGI ELEMEINEK FEJLESZTÉSE

## *Secure detention – Improving the security elements of the Hungarian prisons*

A Büntetés-végrehajtási Szervezet által elérni kívánt közpolitikai cél a közrend és a közbiztonság fenntartásában való hatékonyabb közreműködés, továbbá a fogvatartás biztonságának megerősítése az elítéltek és egyéb jogcímen fogvatartott személyek őrzésére, felügyeletére és ellenőrzésére, a tiltott tárgyak bv. szerv területére történő bejutásának megakadályozására, a fogvatartottak egymás sérelmére elkövetett bűncselekményei megakadályozására, a szuicid prevenció eredményes megvalósítására, valamint a teljes körű foglalkoztatás elérésére irányuló feladatok hatékonyabb ellátásával. A koncepció olyan innovatív műszaki alapelveket határoz meg, amelyek logikája mentén a kijelölt büntetés-végrehajtási intézetekben – döntő többségben – saját kivitelezéssel, a személyi állomány szakmunkájának, valamint a fogvatartottak segédmunkaerejének bevonásával kerül kialakításra egy új, jövőbe mutató, a szakterületen egyedülálló, integrált biztonsági rendszer.

**Kulcsszavak:** biztonság, integrált biztonsági rendszer, tiltott tárgyak, kivitelezés, innovatív

*The public policy objective pursued by the Hungarian Prison Service is to contribute more effectively to maintain law, order and security, and to strengthen the security of detention, to guard, to supervise and to control convicted prisoners and other detainees; to prevent the prohibited items entering the prisons; to prevent detainees from committing crimes against each other; to perform inmate suicide prevention more effectively and to accomplish successfully the tasks of achieving the full employment of convicted prisoners. The concept defines innovative technical principles, based on the logic of those principles new, unique in the field and forward looking integrated security system will be created in the selected Hungarian Prisons, vast majority of the implementation is carried out using our own resources, including the professional work of the prison staff and the prisoners' trained work.*

**Keywords:** security, integrated security system, forbidden objects and prohibited items, construction, innovative

## Bevezető

Az 1063/2019. (II. 25.) Korm. határozat – a büntetés-végrehajtási szervek statikus és dinamikus biztonsági elemeinek fejlesztéséről – alapján a büntetés-végrehajtási szervek biztonsági szintjének fokozása érdekében, modern biztonságtechnikai fejlesztéshez a 2019. évben egyszeri jelleggel 2,7 mrd forint került biztosításra.

A büntetés-végrehajtás biztonsági elemeinek modernizációja bizonyos esetekben kiválthatja az élőerőt (pl.: az őrtornyok működtetése részlegessé tehető vagy megszüntethető), ezáltal is hozzájárulva a személyi állomány leterheltségének csökkentéséhez, az őrzésbiztonság fokozásához.

A rendszerek egységesítése költséghatékonyabb feladatvégrehajtást eredményez, már a kivitelezés és a későbbiekben a karbantartás során is. A nemzetközi tanulmányutakon tapasztaltak alapján megállapítható, hogy a közép-kelet-európai régióban a leginnovatívabb megoldásokat felmutató rendszert fog a hazai büntetés-végrehajtás megvalósítani, amely európai szinten is iránymutató az elkövetkező évtizedben.

### *Jogszabályi környezet*

- A büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról szóló 2013. évi CCXL. törvény (Bv. Kódex)
- 1063/2019. (II. 25.) Korm. határozat – a büntetés-végrehajtási szervek statikus és dinamikus biztonsági elemeinek fejlesztéséről
- A büntető törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény
- Az információs önrendelkezési jogról és az információszabadságról szóló 2011. évi CXII. törvény
- A szabadságvesztés, az elzárás, az előzetes letartóztatás és a rendbíróság helyébe lépő elzárás végrehajtásának részletes szabályairól szóló 16/2014. (XII. 19.) IM rendelet
- A büntetés-végrehajtási szervek területére történő be- és kilépés, valamint a büntetés-végrehajtási szervek területén tartózkodás részletes szabályairól szóló 44/2007. (IX. 19.) IRM rendelet

### **Előzmények**

A büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról szóló 2013. évi CCXL. törvény szerint a büntetés-végrehajtás feladata a büntetési célok érvényesítése a büntetés, illetve az intézkedés végrehajtásán keresztül. A jogszabály által meghatározott – szabadságelvonással járó – büntetések biztonságos végrehajtása alapvető elvárás.

A biztonságtechnikai eszközök alkalmazása néhány évtizedre tekint vissza. Az 1990-es évek közepétől indult az első ilyen speciális rendszerek kialakítása. Ekkor alakultak az első biztonságtechnikával foglalkozó vállalkozások is. A büntetés-végrehajtási intézetek nem egységes, centralizált módon kezelték a biztonságtechnikát, így az intézetek egymástól részben eltérő rendszereket alakítottak ki. Mindezek tükrében a védelmi eszközök egységesítése különösen fontos tényezővé vált, hiszen a komplex védelem a mechanikai védelmen, az élőerős őrzés-védelmen és az ezeket kiegészítő elektronikus eszközökön alapul.

A korábbi években a bv. szervek által végrehajtott fejlesztések jelenleg már nem tudják szavatolni a fogvatartottak teljes körű foglalkoztatásához szükséges társadalmi és politikai elvárásokhoz igazodó szakmai megfelelést. A Büntetés-végrehajtási Szervezet kiemelt célja ezen feltételrendszerek maximális megteremtésével a fogvatartás biztonságának olyan szintre történő fejlesztése, mely garantálja a rendkívüli eseményektől mentes szakmai munkát, a fogvatartottak által egymás sérelmére elkövetett cselekmények, bűncselekmények megelőzését, megakadályozását és elősegíti a fogvatartottak eredményes visszailleszkedését a társadalomba.

A törvényben meghatározott célok elérése érdekében a priorált intézetek vonatkozásában szükségessé vált a korábbi infrastruktúrák, meglévő technikai megoldások innovatív újragondolása, a biztonsági rendszer elemek hatékony fejlesztése. A társadalmi és politikai közakarat irányába történő megfelelés elengedhetetlen kritériuma – a teljes körű foglalkoztatás – kizárólag olyan fejlesztések végrehajtásával valósítható meg és biztosítható, melyek következtében lehetőség nyílik közepes, illetve magas biztonsági kockázati besorolású fogvatartottak foglalkoztatására is.

A biztonságtechnikai fejlesztések a büntetés-végrehajtás személyi állományának tevékenységére, a fogvatartás biztonságának növekedésére is kihatnak.

## A projekt megvalósítási helyszínei

- Márianosztrai Fegyház és Börtön,
- Budapesti Fegyház és Börtön,
- Fővárosi Büntetés-végrehajtási Intézet,
- Szegedi Fegyház és Börtön,
- Sopronkőhidai Fegyház és Börtön,
- Pálhalmai Országos Büntetés-végrehajtási Intézet,
- Váci Fegyház és Börtön,
- Közép-dunántúli Országos Büntetés-végrehajtási Intézet,
- Sátoraljaújhelyi Fegyház és Börtön,
- Szombathelyi Országos Büntetés-végrehajtási Intézet,
- Tiszalöki Országos Büntetés-végrehajtási Intézet,
- Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága.

A tervezett rendszer a 11 büntetés-végrehajtási intézetben egységes, homogén technikai környezetet alkot, mely központilag is menedzselhető a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokságáról.

A fenti intézetek kiválasztását indokolta az ott elhelyezett fogvatartotti populáció összetétele (jelentős létszámú magas biztonsági kockázati besorolású, fegyház végrehajtási fokozatú, illetve speciális kezelési igényű fogvatartott) és emellett a több objektumot működtetés is. A fogvatartás biztonságát a korszerű biztonságtechnikai eszközök jelentősen növelik.

Ezekben az intézetekben egységes, centralizált rendszer jelenik meg, újszerű megközelítés, a távoli rendszerfelügyeleti, illetve elemzési funkciók alapkövetelményként történő megvalósulása.

## Fejlesztési területek

- Kamerarendszerek,
- Kézi hőkamerák,
- Kézi EDR rádiók,
- Csomagvizsgáló berendezések,
- Kapukeretes és kézi fémkeresők,
- NATO drót, IBH kerítés és drótfonat,
- Mikrohullámú áthatolás jelzők,
- Biztonságtechnikai alrendszer korszerűsítése, centralizálása, E-SC Integrált Felügyeleti Rendszer, valamint vandálbiztos zárka oda-vissza beszélő rendszer kialakítása,
- Egyéb műszaki felújítások,
- Körletfelügyelő tevékenységét támogató mobil informatikai rendszer (SAFE).

## Kamerarendszerek

### *Hálózati struktúra*

A kialakításra került biztonságtechnikai hálózat minden esetben környezet- és időálló egységekből épül fel.

A hálózat fő nyomvonalain rágcslóvédett, nagy teherbírású optikai kábel került elhelyezésre, mely a nyomvonal alépítményben, vagy az erre a célra kialakított védőcsőhálózatban helyezkedik el.



## *Kamerarendszer funkciói*

A rendszer csak IP eszközökre épül. Az IP alapú felügyelet lehetővé teszi a távoli elérést, a térbeli korlátok a hálózatbiztonsági protokollok érvényesülése mellett megszűnnek. A kamerarendszer 24 órás folyamatos megfigyelést biztosít. Az éjszakai felvételeken is értékelhető képet ad, segítve ezzel az állomány munkáját.

A kamerarendszerek főbb funkciói:

- A központból, illetve távolról bármelyik kamera elérhetősége élőképes megfigyelést és visszajátszást biztosít.
- Többszintű jogosultság-kezelés szabályozására van lehetőség. A jogosultságok funkcionálisan és egyes csatornákra lebontva is szabályozhatóak.
- Az aktív hálózati elemek jelszóval védettek, illetéktelenek a hálózat fizikai megbontása esetén sem férnek hozzá kameraképekhez, beállításokhoz.
- Mozgásérzékelés, kamerajel-vesztés érzékelése riasztást generál.
- Keresési lehetőség adott utólag definiálható terület mozgástartalma szerint.
- A szerver és a kliensszoftver naplózza az eseményeket. A naplók legalább 30 napra visszamenőleg kereshetők.

A megjelenített képek nagyban segítik a személyi állomány szolgálatellátását a napi tevékenység során. A büntetés-végrehajtási intézetekben a mindennapi munka hatékony végrehajtásának egyik nélkülözhetetlen feltétele az őrzött területek megfigyelésére szolgáló technikai rendszerek hatékony, eredményes működtetése.

## *Zárkamegfigyelő kamera*

A zárkamegfigyelő kamerák rendeltetése, hogy a valamely okból kifolyólag érintett fogvatartottak 0-24 órában megfigyelhetők legyenek, ezáltal minden viselkedésük rögzíthető. A burkolat kialakításánál figyelembevételre került, hogy a lehető legnehezebben lehessen hozzáférni az eszköz bármely részéhez, így nem lehet leszakítani azt. Az alumínium házzal szerelt eszközök vandálbiztos minősítéssel rendelkeznek.

## *Folyosómegfigyelő kamera*

Hagyományos videó megfigyelésre használható a kisméretű, vandálbiztos dómkamera. A fix optikával szerelt kamerák különböző látószögűek, így minden helyszínen megfelelően lefedettséget biztosítanak.

A kamera rendelkezik alapszintű viselkedésanalitikákkal, így a kritikus pontok figyelésénél alkalmazásra kerülhetnek ilyen „szabályok”, melyek segíthetik az intézet munkáját.

## *Kültéri kompakt kamera*

A kültéri kompakt kamerák jellemzője, hogy minden olyan terület megfigyelhető vele, mely nem kimondottan területvédelem, tehát például bejárati pontok, parkolók, nagyobb nyílt területek. Nagyszámú, fejlett viselkedésanalitikai szabály hozható vele létre, melyek segítségével a kiemelt fontosságú területek megfigyelése magasabb szintre emelhető. Bejárati pontok megközelítése vagy elzárt területre történő behatolás esetén az eszköz riasztást generál a mozgásról.

## *Kültéri PTZ kamera*

A külterületek általános területfigyelésén felül a PTZ (gyorsforgó) kamerák biztosítják a kritikus pontok megfigyelését, valamint részletgazdag, esemény közeli videó anyag készítését. A készülék optikája, illetve érzékeny szenzora, továbbá a 200 m-es maximális infra megvilágítása lehetővé teszi, hogy éjszaka, gyenge fényviszonyok mellett is éles, értékelhető képet mutasson, még a nagyon távoli pontokról is.

A fejlett viselkedés-analitikai tudás mellett, mely önmagában is képes az ügyelet munkáját segíteni, lehetőség van arra is, hogy a beállított szabályok (pl. területre történő belépés) megsértésekor automatikusan kövesse az objektumot. Képes osztályozni az objektumokat, így csak embert vagy járműveket fog követni, egyéb mozgó tárgyak nem zavarják meg a működését.

## *Alváz scanner kamera*

Kialakítását tekintve ez egy nagy látószögű kamera, mellyel a jármű alvázkép pontos, valós idejű scannelése lehetővé teszi a jármű teljes képének megtekintését, továbbá a tárolt adatok rendezésére is lehetőség van. A rendszer hatékonyan felismeri az esetlegesen elrejtett tiltott tárgyakat, fegyvereket, személyeket.

Alkalmazása hozzájárul a belépési pont biztonsági szintjéhez, miközben csökkenhetnek az emberi erőforrások és a tőkebefektetések.

## *Kamerák elhelyezése*

A beltéri folyosókra, közösségi helyiségekbe, munkáltatási termekbe dome házas kamerák kerültek elhelyezésre, minden esetben alkalmazkodva a helyszíni sajátosságokhoz, továbbá a leoptimalisabb és legnagyobb lefedettséghez.

Az eszközök kialakításának előnye, hogy a lencse kézi mozgatására összeszerelt állapotban nincs lehetőség, mely által azt a fogvatartottak rendeltetésszerű működésében befolyásolni nem tudják.

A törvényi felhatalmazás alapján kijelölt zárak esetében speciális kamerák kerültek felhelyezésre, melyek kifejezetten szélsőséges körülmények közötti működést tesznek lehetővé. A felszerelésük a részleg folyosó felőli falának felső sarkába történik, mivel az eszközök formája lehetővé teszi, hogy a zárak sarkába telepítsék őket. Ez, valamint a kamera objektívek kialakítása minimalizálja a holtteret.

A külterületeken a kamerák biztosítják a folyamatos megfigyelést. A kamerák kompakt kivitelezése miatt lehetőség volt azokat szűkebb helyekre is elhelyezni, így a nagyobb, nyílt területek védelmére kimondottan jól alkalmazhatók. A bejárati pontok, parkolók megfigyelése a különböző viselkedésminták felismerésének köszönhetően nem igényel külön energiabefektetést, mivel az események bekövetkeztekor a kamera önmagában képes riasztást generálni a kezelők felé.

A külterületek általános megfigyelésén túl, a magasabb szinten elhelyezett PTZ kamerák támogatják a technikai ügyeleten feladatot ellátó biztonsági felügyelő munkáját. Az eszközök oszlopra, illetve falra kerültek elhelyezésre, a minimális 4 m-es magasságban. A kamerához rendszeresített kezelővel, illetve a 36-szoros optikai nagyítással lehetőség van a teljes intézet lefedésére.

Mind egyik típus jól kivethető, azonosításra alkalmas képeket képes rögzíteni a beépített infra megvilágításnak, illetve a felbontásnak köszönhetően, akár éjszakai felvételek esetében is.

### *Képrögzítés, hálózati rögzítők*

A videoképek rögzítését a hálózati videó rögzítő végzi el, mely alkalmas a meghatározott számú csatornák esetében minimálisan 30 nap teljes megfigyelés tárolására. Minden intézetben egy tartalék rögzítő került elhelyezésre, melynek az aktív rögzítők rendelkezésre állásának figyelése a feladata. Meghibásodás esetén átveszi a tartalék rögzítő az aktív szerepét, majd a javítást követően visszatölti a rögzített anyagot.

### *Végponti megjelenítés*

A kamerák végponti megjelenítését a hálózati videó dekóderek biztosítják. Az eszközök távolról, menedzsment szoftver segítségével felügyelhetők. A felügyelői irodákban, beléptetési pontokon, munkáltatási helyeken elhelyezett megjelenítő eszközökön nem, csak előre programozott jogosultságok alapján, kizárólag központilag módosíthatók a megfigyelési, rögzítési beállítások.

## *Központi megjelenítés*

A központi megjelenítés a technikai ügyeleti helyiségben került kialakításra. A technikai rendszerkezelőben elhelyezésre került egy nagy méretű, keskeny kerettel ellátott monitorfal. A monitorokon az intézet helyi igényeinek megfelelően jelennek meg a megfigyelt területek.

A szolgálatot ellátó technikai rendszerkezelő számára kivetítésre kerül az intézet digitalizált alaprajza az elhelyezett kamerák megjelölésével. A térképen közvetlenül kiválaszthatóak a kamerák, melyeknek a képe kinagyított képernyőben azonnal megjelenítésre kerül.

Az előre definiált események (pl. mozgásérzékelés, „kamerára rajzolt vizuális vonal” átlépés) riasztást generálnak, mely azonnal megjelenik a technikai rendszerkezelő számára. Amennyiben az esemény nyugtázása nem történik meg, a rendszer másodlagos intézkedésként értesítést küld a biztonsági tiszt részére.

## *Szoftvermenedzsment*

A kameraképek kezelését a központilag menedzselhető szoftver biztosítja. A szerverkliens felépítésű program lehetővé teszi a kamerák élőképének megjelenítését, a felvételek visszajátszását, a tárhelykezelést, vagy adott esetben a rendszám, illetve alváz kamerák kezelését.

A helyi szolgáltatások nyújtása mellett lehetőség van arra is, hogy az intézeti lokális szervereket egy központi szerver segítségével felügyeljük, így adott esetben a BvOP épületéből elérhető az összes ilyen rendszerrel ellátott intézeti szerver, illetve akár át is vehető felettük az irányítás.

A szoftver központilag menedzselhető, melynek segítségével megkönnyíti a technikusok munkáját. Minden végponti eszköz, illetve felhasználó rögzítésre kerül a rendszerbe, mely naplózza a tevékenységeket.

## *Felügyeleti rendszer (E-SC)*

A Bv. Szervezet biztonságtechnikai védelmére fejlesztett E-SC Integrált Felügyeleti Rendszer tervezése során kiemelt figyelmet kaptak a speciális működés tulajdonságai, valamint a nem várt események, melyek az üzemeltetés és a napi élet működése során keletkezhetnek. A biztonságtechnikai rendszer úgy épül fel, hogy az alrendszerei képesek legyenek együttesen és önállóan is feladataik ellátására. A rendszer felépítéséből adódóan képes a már üzemelő, meglévő rendszerek korsze-





rűsítésére is. Az E-SC támogatja a biztonságos fogva tartást, elősegíti a fogvatartottak folyamatos ellenőrzését és felügyeletét. A rendszer a bv. szervek „üzemeltetői” állományának munkáját megkönnyítve segíti az esetleges szökési, vagy egyéb rendbontási cselekmények haladéktalan észlelését, segítséget nyújt a felszámolás során teendő intézkedések végrehajtásához, szabályozza a be- és kilépést, a bv. szervek területén történő jogosultsági szinteken történő belső mozgást. A grafikus felületnek köszönhetően minden „esemény” nyomon követhető – a beállított jogosultsági szintek függvényében – több monitoros és monitorfalon történő megjelenítéssel.

### *Videó menedzsment szoftver*

A szoftverrendszerek mérete rugalmasan bővíthető, különböző modul licencekkel tovább szélesíthető (pl. rendszámolvasó modul, intelligens videófal vezérlés modul, riasztás modul (vészívó rendszer), UVSS (járműalváz-ellenőrző rendszer) modul, beléptető rendszer modul), melyek mind a biztonságos működést hivatottak szolgálni.

### *A program főbb funkciói*

- Kamerák, belépési pontok, riasztási bemenetek megjelenítése térképen.
- A rendszerbe felvett minden eszközről érkező riasztást, értesítést tudjuk fogadni, kezelni, naplózni, illetve különböző logikai kapcsolatokat, automatizmust tudunk létrehozni az egyes események bekövetkezésére.
- Több képernyős megjelenítés lehetőségével egyszerre több monitoron megjeleníthetjük a kameraképeket, riasztásokat, térképeket stb.
- A jogosultságok, nézetek felhasználói csoportok szerint teljes mértékben testre szabhatók, így a felhasználói szintnek megfelelően korlátozhatóak az egyes felhasználók lehetőségei. Van lehetőség ideiglenes jogosultság kiosztására is, pl. „karbantartók” részére.
- Különböző események bekövetkezéséhez automatizált nézet váltást tudunk eszközölni, lehetőség van visszajátszást indítani a videófalon.
- A rendszámolvasó modul segítségével korlátozás nélkül kezelhetünk rendszámolvasó kamerákat. Létrehozhatunk és kezelhetünk fehér és fekete listákat,

ezeket különböző kamerákhoz rendelhetjük. Lekérdezéseket, visszakereséseket kezdeményezhetünk, illetve ezeket exportálhatjuk egy táblázatba.

- A sorfigyelő kamera képes riasztást adni, ha a megadott számnál többen tartózkodnak egy kijelölt területen belül.

## Kézi hőkamerák

A kézi hőkamera segítségével a felderítést végző személyek nappal és éjszakai sötétségben egyaránt feltűnés nélkül tudják a környezetüket megfigyelni. A bispektrális kamera egy hőkamera és egy nagy érzékenységű, de látható fény tartományban működő kamera képét tudja egyesíteni – a kombinációkat és a palettákat a felhasználó gombnyomásra tudja változtatni.



Lehetőség van képek mentésére és videó felvételek készítésére is, valamint GPS adatok megjelenítésére és tárolására. A kamera WiFi hotspotként is tud működni, hogy okostelefonnal, tablettel vagy számítógéppel másodlagos megjelenítést biztosítson.

## Kézi EDR rádiók

A büntetés-végrehajtás rendszerében használt kézi rádiók elegendő lehetőséget biztosítanak a szolgálati feladatok végrehajtásához. Használatuk jelenleg is akadálymentesen történik.

A kormányzati célú hálózatokról szóló 346/2010. (XII. 28.) Kormányrendelet az EDR használatának, üzemeltetésének és fejlesztésének az alap rendelete. Az EDR felhasználók a fenti szabályozók alapján készítik el a saját VPN-jükre vonatkozó VPN használati szabályzatot, amelyet a miniszter hagy jóvá. Az EDR rendszer szolgáltatásait csak jóváhagyott szabályzatok birtokában vehetik igénybe a felhasználók.

A jelenlegi EDR rádióink 94%-a a Pro-M tulajdona, bérleti szerződés alapján használjuk őket. A szerződés alapján idegen készletként tároljuk a készülékeket, javításukat a Pro-M végzi. Minden rendeltetésszerű használatból eredő sérülést díjmentesen javítanak. Minden olyan kár, ami szándékos károkozásból vagy esetlegesen véletlen balesetből ered, térítésköteles.

A projekt keretén belül 473 darab TH9 típusú EDR rádió került beszerzésre, melyek a programozást követően üzembe lettek helyezve.

Az EDR rendszerben rejlő lehetőségeket (a hiányos eszközellátottságra való tekintettel) jelenleg csak részben használjuk ki, a teljes körű ellátást követően lehetőség lesz kizárólag ennek a kommunikációs eszköznek a használatára, kiváltva az egyes esetekben szükségmegoldásnak tekinthető mobiltelefonokat, illetve az egyéb vezeték nélküli kommunikációs eszközöket. Az eszköz alkalmas a személyriasztó rendszereink kiváltására, további előnyként biztosítva – a jogszabályban meghatározott feltételek fennállása esetén – a környezeti behallgatást, az esetlegesen bekövetkező rendkívüli esemény felszámolása során helyzeti előnyt biztosítva. További lehetőségek is vannak az adatkapcsolat alapú felhasználásban.

## Csomagvizsgáló berendezések

A tiltott tárgyak bejutásának hatékonyabb módon történő megakadályozására korszerűbb csomagrontgen berendezések is beszerzésre kerültek. Az újonnan tervezett, kompakt csomagátvizsgáló röntgenberendezés ideális kisebb és nagyobb csomagok ellenőrzésére.



A kezelő munkáját támogató online képelemző módszerek és az új, ergonomikus szempontok szerint kialakított kezelőfelület jövőbe mutatóak az ilyen típusú rendszereknél. Az innovatív technológia és a magas fokú megbízhatóság teszi ezt a csomagátvizsgáló röntgenberendezést kiváló eszközzé a kritikus területeken való vizsgálati feladatok ellátására.

A berendezés optimális támogatást nyújt a kezelőszemélyzet számára a szükséges döntések meghozatalában és jelentősen lecsökkenti a vizsgálati időt.

Az intézetek részére 24 darab csomagvizsgáló került beszerzésre. A csomagvizsgálók elhelyezési pontjai:

- személybejárat kapu
- gépjármű bejárat kapu
- részleg bejárat pontok

## Kapukeretes és kézi fémkeresők

### *Kapukeretes fémdetektor*

A tervezett eszköz iparvezető a pontos helymeghatározás és a céltárgy diszkrimináció terén. A maximális áteresztési sebességre lett kifejlesztve.

A fémdetektor jelzi, hogy a bal/közép/jobbs oldalon, milyen magasságban helyezkedik el a céltárgy.

Az intézetek részére 46 darab kapukeretes fémkereső került beszerzésre, melyek jellemző elhelyezési pontjai:

- személybejárati kapu
- gépjármű bejárati kapu
- részleg bejárati pontok

### *Kézi fémdetektor*

A tiltott tárgyak kiszűrésében nagy segítséget nyújtó kézi fémkereső eszközökből 108 darab került beszerzésre, melyek a kézi fémkereső detektorok legmodernebb változatai. Ezen eszközök működése a korábbi eszközökhöz képest sokkal pontosabb, akkumulátorainak időtartama hosszabb, asztali töltőegységekkel rendelkeznek.

## NATO drót, IBH kerítés és drótfonat

Mászás megakadályozására, illetve a nyitott területek elzárására NATO drót, IBH kerítés, illetve drótfonat került beszerzésre, valamint telepítésre a kijelölt intézetekben (Márianosztrai Fegyház és Börtön, a Szegedi Fegyház és Börtön Nagyfai Objektuma, valamint a Pálhalmi Országos Bv. Intézet mindhárom objektuma).

A Bv. Holding Kft. irányításával a korábbi évek során megvalósult migrációs válság kezelésére irányuló kerítés építése terén szerzett tapasztalatok a bv. szervek biztonságának megerősítése terén is jól kamatoztathatóak. Ezen szaktevékenység innovatív fejlesztése érdekében a Bv. Szervezet rendelkezik olyan speciális technikai megoldásokkal, melyeknek köszönhetően ezen kerítés típus továbbfejleszhető, és a „lengyel mintára” legyártott pengeéles drótfonattól készült kerítés ipari mennyiségű telepítésére is lehetőség nyílt.

A kerítés elem vonatkozásában előny, hogy a nagyméretű és egybefüggő felület rögzítési pontjainak száma alacsony, mely garanciát biztosít a korrózió elleni hatékony védelem kialakítására, illetve a rögzítési pontok stabilitásának megteremtésére.



## Mikrohullámú áthatolás jelzők

A büntetés-végrehajtási intézetek biztonságtechnikai rendszereiben megtalálhatóak még az 1980-1990-es években telepített kapacitív érzékelőrendszerek. Ezek túlnyomó részt az intézetek bástyafalainak belső felén kerültek kialakításra.

A kapacitív rendszerek mikrohullámú és infra áthatolás jelzővel kerültek kiváltásra azon intézetekben, ahol még használatban voltak ezek a jelzőrendszerek. Ezek a jelzők üzembiztosabb működést biztosítanak, kevesebb a téves jelzés, kisebb a meghibásodási lehetőség.

### *Jelzőrendszerek üzembe helyezése*

A biztonságtechnikai alrendszer alrendszerei együttesen és önállóan is képesek a feladataik ellátására. A kezelőrendszer modulárisan épül fel. Minden önálló modul illeszkedik az alrendszerhez, amely egységes és centralizáltan került kialakításra.

A felügyeleti alkalmazás egységes rendszerbe integrálja az intézetek területén elhelyezkedő biztonságtechnikai alrendszereket, amelyek megjelenítése a technikai ügyeleten történik. Az alkalmazás használatához szükséges jogosultságok egységesen kerültek kialakításra.

A szoftver által kerülnek kezelésre a mikrohullámú áthatolás jelző rendszer jelzései, az intelligens kiértéslő rendszer funkciói. A program rugalmasan bővíthető, így teljesen személyre szabható az adott igények szerint. Az egyes intézetekben működő szolgáltatások mellett lehetőség van arra is, hogy a lokális szervereket egy központi szerver segítségével felügyeljük, így adott esetben a BvOP épületéből elérhető az összes ilyen rendszerrel ellátott intézet, emellett az irányítás centralizálható. A szoftver központilag felügyelhető, melynek segítségével megkönnyíti a technikusok munkáját. Minden végponti eszköz, illetve felhasználó rögzítésre kerül a rendszerbe, mely naplózza a tevékenységeket.

### *Beléptető rendszer*

A központi menedzsment által biztosított a belépési jogosultságok centralizáltsága, átjárhatósága. A korábbi térbeli és időbeli korlátok megszűnnek, az adatbázis az NTG hálózaton keresztül – a biztonsági protokollok betartásával – aktualizálható. A novumnak köszönhetően lehetőség nyílt a személyi állomány mozgásának, hatékony munkaidő kihasználásának távoli ellenőrzésére, elemzésére.

### *Automata kiértéslő rendszer*

A rendszer használatával jelentős idő és élőerő takarítható meg, párhuzamosan legfeljebb négy vonal egyidejű igénybevételére alkalmas. A kiértéslési folyamat az elrendelést, az értesítendő körének kijelölését követően teljesen automatizált. Biztosított a beérkező állomány létszámváltozásának folyamatos figyelemmel kísérése, a rendelkezésre álló erők azonnali nyilvántartása.

A rendszer központi elemei a szerverhelyiségben kerültek elhelyezésre.

## **A biztonságtechnikai alaprendszer korszerűsítése, centralizálása, valamint vandálbiztos zárka oda-vissza beszélő rendszer kialakítása**

A biztonságtechnika egységesítésével és korszerűsítésével a bv. arculata teljesen új irányvonalat képvisel. Mivel a biztonság alapja a fogvatartottak testi épségének és életének megóvása, így a zárkában lévő fogvatartottakkal történő kommunikáció is elengedhetetlen. A zárkákban vandálbiztos oda-vissza beszélő került kialakításra, melynek vevő egysége a felügyelői irodákba került telepítésre. A rendszer nem csatlakozik egyéb technikai rendszerekhez.

Az eszköz a korábbi, egy időben csak egy irányba történő kommunikációval szemben alkalmas az azonos időben mindkét irányú kommunikációra. A megbízható működés és a vandálbiztos kialakítás kiemelt prioritással valósult meg. Technikai újdonság, hogy a működés passzív, a fogvatartottak önkárosító, illetve egymás sérelmére elkövetett cselekményeinek hangmintáit a rendszer felismeri, amelyet a felügyelet számára azonnal riasztásként jelez. További technológiai újítás, hogy az eszköz mozgásérzékelővel is ellátott, ezáltal észlelhető a szokásostól eltérő, rendellenes – ellenőrzési időszakon kívüli – mozgásforma a zárkában. Várhatóan az öngyilkosságok, erőszakos cselekmények, illetve a látencia csökkenése prognosztizálható ezen újdonság alkalmazásával. A körletfelügyelői állomány az ellenőrzései során célirányosan, a korábbiakhoz képest gyorsabban tud reagálni a bv. szerv működését, biztonságát veszélyeztető váratlan eseményekre.

## Egyéb műszaki felújítási munkák

A 11 büntetés-végrehajtási intézetben egységesen felújításra kerültek a szolgálati helyek, illetve a részleg folyosók, lépcsőházak az alábbiak szerint:

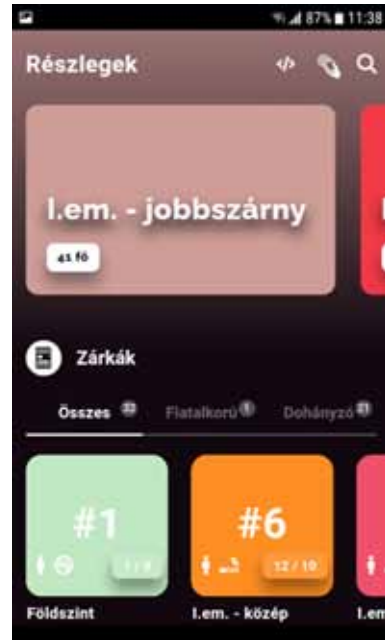
- falak festése, mázolósa,
- járólapok cseréje, pótlása,
- bútorzat cseréje,
- ajtók cseréje, festése,
- az esztétikus környezet kialakítása érdekében állmennyezet kialakítása, csövek, kábelek takarása, ahol az építészeti lehetőségek erre adottak,
- az elektromos hálózat esetleges javítása a biztonsági fejlesztések szükségességének mértékében.

A felújításoknak köszönhetően az érintett személyi állomány részére biztosítottá vált a kor elvárásainak megfelelő körülmények közötti munkavégzés a napi szolgálatellátás során. A munkálatokat az intézetek saját személyi állománya, fogvatartotti segédmunkaerő bevonásával hajtotta végre.

## Körletfelügyelő tevékenységét támogató mobil informatikai rendszer (SAFE)

A biztonsági és informatikai szakterületek közötti szoros együttműködésben megkezdődött egy olyan korszerű rendszer bevezetése, melynek segítségével – elsősorban – a részlegeken szolgálatot teljesítő végrehajtói állomány folyamatosan tudja monitorozni a fogvatartottak mozgását, tartózkodását, valamint a nyilvántartási rendszerben a kapcsolódó adminisztratív műveletek végrehajtása is jelentősen gyorsabbá vált. A rendszer lehetővé teszi a fogvatartottak biometrikus azonosítói-

nak, valamint adatainak nyilvántartását, illetve az azokhoz történő valós idejű hozzáférést. A fejlesztés segítségével azonnal észlelhető a fogvatartott külsejének változása, a személyazonossággal összefüggő csalási kísérlet, a kijelölt részlegen történő tartózkodás betartása. A rendszer a napi szolgálatot teljesítő végrehajtó állomány tevékenységét egyszerűsíti, valamint figyelmezteti olyan kardinális előzményi információkra, amelyek rendkívüli eseményeket előzhetnek meg (pl.: hivatalos személy elleni erőszak, szuicid cselekmények). A megoldás a személyi állomány biztonságérzetét növeli, választ ad az erőszakos cselekményekkel összefüggő kihívásokra. A rendszer az ún. NFC technológia (kis hatótávolságú rádióhullámok adatátvitelére) alapján működik. A pilot intézetekben hordszíjba (karkötőbe) egy adathordozó chipet rögzítettek a fogvatartottak végtagjára, amely a tesztelések során alkalmatlannak bizonyult a tartós használatra, méret problémák merültek fel (kizárólag egy méretben gyártották), a karkötő anyaga gyorsan elerődött, valamint a munkahelyeken nem tudták hordani a fogvatartottak, mivel balesetveszélyesnek bizonyult. A végleges megoldást egy plastik kártyába rögzített adathordozó chip jelentette, amely egyben a kiétkelési boltokban történő vásárlás funkcióját is ellátja, hiszen a kártya külső felületére rányomtatásra került a fogvatartott fényképe és a fogvatartotthoz tartozó vonalkód is. Az ellenőrző-átesztelő pontokon történő áthaladáskor a rendszer regisztrálja a fogvatartottat, így a körletfelügyelőnél található hordozható olvasó berendezésekkel (mobiltelefon, tablet), illetve asztali számítógépekkel lehetőség van a nyilvántartási adatok ellenőrzésére, módosítására. A 11 intézet esetében a mobil informatikai rendszer kiépítése, illetve bővítése összességében több mint 10 000 fogvatartottat érint, közel 200 részlegen. A fejlesztéseknek köszönhetően a technikai ügyeleten is lehetőség nyílt megfigyelni a fogvatartottak aktuális tartózkodási helyét.



A SAFE alkalmazással összefüggő folyamatos fejlesztői, támogatási és üzemeltetői tevékenység biztosított. A tervek szerint az alkalmazás a Bv. Szervezet teljes egésze vonatkozásában kiterjesztésre kerül.



## Összegzés

A fejlesztések megvalósítása rövid időn belül, több évtizednyi technikai lemaradást pótol és ezáltal a napjainkban elvárható színvonalra emelte a Büntetés-végrehajtási Szervezet technikai őrését. A fejlesztés óriási előrelépést jelent, amely a mechanikai védelemmel és a humán erőforrással kiegészülve hatékonyan támogatja a szervezet alapfeladatát jelentő szakmai munkát, megkönnyíti a biztonságos fogvatartás folyamatos fenntartását.

Különösen kiemelendők tekinthetők ezen innovatív megoldások, amelyek műszakilag kiforrottak, ennek következményeként az előerő igénye alacsonyabb, működtetése gazdaságosabb. Az IP-alapú felügyelet lehetővé teszi a távoli elérést, a térbeli korlátok a hálózatbiztonsági protokollok érvényesülése mellett megszűnnek.



Fotó: Bv. fotó

# A BÖRTÖNÖK BIZTONSÁGOS MŰKÖDTETÉSE EGY INTÉZETPARANCSNOK SZEMSZÖGÉBŐL – AZ ELMÉLET ÉS A GYAKORLAT KOMPLEX BEMUTATÁSA

## *Managing and operating a secure prison from a prison governor's perspective – Complex demonstration of theory and practice*

A büntetés-végrehajtás biztonságos működése alapvető elvárás a társadalom részéről. A biztonságos működtetéshez elengedhetetlenül szükséges ismerni a biztonsággal kapcsolatos alapfogalmakat, a biztonságot befolyásoló, veszélyeztető körülményeket. A biztonságos működés alapja a biztonságot veszélyeztető tényezők azonosítása, annak meghatározása, hogy ezek milyen mértékben veszélyeztetik a biztonságot, ezekre a feladatellátás során hogyan kell reagálnunk. Kiemelten fontos a jelenlegi munkaerőpiaci helyzetben a személyi állomány munkavégzésének segítése – elsősorban a technikai fejlesztésekkel. A személyi állomány megfelelő szolgálatellátása a kulcsa a büntetés-végrehajtási intézetek biztonságos működésének, ezért rendkívüli jelentőséggel bír ennek a támogatása. Tanulmányomban összefoglalom a fenti fogalmakat, körülményeket, ismertetem a büntetés-végrehajtási intézet biztonságos működéséhez szükséges feltételeket, ezen feltételek megvalósulását, a fejlesztésekhez fűződő elvárásokat és azok eredményeit.

**Kulcsszavak:** biztonság, kockázatelemzés, kockázatkezelés, biztonsági tevékenység, támogatás a fejlesztésekkel

*The safe and secure operation of the prisons is a basic social expectation. For the secure operation of the prison service it's essential to get to know the basic concepts concerning security and all the circumstances that influence and endanger safety. The basis of the secure operation is the identification of the threatening factors, defining to what extent these factors endanger security, and how we need to react during our task execution. In the current situation of the labour market, the technical support to the prison staff is a priority. The key of a prison's secure operation is the adequate service of the correctional personnel, therefore it is very important to support their work. I summarize the concepts and circumstances mentioned above, describe the conditions of a penal institution's secure operation, the realization and development of these conditions, and the expectation for improvements, and their results.*

**Keywords:** security, risk analysis, risk management, security action, technical support

## A biztonság fogalma

**A**téma tárgyalásához szükséges az alapfogalmak tisztázása, annak meghatározása, hogy mit értünk biztonság alatt, mit értünk a büntetés-végrehajtás, illetve a büntetés-végrehajtási intézet biztonsága alatt.

A biztonság fogalmának többféle definíciója létezik, az élet minden területén más-más értelmezése lehetséges. Tökéletes biztonság nem létezik, hiszen az összes veszélyforrás kizárása nem valósítható meg, azonban a cél mindenképpen csak az lehet, hogy ehhez az ideális állapothoz közelítsünk.

A fogvatartás biztonsága: olyan állapot fenntartását jelenti, amelynél a bv. intézetben, illetve a büntetés-végrehajtási feladat teljesítése miatt a bv. intézet területén kívül tartózkodó személyek élete, testi épsége, szabadsága, a büntetés-végrehajtás anyagi javainak sértetlensége, valamint a büntetés-végrehajtási feladatok zavartalan ellátása a jogszabályi rendelkezéseknek megfelelően biztosított.

A fogvatartás rendje: a büntetések és a kényszerintézkedések végrehajtására vonatkozó jogszabályok, valamint az azok alapján megállapított más rendelkezések érvényesülésének összessége, amely biztosítja a büntetés-végrehajtási feladatok zavartalan ellátását, valamint az elítéltek és az egyéb jogcímen fogvatartottak jogainak érvényesülését és kötelezettségeinek teljesítését.<sup>1</sup>

A büntetés-végrehajtás biztonsága alatt azt értjük, hogy:

- a feladatok végrehajtása a szabályokban előre meghatározottak szerint történik, a végrehajtás tervezhető,
- a személyi és fogvatartotti állomány nincs veszélyben,
- az anyagi javak nincsenek veszélyben,
- a működést nem veszélyezteti semmi (élelmezés, fűtés, anyagi ellátás, büntetés-végrehajtási feladatok végrehajtása stb.).

A büntetés-végrehajtási intézet biztonsága nem azonos a büntetés-végrehajtás biztonságával, annak része.<sup>2</sup>

A büntetés-végrehajtás biztonságát alapvetően két fő területre oszthatjuk: külső és belső biztonság. A külső biztonság két főbb területe a kívülről befelé ható – biztonságot veszélyezte-

1 16/2014. (XII. 19) IM rendelet a szabadságvesztés, az elzárás, az előzetes letartóztatás és a rendbíróság helyébe lépő elzárás végrehajtásának részletes szabályairól

2 Biztonsági Stratégia

tő – tényezők elhárítása (objektumvédelem), és a belülről kifelé ható tényezők kiküszöbölése (fogyolyszökés, kitérés). A belső biztonság biztosítása megvalósul a belső területek védelme és a belső rend fenntartása által a körleteken, munkahelyeken, oktatási helyszíneken és minden olyan helyszínen, ahol fogvatartott állandó- vagy ideiglenes jelleggel tartózkodik vagy tartózkodhat. A büntetés-végrehajtási intézet biztonságának megvalósítását úgy kell biztosítani, hogy közben a büntetés-végrehajtási alapfeladatok végrehajtása is maradéktalanul teljesüljön.

A túlzott biztonságra törekvés vagy a szükségesnél csekélyebb biztonság egyaránt káros. A túlzott biztonság csorbíthatja a fogvatartottak jogainak érvényesülését, és ellenállást válthat ki belőlük. A fogvatartottak és a személyi állomány is csak az olyan „ésszerű biztonságot” fogadja el, amelynek jogosságát és értelmét látják. A szükségtelen, az aránytalan és az ésszerűtlen biztonság ellen nyíltan vagy burkoltan fellépnek. A megszigorító biztonsági intézkedések csak akkor indokoltak, ha megfelelő helyzet-elemzésen alapulnak, és alkalmazkodnak az adott helyzethez.

Ugyanakkor a szükségesnél csekélyebb biztonság is bizonytalanságot idézhet elő, gátolhatja a büntetés-végrehajtási feladatok ellátását, fellazíthatja a fegyelmet, végső soron káoszhoz vezethet, és táptalaja lehet különböző rendkívüli eseményeknek. A fogvatartottak és a személyi állomány is könnyebben elfogadja a biztonsági előírásokat, ha a bv. intézet vezetése tudatosítja bennük azok szükségességét és értelmét.<sup>3</sup>

## A biztonsági rendszer elemei

A Büntetés-végrehajtási Szervezet biztonsági rendszere azon szabályok, valamint tárgyi, személyi és szervezeti elemek összessége, amelyek biztosítják a Büntetés-végrehajtási Szervezet jogszabályokban meghatározott feladatainak biztonságos körülmények közötti ellátását.

A szervezet biztonsági rendszere statikus és dinamikus elemek összessége.

A bv. szerv biztonsági rendszerének elemei:

- a) a Bv. Szervezet tevékenységére vonatkozó jogszabályok és alacsonyabb szintű rendelkezések,
- b) a szervezeti egységek,
- c) a rendelkezésre álló személyi állomány,
- d) a biztonsági létesítmények, biztonsági berendezések, technikai és kényszerítő eszközök, okmányok.<sup>4</sup>

3 Csordás S. (2008) p. 39.

4 Biztonsági Szabályzat



Fotó: Bv. fotó

A statikus biztonság egyrészt a személyi állomány ilyen irányú tevékenysége, másrészt az erre szolgáló anyagi-technikai eszközök, eljárások összessége.

A dinamikus biztonság legfőbb szereplői a személyi állomány tagjai, állandó a jelenlétük a fogvatartottak között a kommunikációs készségek megfelelő színvonalú alkalmazása mellett. A dinamikus biztonság megvalósulása egyértelműen azokon a személyeken múlik, akik a fogvatartottakkal közvetlenül foglalkoznak, valamint azokon, akik az intézetet üzemeltetik, vagy vezetik. Mindezek alapján a jól képzett személyi állomány a biztonság egyik alappillére.

Sokan ugyan nem sorolják a dinamikus biztonsági rendszer részeihez az ellátó, üzemeltető vagy egészségügyi rendszereket, pedig az ott foglalkoztatott személyi állomány tagjainak megfelelő kommunikációjával, továbbá a rájuk háruló szakszolgálatok elvégzésével ezek a területek is nagymértékben hozzájárulnak az intézet biztonságához.

## A biztonsági rendszer kialakításának szempontjai

Tekintettel arra, hogy a büntetés-végrehajtáson belül az egyes intézetek profilja más és más lehet, a megfelelően működő biztonsági rendszer kialakítása során az adott intézet sajátosságainak figyelembe vétele nélkülözhetetlen. A figyelembe veendő szempontok közül a leglényegesebbek:

- az intézet alapfeladata (mi az adott intézet fő végrehajtási feladata – végrehajtó intézet vagy letartóztatás fogantatosítása, befogadások és előállítások végrehajtása),
- a foglalkoztatás jellege (a munkáltatás mezőgazdasági vagy ipari tevékenység, avagy kizárólag költségvetési munkáltatás történik, illetve az oktatás, képzés milyen területeken zajlik),
- földrajzi elhelyezkedés (az intézet városi környezetben vagy külterületen helyezkedik el),
- a fogvatartottak összetétele (nem, végrehajtási fokozat, jellemző biztonsági kockázati besorolás),
- a fogvatartottak életkora, egészségügyi helyzete.

A büntetés-végrehajtási intézetek biztonságos működését, biztonsági rendszerét, valamint az egyes fogvatartottak esetében alkalmazandó biztonsági kezelési módokat úgy kell kialakítani, hogy az megfeleljen az objektív biztonsági helyzetnek és követelményeknek.

A biztonságos működés alapelvei a következők:

- a szükségesség és arányosság elve,
- az egyéniesítés és a differenciálás elve,
- a komplexitás elve,
- a dinamikus biztonság elve,
- a közvetlen és a hosszú távú biztonsági követelmények összeegyeztetésének elve,
- a kiszámított kockázat elve.<sup>5</sup>

## A biztonságot veszélyeztető külső és belső hatások



Fotó: Bv. fotó

A büntetés-végrehajtási intézet biztonságát külső és belső hatások veszélyeztethetik. A biztonságot belülről veszélyeztetheti a fogvatartottak szabályszegő magatartása, a személyi állomány jogellenes magatartása, a szakszerűtlen feladatellátás (képzés hiánya, nem megfelelő szabályozás), illetve a biztonsági és technikai eszközök nem megfelelő működése. A külső veszélyforrások lehetnek a civil személyek (külső támadás, fertőző betegségek), tűz és egyéb természeti katasztrófák (árvíz), ipari jellegű kockázatok (gyárak, vegyi és nukleáris üzemek), közlekedési balesetek.

A Fővárosi Büntetés-végrehajtási Intézet esetében konkrét veszélyforrás, hogy a III. objektum közelében működik a Richter és az Egis Gyógyszergyár, valamint az intézet objektumai közötti rendszeres, napi szállítások során mindennapi veszélyt jelentenek

5 Csordás S. (2008) p. 38.



a közlekedési balesetek. A II. objektum esetében kiemelkedő veszélyforrás a Duna közelsége, melynek áradásai és a magas talajvízszint rendszeresen állítja kihívás elé az intézet személyi állományát.

## A veszélyeztető körülmények meghatározása: kockázatelemzés

A biztonság a veszéllyel együttesen értelmezhető. A biztonság és a veszély az élet minden mozzanatánál együttesen van jelen, egymással kölcsönös kapcsolatban álló ellentétpár.<sup>6</sup>

A biztonságot veszélyeztető körülmények meghatározása elengedhetetlen ahhoz, hogy a biztonsági tevékenység meghatározható legyen. Szükséges a veszélyeztető körülmények felismerése, elemzése, a bekövetkezés valószínűségének és a súlyosságának meghatározása. A biztonsági rendszer kialakításának, a biztonsági tevékenységnek ezek kiküszöbölésére, hatásainak csökkentésére, következményeinek felszámolására kell irányulnia.

A kockázatelemzés a lehetséges kockázatok számbavétele, csoportosítása és értékelése a figyelemmel kísért feladattal kapcsolatban. Az elemzés a lehetséges kockázatcsökkentő intézkedések kidolgozásával kell, hogy záruljon, amely a kockázatelemzésen belül átvezet a kockázatkezeléshez.

A kockázatkezelés a beazonosított, számba vett kockázatok negatív hatásainak csökkentését jelenti a várható negatív esemény bekövetkezési valószínűségének (megelőzés, felkészülés), illetve a bekövetkezést követő negatív hatásoknak a csökkentésével (felszámolás).

A kockázatkezelés tehát nem más, mint a kockázatelemzés során – az adott intézet jellegének megfelelő – felismert és azonosított kockázatok lehetséges bekövetkezése esetén, ezek negatív hatásainak csökkentése érdekében kialakított biztonsági rendszer elemeinek napi szintű, folyamatos működtetése.

## Külső és belső kockázatok

Belső kockázatok:

- fogvatartottak szabályszegő magatartása,
- személyi állomány jogellenes magatartása,
- szakszerűtlen feladatellátás,

<sup>6</sup> Csordás S. (1996) p. 82.

- biztonsági és technikai eszközök nem megfelelő működése,
- tiltott, biztonságra veszélyes tárgyak birtoklása.

Külső kockázatok:

- civil személyek (külső támadás),
- tiltott, biztonságra veszélyes tárgyak bejuttatása,
- tűz, és egyéb természeti katasztrófák.

## Kiemelkedő kockázatok

Ipari és természeti veszélyhelyzetek:

- veszélyes ipari üzemek,
- közlekedési veszélyhelyzetek,
- szélsőséges időjárási viszonyok,
- árvíz,
- járványok, tömeges mérgezések.

Nem megfelelő technikai, műszaki feltételek:

- technikai eszközök elégtelen száma,
- korszerűtlen, elavult eszközök,
- üzembiztos működés hiánya,
- megfelelő, rendszeres karbantartás hiánya,
- alkalmazási, kezelési ismeretek hiánya.

A fogvatartottak jogellenes cselekedetei:

- fogolyszökés,
- fogolyzandulás,
- agresszió (aktív-passzív, hetero-auto),
- devianciák, szabályok megszegése.

Nem megfelelő szolgálatellátás:

- oktatás, képzés hiányosságai,
- motiváció hiánya,
- nem megfelelő szabályozás,
- nem kellően hatékony ellenőrzés, támogatás.

## Biztonsági tevékenység: kockázatok csökkentése, elhárítása

Biztonsági tevékenységnek minősül a bv. szerv biztonsági rendszerének működtetéséhez szükséges biztonsági feladatok végrehajtása, így különösen:

- a) a fogvatartott őrzése, felügyelete vagy ellenőrzése,
- b) a bv. szerv, valamint a bv. intézet mellett működő gazdasági társaság, továbbá a fogvatartottak bv. szervén kívüli foglalkoztatására szolgáló terület őrzése, ellenőrzése,
- c) a fogvatartottak előállítás, szállítása és egyéb célból történő kísérése,
- d) a bv. szerv házirendjében, azon belül a napirendben meghatározott feladatok szervezése, végrehajtása,
- e) a fogvatartottaktól a rájuk vonatkozó szabályok betartásának megkövetelése, elszegülés esetén a szabálykövető magatartás kikényszerítése,
- f) a rendkívüli események megelőzése, megszakítása, a következmények felszámolása és a megfelelő működést biztosító állapot visszaállítása,
- g) a bv. szerv zavartalan működéséhez szükséges belső rend biztosítása.<sup>7</sup>

Az őrzés az elítélt meghatározott helyen való tartására, életének és testi épségének megóvására, a bv. szerv és az ahhoz tartozó létesítmények, illetve területek védelmére irányuló tevékenység, amelyet jogszabály alapján rendszeresített lőfegyverrel, technikai eszközzel vagy szolgálati kutyával látnak el.

A felügyelet az elítélt meghatározott helyen való tartózkodásának, tevékenységének folyamatos – közvetlen vagy közvetett – irányítása.

Az ellenőrzés az elítélt meghatározott helyen való tartózkodásának, tevékenységének időszakos figyelemmel kísérése. Az őrzési, felügyeleti és ellenőrzési feladatok ellátásának rendjét a bv. intézet parancsnoka határozza meg.<sup>8</sup>

Mindhárom tevékenységben közös azok célja, vagyis a fogvatartott meghatározott helyen való tartózkodásának, élete, testi épsége megóvásának, tevékenysége irányításának, figyelemmel kísérésének biztosítása. Emellett mindhárom tevékenység során – szükség esetén – egyaránt alkalmazhatók biztonságtechnikai eszközök, biztonsági intézkedések és kényszerítő eszközök is.

<sup>7</sup> Biztonsági Szabályzat

<sup>8</sup> 16/2014. (XII. 19.) IM rendelet a szabadságvesztés, az elzárás, az előzetes letartóztatás és a rendbíróság helyébe lépő elzárás végrehajtásának részletes szabályairól



Fotó: Bv. fotó

A biztonsági tevékenység tárgyát képezik mindazok a javak, személyek, melyek a büntetés-végrehajtási tevékenység során veszélybe kerülhetnek, így közvetlenül a büntetés-végrehajtás személyi állományának tagjai, a fogvatartottak, a büntetés-végrehajtás anyagi javai, technikai eszközei, épületei, járművei, közvetetten maga a társadalom, annak tagjai, az állampolgárok bizalma a büntetés-végrehajtás iránt.

A büntetés-végrehajtás egyik alapfunkciója a bűnelkövetők izolációja. Amennyiben ezt az alapfunkcióját nem teljesíti, veszélybe kerülnek a társadalom tagjai, amennyiben szökés, jogellenes távollét alatt a fogvatartott újabb bűncselekményt követ el. Az elmúlt időszak tapasztalata, hogy kiemelt kockázatot jelentenek az engedélyezett intézetelhagyások (pl. feltételes szabadságra bocsátás, engedélyezett eltávozás).

A büntetés-végrehajtás személyi állományának tagjait veszélyeztethetik maguk a fogvatartottak is jogellenes magatartásukkal, támadásukkal, illetve civil személyek a fogvatartottak érdekében a büntetés-végrehajtás személyi állománya ellen intézett támadásukkal, valamint a járványok, balesetek és természeti katasztrófák. A személyi állomány tagjaira nézve veszélyforrás lehet saját szabályellenes magatartásuk: a tűz- és munkavédelmi szabályok megszegése, a különféle biztonsági előírások be nem tartása, a szolgálati feladatok ellátása során a szabályok be nem tartása, a szakszerűtlen, figyelmen kívül hagyott ellátás, a képzés hiányosságai, a szabályok nem megfelelő ismerete.

A fogvatartottakat veszélyeztető tényezők lehetnek maguk a fogvatartottak (egymás- vagy önmaguk ellen megvalósított agresszió), a személyi állomány jogszerűtlen magatartása (bántalmazás), a társadalom tagjai, a sértettek irányából érkező támadás, a különféle járványos megbetegedések (közegészségügyi és higiéniai szabályok be nem tartása), balesetek (tűz- és munkavédelmi szabályok be nem tartása), természeti katasztrófák bekövetkezése.

A büntetés-végrehajtás javait veszélyeztethetik a külső és belső támadások, rongálások, az anyagi javak eltulajdonítása, tüzesetek, természeti katasztrófák, szélsőséges időjárási körülmények, közlekedési balesetek, gondatlan vagy szándékos magatartások.

A biztonsági tevékenység alanyai azok, akik a biztonsági tevékenység kialakításában, végrehajtásában tevékenyen részt vesznek, illetve segítik azt, pl. együttműködő civil szervezetek, társszervek képviselői. Egy büntetés-végrehajtási intézet biztonsági rendszerének működtetésében rendkívül fontos szerep jut a személyi állomány közvetlenül a fogvatartottakkal foglalkozó tagjainak, a belső felügyeletet végrehajtóknak a körleteken, a foglalkoztatási helyszíneken, az előállítások és szállítások során.

A korábbiakban már említették szerint a büntetés-végrehajtás biztonságának alapvető feltétele a fogvatartottak önkéntes szabálykövető magatartása, ennek kikényszerítése.

Alapvető fontosságú, hogy a fogvatartottak szabálykövető magatartást tanúsítsanak, e nélkül az intézet biztonságának fenntartása rendkívüli nehézségekbe ütközne.

Biztonsági intézkedések:

- a) Biztonsági elkülönítés
- b) Biztonsági zárkába vagy biztonsági részlegre helyezés
- c) Mozgáskorlátozó eszközök alkalmazása (A mozgáskorlátozó eszköz alkalmazásánál alapvető követelmény az egyedi, személyre szóló döntés meghozatala, a törvényes bánásmód betartása, az emberi méltóság tiszteletben tartása.)
- d) Elektronikus távfelügyeleti eszköz alkalmazása
- e) Elektronikus megfigyelési eszköz alkalmazása (Az elektronikus megfigyelési eszköz alkalmazásáról a bv. szerv területére belépni szándékozó személyeket jól látható és olvasható módon tájékoztatni kell.)
- f) Motozás (Biztonsági intézkedésként motozás csak fogvatartottal szemben alkalmazható.)
- g) Biztonsági ellenőrzés
- h) Biztonsági vizsgálat
- i) Biztonsági szemle
- j) Átfogó biztonsági vizsgálat
- k) Az ajtók zárva tartásának elrendelése
- l) Egyes jogok gyakorlásának a felfüggesztése (A jogszabályban meghatározott okból, a bv. szerv vezetője általi döntés alapján kerülhet rá sor.)

Biztosítani kell, hogy a fogvatartott a befogadása során a biztonsági intézkedésekről, az azzal kapcsolatos jogairól, kötelezettségeiről anyanyelvén, vagy az általa ismert más nyelven, dokumentált módon tájékoztatást kapjon.

## **Kiemelkedő kockázatú feladatok: előállítás, szállítás, polgári egészségügyi intézménybe kihelyezett fogvatartott helyszíni őrzése**

Az intézeten kívül végrehajtott feladatok jelentik a legnagyobb biztonsági kockázatot, főképp a biztonsági létesítmények (büntetés-végrehajtási épületek, rácsok, kapuk, kerítések, bástyafal) és a nagyobb létszámú élőerő hiánya miatt. Az elmúlt évek tapasztalatai azt mutatják, hogy a bekövetkezett rendkívüli események többsége büntetés-végrehajtási intézeten kívül, előállítás, szállítás, munkáltatás során következett be. Nagy a jelentősége tehát annak, hogy a büntetés-végrehajtás a feladatait minél nagyobb arányban legyen képes a büntetés-végrehajtási intézet falain belül megoldani.

A motozás végrehajtása és a mozgáskorlátozó eszközök alkalmazása kiemelt jelentőséggel bír az előállítások, a szállítások és a polgári egészségügyi intézménybe kihelyezett fogvatartott helyszíni őrzése során. Erre tekintettel a büntetés-végrehajtás vezetése igen nagy hangsúlyt helyez ezen feladatok szakszerű végrehajtására, a feladatot végrehajtó állomány felkészítésére, kiképzésére, a végrehajtás ellenőrzésére. Ezekre vonatkozóan külön módszertani útmutatók kerültek kiadásra, melyek részletesen meghatározzák a feladatok végrehajtásának módját.

A polgári egészségügyi intézménybe kihelyezett fogvatartott őrzésével kapcsolatosan például meghatározza, hogy az előkészítés során figyelembe kell venni a fogvatartott által elkövetett bűncselekmény jellegét és az elkövetés körülményeit, a büntetés tartamát és az abból még hátralévő időt, a rendelkezési jogkör gyakorlója által elrendelt korlátozásokat, a kapcsolattartóit, a szabadságvesztés-büntetés végrehajtása alatt tanúsított magatartását és az egészségi állapotát. A fogvatartottal előre nem közölhető a kihelyezés helye, dátuma és időpontja. A mentőautóban vagy a betegszállító járműben is folyamatosan fent kell tartani az őrzést, valamint a mozgáskorlátozó eszközöket a lehetőségeknek megfelelően (pl.: kéz vagy láb rögzítése a hordágyhoz, toló kocsihoz) minden esetben – az egészségügyi ellátást nem akadályozó módon – alkalmazni kell, azonban a gépjármű felépítményéhez történő rögzítés tilos. Az esetleges rendkívüli esemény bekövetkezésének a lehetőségét szem előtt tartva, egyedi mérlegelés után a fogvatartott bal vagy jobb egészséges kezét rögzíthető állású patentbilincscsel meg kell bilincselni és az ágyhoz kell rögzíteni, valamint egyik lábát lábbilincscsel szintén az ágyhoz kell rögzíteni, oly módon, hogy az a gyógykezelését ne akadályozza.

A fogvatartott bármilyen jellegű mozgatása, kísérése során – amennyiben azt az egészségügyi szempontok nem akadályozzák – minden esetben alkalmazni kell a vezetőszárral ellátott bilincset, kontroll alatt tartva a kísért személyt. Mozgáskorlátozó eszköz eltávolítása vizsgálat, műtét esetére, a szolgálatban lévő biztonsági tisztnek történő jelentéstétel után lehetséges. Ha a mozgáskorlátozó eszköz eltávolításra kerül ezekben az esetekben, akkor a felügyelőnek úgy kell megválasztania a felállítási helyét, hogy azzal a fogvatartott esetleges szökése a leginkább megakadályozható legyen (pl.: a vizsgáló vagy a kórterem ajtaja és a fogvatartott között helyezkedjen el).<sup>9</sup>

A Fővárosi Büntetés-végrehajtási Intézet vonatkozásában kidolgozásra került a polgári egészségügyi intézménybe kihelyezett fogvatartott őrzési feladatait ellátó biztonsági felügyelő tevékenységének ellenőrzési szempontrendszer, mely tartalmazza az ellenőrzési pontokat, melyek kiemelkedő jelentőséggel bírnak az őrzési feladat ellátása kapcsán.

Polgári egészségügyi intézményben történő őrzési feladatok ellenőrzése során az ellenőrzésnek ki kell terjednie az őrutasításban foglaltakra, különösen:

<sup>9</sup> Módszertani útmutató polgári egészségügyi intézményben elhelyezett fogvatartott őrzésének végrehajtásához

- a folyamatos őrzés megvalósulására,
- a mozgáskorlátozó eszközök alkalmazásának (a fogvatartott bal vagy jobb egészséges kezét rögzíthető állású patentbilincssel meg kell bilincselni és az ágyhoz kell rögzíteni, valamint egyik lábát lábbilincssel szintén az ágyhoz kell rögzíteni, oly módon, hogy az a gyógykezelését ne akadályozza) a meghatározottak szerinti végrehajtására, a fogvatartott mozgatása (minden esetben alkalmazni kell a vezetőszárral ellátott bilincset), kezelése, vizsgálata során alkalmazott mozgáskorlátozásra, a mozgáskorlátozó eszközök működőképességére,
- az adott feladat végrehajtásához szükséges, meghatározott felszerelés, fegyverzet meglétére, működőképességére,
- a szükséges dokumentumok (pl.: őrutasítás, szolgálati napló, kihelyezést elrendelő lap, 1 db A4-es méretű fogvatartotti fénykép, amennyiben van, egyéni kezelési utasítás stb.) meglétére,
- az előírt jelentési kötelezettség ismeretére, teljesítésére,
- a hírösszeköttetést biztosító eszközök meglétére, működőképességére, az ezzel kapcsolatos feladatok ismeretére,
- az őrzést ellátó elhelyezkedésére (úgy kell megválasztania a felállítási helyét, hogy a fogvatartott tevékenysége jól látható, koordinálható legyen és azzal a fogvatartott esetleges szökése, önkárosító cselekménye, támadása a leginkább megakadályozható legyen),
- az őrzést ellátó helyismeretére (fürdő, WC, vizsgáló, kezelő, bejáratok elhelyezkedése), az őrzött fogvatartott biztonsági szempontból releváns adatainak ismeretére (biztonsági kockázati csoport, rezsim, elkövetett bűncselekmény, többletinformáció, várható ítélet, szabadulás, kapcsolattartók stb.),
- az őrzést ellátó felügyelő esemény bekövetkezése esetén teendő intézkedéseinek ismeretére, általános feladat ismeretére,
- az őrhelyen tiltott tevékenységekre (minden, ami elvonja a figyelmét a feladatellátástól),
- az őrzést ellátó öltözetére, a nála tartott tárgyak körére (pl. saját tulajdonú mobiltelefon tartása tilos).

Az intézet falain kívüli legszámottevőbb tevékenység a szállítások és előállítások végrehajtása. A Fővárosi Büntetés-végrehajtási Intézet vonatkozásában az elmúlt években ezen tevékenység esetszámai az alábbiak szerint alakultak:

- a körszállításban részt vevő fogvatartottak száma  
2018-ban: 10960 fő,  
2019-ben: 8331 fő,
- előállítások (összes) száma  
2018-ban: 10611 fő,  
2019-ben: 8171 fő.



Az előállítások és szállítások döntő többsége a folyamatban lévő büntetőeljárások lefolytatásához (bíróági előállítások), valamint egészségügyi okból szükséges. Tekintettel az előállítások, szállítások kimagasló biztonsági kockázatára, fontos ezen tevékenységek esetszámainak csökkentése. Erre irányulnak az elmúlt időszak technikai fejlesztései is, amely alapján az intézetben a távtárgyaló helyiségek száma háromról hatra emelkedett.

## *Előállítás, szállítás kockázatának csökkentése*

Lehetséges eszközök:

- megfelelő oktatás, képzés, szintentartó képzések,
- megfelelő kényszerítő, mozgáskorlátozó, műszaki, hír- és szállítóeszközök biztosítása,
- a szükséges élőerő biztosítása,
- esetszámok csökkentése (távtárgyalás, távmeghallgatás, egészségügyi ellátás, foglalkoztatás intézetben belüli biztosítása).

Az előállítások esetszámainak csökkentéséhez jelentős mértékben járul hozzá a tárgyalás tartása zártcélú távközlő hálózat útján (távtárgyalás) feltételeinek megteremtése, a technikai háttér kiépítése.

Az elrendelésének eseteit tekintve taxatív felsorolást ad a Be. 244/A. § (2) bekezdése. Így zártcélú távközlő hálózat útján lehet fogatosítani annak a fogva lévő vádlottnak vagy tanúnak a kihallgatását, akinek a tárgyaláson való megjelenése a közbiztonság veszélyeztetésével járna. Ez a joggyakorlatban azt jelenti, hogyha fokozottan fennállna a kihallgatandó személy szökésének veszélye a tárgyalás helyszínére való szállítása esetén. Ezzel az esetkörrel kapcsolatban kiemelés érdemel, hogy az Országos Bíróági Hivatal a 2014. év folyamán a Fővárosi Törvényszékkel, a Belügyminisztériummal és a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokságával együttműködve a Be.-ben meglévő zártcélú távközlő hálózat útján tartott tárgyalás mintájára párhuzamosan kidolgozott egy informatikai megoldást a büntetőeljárás során fogva lévő terheltek költséghatékony, gyors és egyszerű meghallgatására. A lényege az, hogy a bíróági tárgyalóterem és a büntetés-végrehajtási intézet között kiépített közvetlen videókapcsolaton keresztül hallgatja meg a bíróság a fogvatartottat (tipikusan az előzetes letartóztatás meghosszabbítása tárgyában való meghallgatást jelenti ez). A „régí-új” rendszer kidolgozásának alapja az volt, hogy a Büntetés-végrehajtási Szervezet alapfeladatai közül a legnagyobb biztonsági kockázatot az előállítások, szállítások jelentik.<sup>10</sup>

<sup>10</sup> Gácsi A. E. (2017) p. 13.



Fotó: Bv. fotó



Fotó: Bv. fotó

A feladatvégrehajtás szakszerűségének javítását nagyban elősegítik a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága Biztonsági Szolgálatával által összeállított és kiadott eset-tanulmányok, összegző tájékoztató jelentések, heti összefoglalók.

## Tiltott tárgyak bejutásának megakadályozása

A büntetés-végrehajtási intézetek biztonságára különös veszélyt jelentenek az olyan tárgyak, melyek tartása a fogvatartottak részére nem engedélyezett, vagy önmagukban, jellegüknél fogva veszélyt jelentenek az intézet biztonságára.

Tiltott tárgy általánosságban véve minden olyan tárgy, eszköz, anyag, szer, mely a büntetés-végrehajtás törvényes rendjét, az ott feladatot ellátók, valamint a fogvatartottak életét, testi épségét veszélyezteti, illetve amely az adott intézet, valamint a központi házirend mellékleteiben felsorolt – a fogvatartott birtokában mennyiségi meghatározás mellett tartható – tárgyak között nem szerepel.

A fenti meghatározások tág körét figyelembe véve tiltott tárgynak minősülnek az alábbiak:

- szúró, vágó eszközök, fegyverek, kések, pengék, fából, fémből, egyéb nagy szilárdságú anyagból készült vagy egyénileg kialakított, alakjában és szerkezetében az eredeti funkciójának betöltésével, vagy attól függetlenül is az élet kioltására alkalmas tárgyak;

- minden olyan tárgy vagy eszköz, mely a személyi állomány ellen irányuló fizikai támadás megvalósítására alkalmas;
- megrongált, érintésvédelmi szabályoknak nem megfelelő elektromos eszköz (pl.: „keráló”, módosított hosszabbító, illegálisan beszerzett elektromos vezetékből összeállított egyéb eszközök, átalakított televízió, rádió, vízfóráló stb.);
- a Bv. Szervezet által a fogvatartottak részére biztosított mobiltelefon átalakított formában, nem a szolgáltatónak megfelelő gyári SIM kártyával, Turbó SIM kártyával, esetlegesen más készülékkel összekötött formában, módosított belső technikai paraméterekkel üzemeltetve;
- civil kereskedelmi forgalomban kapható infokommunikációs eszközök (Pendrive, sima nyomógombos telefon, okostelefon, okosóra, laptop, iphone, tablet stb.), melyek alkalmasak a társadalom irányába kontroll nélkül megvalósuló kommunikációra, kép, illetve hangfelvétel rögzítésére, internet alapú kommunikációra, továbbá azok birtokban tartása során az eszköz felhasználásával a fogvatartás alatt újabb bűncselekmény(ek) elkövetésére;
- minden olyan technikai eszköz (jeladó, zavaró, árnyékoló, blokkoló, dekóder, drón, stb.), mely alkalmas az adott bv. szerv biztonsági rendszer elemeinek megzavarására, azok funkcióját részben időlegesen, vagy teljes egészében megbénítja, különösen, ha az adott intézet technikai védelme oly mértékben sérül, hogy a törvényben meghatározott alapfeladatok végrehajtására alkalmatlanná válik;
- valamennyi szer folyékony, por, szilárd, légnemű és bármely olyan halmazállapotban, mely alkalmas arra, hogy annak elfogyasztása, belégzése, emberi szervezetbe bármely úton történő bekerülése tudatmódosult állapotot okozzon, illetve toxikus hatásának köszönhetően olyan élettani folyamatokat váltson ki, vagy indítson el a fogyasztó szervezetében, mely bódult állapot, vagy az étellel összeegyeztethetetlen egészségügyi krízis bekövetkezéséhez vezet.
- tűz- és robbanásveszélyes anyagok, maró hatású, folyékony halmazállapotú savak, lúgok, illetve azok higított változatai;
- minden olyan tárgy vagy eszköz, mely az intézet statikus és/vagy dinamikus biztonsági rendszere elemeinek megbontására alkalmas, annak folyamatos működésében zavart okozhat, ennek következtében például szökés előkészítésére, vagy annak eredményes végrehajtására használható;
- minden olyan ruházati termék, mely a fogvatartott végrehajtási fokozatától eltérő, a házirend szerint nem rendszeresített, illetve birtokába kerülve a fogvatartott szökés előkészületéhez, illetve megvalósításához felhasználhatja.<sup>11</sup>

11 Módszertani útmutató a bv. szerv biztonságára veszélyes tiltott tárgyak bejutásának megakadályozása érdekében végrehajtandó kockázatelemzés elkészítéséhez

A Büntetés-végrehajtási Szervezet egyik kiemelkedően fontos kihívása a tiltott tárgyak bejutásának megakadályozása, az esetlegesen bejutott tiltott tárgyak felderítése. Ezen feladat hatékonyabbá tételét is szolgálják a biztonságtechnikai fejlesztések, az új eszközök beszerzése, a meglévő eszközök korszerűbbre cserélése, az új eszközök alkalmazására és a lehetséges bejutási csatornák (papírlapok beáztatása, testüregben történő elrejtés, továbbítás módjai) megismertetésére irányuló képzések, felkészítések, így például:

- Folyamatos képzés (protokoll, esettanulmány, szabályozás, módszertan, motozások, gyakorlati képzés),
- Technikai fejlesztések (kamerák, csomagvizsgálók, detektorok üzembe állítása),
- Operatív felderítés, információszerzés, információk megosztása, együttműködés.

Elengedhetetlen a már felderített bejutási csatornák megszüntetése (pl. a beszélőhelyiségben a látogatók és fogvatartottak elválasztására szolgáló plexi lap magasítása), a lehetséges új csatornák folyamatos monitorozása, felderítés esetén a szükséges intézkedések bevezetése, kockázati térképek készítése.

A biztonsági rendszer fejlesztésére és új eszközök beszerzésére a preventív tevékenység hatékonyságának fenntartása érdekében folyamatosan szükséges gondot fordítani. A fejlesztés során innovatív megoldások bevezetésére kell törekedni annak érdekében, hogy a tiltott tárgyak bekerülésének kockázata a minimális szinthez közelire legyen redukálható.<sup>12</sup>

## Biztonságtechnikai fejlesztés

A Fővárosi Büntetés-végrehajtási Intézetben a biztonságtechnikai fejlesztés az alábbiak szerint alakult:

- Fejlesztés kezdete: 2019. május 2.
- Fejlesztés befejezése: 2020. január 31.
- Fejlesztés költsége: 368 millió forint.

A fejlesztés során az intézet objektumaiban 806 darab új kamera felszerelése történt meg, beszerzésre került 26 darab kézi fémkereső készülék, valamint 6 darab kapukeretes fémkereső, utóbbiak használatba vétele már 2019 szeptemberében megtörtént.

A SAFE rendszer kiépítése az intézet objektumaiban megvalósult minden, fogvatartott elhelyezésére szolgáló helyiség esetében. A rendszerben működő mobilkészülékek az

<sup>12</sup> Módszertani útmutató a bv. szerv biztonságára veszélyes tiltott tárgyak bejutásának megakadályozása érdekében végrehajtandó kockázatelemzés elkészítéséhez

APN SIM-kártyákkal a személyi állomány részére kiosztásra kerültek, használatuk mára általános.

A fejlesztés keretében az intézet zárkái tekintetében 597 darab OV-készülék felszerelése, beüzemelése valósul meg.

EDR-rádiók vonatkozásában újabb 50 darab készülék rendszerbe állítása történt meg 2020 januárjában.

#### SAFE RENDSZER

- I. objektumban 2018 óta működik
- II. objektumban (95 zárka) a kiépítés folyamatos
- III. objektumban 377 zárkában épült ki

#### ZÁRKA OV (352 zárkában kiépítve) EDR (50 db új kézírádió)

- Új kamerák felhelyezése (555 db)
- Új kézi fémkeresők (26 db)
- Új kapukeretes fémkeresők (6 db)

Fontos megemlíteni, hogy a szóban forgó fejlesztés keretében nem csupán az egyes eszközök cseréje, korszerűsítése valósult meg, hanem a kamerák, monitorok, rögzítők és a kezelésükhöz szükséges szoftver egységes rendszert képeznek.

A kamerák által szolgáltatott képek megfigyelése, az egyéb technikai eszközök kezelése érdekében létrehozott helyiségek (TRK-helyiség) kapcsán fokozott figyelmet kell fordítani a szolgáltatelljesítési hely megfelelő kialakítására, hiszen ott napi 24 órában, folyamatosan lát el szolgálatot a személyi állomány. Kiemelten fontos a megfelelő hőmérséklet, a szellőzés biztosítása, a természeteshez közelítő világítás megvalósítása.

### *A biztonságtechnikai fejlesztés hozadéka*

A biztonságtechnikai rendszerek, eszközök fejlesztésének a haszna sok esetben azonnal jelentkezik. Ilyen például, hogy a híreszközök fejlesztésével javul az információáramlás, a korszerű EDR készülékek számának növelése eredményeképpen szélesebb körben láthatók el velük a kollégák.

A SAFE rendszer előnye, hogy segítségével a fogvatartottokról azonnal rendelkezésre állnak pontos információk, a XXI. század követelményeinek megfelelő eszköz váltotta ki a büntetés-végrehajtási intézetekben évtizedek óta használt „fatáblákat”.

Nagyban javult az intézet területének láthatósága, fontos előrelépés, hogy az intézetben minden olyan terület, ahol fogvatartott tartózkodhat, kamerák segítségével megfigyelhető, a képanyagok tárolása megoldott, visszanezhető. A fejlesztés kapcsán felszerelt, korszerű kamerák felbontása terén is jelentős az előrelépés, a szolgáltatott képek minősége megfelel a kor követelményeinek, a képek nagyíthatók.

Elmondható, hogy az újonnan kialakított rendszerek a személyi állomány szolgálatellátását hatékonyabbá teszik, segítik. Lehetővé válik ezzel az esetleges jogellenes cselekedetek időben történő észlelése, az események pontos körülményeinek utólagos megállapítása, bizonyíthatósága.

## Felhasznált irodalom

- 16/2014. (XII. 19.) IM rendelet a szabadságvesztés, az elzárás, az előzetes letartóztatás és a rendbíróság helyébe lépő elzárás végrehajtásának részletes szabályairól
- A Büntetés-végrehajtási Szervezet Biztonsági Stratégiája
- A Büntetés-végrehajtási Szervezet Biztonsági Szabályzata, 2015
- Csordás Sándor (2008): A biztonság régi és új szerepe a büntetés-végrehajtásban Börtönügyi Szemle 2008. 2.
- Csordás Sándor (1996): Objektumvédelem I. Szerkesztette: Nán Jenő. Alfa kiadó, Budapest, 1996.
- Gácsai Anett Erzsébet (2017): Büntetőtárgyalás tartása zártcélú távközlő hálózat útján. Acta Universitatis Szegediensis : forum : acta juridica et politica 2. p. 5-24. (2017)
- Módszertani útmutató polgári egészségügyi intézményben elhelyezett fogvatartott őrzésének végrehajtásához, 2019
- Módszertani útmutató a bv. szerv biztonságára veszélyes tiltott tárgyak bejutásának megakadályozása érdekében végrehajtandó kockázatelemzés elkészítéséhez, 2019



elte

Eötvös Loránd  
Pedagógiai és  
Pszichológiai

# Biztonságos börtönök – környezetpszichológiai me

Prof. Dr. Dúll Andrea





## INTERJÚ DR. DÚLL ANDREÁVAL A „BIZTONSÁGOS BÖRTÖNÖK – KÖRNYEZETPSZICHOLÓGIAI MEGFONTOLÁSOK” CÍMŰ, KONFERENCIÁN ELHANGZOTT ELŐADÁSA KAPCSÁN

*Interview with Dr. Andrea Dúll about her “Safe prisons – Environmental psychological considerations” presentation, held at a conference*

A börtönökben a fizikai környezet kiemelten fontos téma, hagyományosan elsősorban a biztonság és a funkcionalitás szempontjából. A stresszteli és érzelmileg intenzív börtönkörnyezet környezetpszichológiai elemzése kimutatják, hogy a pszichoszociális értelemben támogató környezetkialakítás egészségmegőrző szerepű mind a fogvatartottak, mind a személyzet számára. A pszichoszociálisan támogató börtönkörnyezet (1) nem mond ellen a biztonság szempontjainak, viszont jelentős szerepe lehet abban, hogy megkönnyítse (2) a fogvatartottak visszatérését a társadalomba és (3) fokozza a börtönben dolgozók mentális és fizikai jóllétét.

**Kulcsszavak:** környezetpszichológia, szociofizikai környezet, pszichoszociálisan támogató börtönkörnyezet, reintegráció, mentális és fizikai jóllét

*In prisons the physical environment is a very important topic, traditionally primarily in terms of security and functionality. Environmental psychological analyses of stressful and affectively intensive prison environments show that psychosocially supportive design is essential in health promotion of prisoners and staff. Psychosocially supportive design of prisons is not against security, but it can play a significant role in facilitation of prisoners' reintegration to society, and also can enhance the mental and physical well-being of prison staff.*

**Keywords:** environmental psychology, socio-physical environment, psychosocially supportive design of prisons and jails, reintegration, mental and physical well-being

**V**árkonyi Zsolt Kristóf: – *Kérem, mutakozzon be és mesélje el, hogyan és miért kezdett környezetpszichológiával foglalkozni, miért tartotta érdekesnek ezt a tudományterületet.*

*Dúll Andrea:* – Dúll Andrea vagyok, az MTA doktora, egyetemi tanár az ELTE Pedagógiai és Pszichológiai Karán és a BME Szociológia és Kommunikáció Tanszékén. A debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetemen (ma Debreceni Egyetem) végeztem pszichológusként és pszichológia szakos középiskolai tanárként. Egyetemi hallgatóként kísérleti pszichológusnak készültem, a memóriafolyamatok érdekeltek. Már egyetemistaként kutatásokat végeztem ebben a témában. Érdekel például, hogy van-e eltérés az emlékezésben annak függvényében, hogy milyen környezetben zajlanak le azok az események, amelyeket célzottan megtanulunk (akár egy vizsgára: otthon vagy könyvtárban, kávézgatva vagy zenét hallgatva) vagy éppen csak „ránk ragadnak” (például, ha virágboltba akarok menni, akkor az emlékezetemből elő tudom bányászni, hogy azon az útvonalon, ahol nap mint nap járok, hol van virágbolt, dacára annak, hogy ezt nem szándékosan „tanultam meg”). Azt tapasztaltam a kutatásaim során, hogy egyáltalán nem foglalkozik a szakirodalom ezzel. Magam kezdtem célzott kutatásokat csinálni, ebből írtam a szakdolgozatomat, ebben a témában nyertem akadémiai kutatási pályázatokat, ebből doktoráltam, habilitáltam és ebből védtem meg az akadémiai doktori értekezésemet is. Közben megteremtettem ennek a területnek az intézményi hátterét is: könyveket<sup>1</sup> írtam, létrehoztam képzéseket, tanszéket, kutatócsoportot, tudományos társasági szekciót és így tovább. Az 1990-es évek közepén elindult, mintegy két és fél évtizednyi munkám nyomán így jött létre a környezetpszichológia Magyarországon.

**Várkonyi Zsolt Kristóf: – Hol van jelentősége a környezetpszichológiának?**

*Dúll Andrea:* – Ha azt mondom, hogy a környezetpszichológiának mindenhol jelentősége van, lehet, hogy túlzásnak tűnik. Pedig nem a terület jelentőségét akarom ezzel túlhangsúlyozni, hanem arra alapozok, hogy sosem vagyunk fizikai (épített, természeti és virtuális) környezet nélkül. A környezetpszichológia részben szemlélet: minden pszichológiai jelenséget annak fizikai és társas (azaz szociofizikai) kontextusában tekintünk, részben alapkutatásokat jelent: igyekszünk feltárni, hogy hogyan értelmezhetők a pszichológiai jelenségek, ha bekalkuláljuk a szociofizikai helyzetet (például az iskolai agresszív megnyilvánulások mélyrehatóbban megérthetőek, ha ismerjük a társas-fizikai szituációt, amiben zajlanak ezek), és természetesen alkalmazott tudomány is: a környezettervezés kezdetétől a térkialakításon át a használatba vétel utáni értékelésig minden környezethasználati fázisban alkalmazható.

<sup>1</sup> A környezetpszichológia alapozó műve Magyarországon: Dúll A. (2009)

**Várkonyi Zsolt Kristóf:** – *Kérem, említsen példákat, hogyan hat a környezetpszichológia például egy kórház tervezése, működése során.*

*Düll Andrea:* – A gyógyítás „hagyományos” emberi vonatkozásain túl magának a kórháznak mint szociofizikai térnek is gyógyító környezetnek kellene lennie. A beteg ember (és sokszor a hozzátartozója, látogatója is) alapján véve kontrollvesztett állapotban van. Amennyiben legalább az alapszükségeit (pl. a személyes térköz szabályozását vagy a területiális igényeket a többi beteggel kölcsönösen) kielégítését támogatja az egészségügyi tér (pl. megfelelő számú beteg van a kórteremben, nincsenek túl közel az ágyak, megfelelő minőségű a kilátás az ablakból stb.), ez önmagában olyan erősítő alaphelyzetet alakíthat ki, amelyben „könnyebb gyógyulni”. Ez nyilván a gyógyítókat, vagyis az orvosokat és a teljes egészségügyi állományt is érinti – ezekben a helyzetekben gyógyítani is könnyebb, különösen, ha a gyógyítók számára megfelelő munka- és pihenőterek is kialakításra kerülnek. Bár már ezek az említett „egyszerű és triviális” beavatkozások is számos jó pszichológiai következménnyel járnak, ha mélyebb és tartósabb, célzott hatást szeretnénk elérni (ez az egész nem elsősorban esztétikai kérdés!), akkor sokkal árnyaltabb helyzetelemzésre és beavatkozásra van szükség több szakma szakembereivel (egészségügyi dolgozók, építészek, belsőépítészek, pszichológusok, esetenként antropológusok, szociológusok, jogászok) együttműködésben.

**Várkonyi Zsolt Kristóf:** – *Mit javasol, magánemberként mire érdemes odafigyelnünk a környezetünk kapcsán környezetpszichológiai szempontból?*

*Düll Andrea:* – Már az is érdekes, hogy nagyon nehéz a fizikai környezetünkre odafigyelnünk: az evolúciós folyamatok során az alakult ki, hogy inkább a túlélésünk szempontjából közvetlenül jelentőséggel bíró többi emberre tudunk inkább figyelni, a nem társas környezet kifelé törekszik a tudatból. Ez abban is megnyilvánul, hogy sok (elsősorban kellemetlen vagy nem kívánatos) környezeti jellemzőből fakadó hatást nem a tárgyakra vagy a fizikai környezetre vezetünk vissza, hanem az ott levő emberekre. Gyakran fakad például agresszió a tömegközlekedési eszközökön valójában abból, hogy szűk a hely, de az elférés nehézségét jellemzően a másik, ott álldogáló embernek tulajdonítja az utas, rá haragszik, észre sem veszi, hogy itt a térkialakítás nem felel meg az ő aktuális szükségleteinek. Érdemes gyakorolnunk a fizikai környezet jellemzőinek tudatosítását.

**Várkonyi Zsolt Kristóf:** – *Milyen közösségi terekre lenne szüksége a társadalomnak, ha figyelembe vesszük a környezetpszichológia elveit?*

*Düll Andrea:* – Ez nagyon nehéz és összetett kérdés. Az biztos, hogy olyan térkialakításra van szükség, amelyben az emberek sokféle társas interakciót hatékonyan, konfliktus nélkül meg tudnak valósítani: egyénként és kisebb nagyobb társas egységekben,

interakciós partnerekként egyaránt jól tudnak működni. Ehhez az adott közösségi térfajtat is jól kell érteni: nemcsak funkcionálisan, hanem pszichológiai szempontból is másként kell kialakítani egy iskolaudvart, egy kórházi társalgót vagy épp egy munkahelyi ebédlőkonyhát.

**Várkonyi Zsolt Kristóf:** – *A Büntetés-végrehajtási Szervezet nagy gondot fordít a munkakörülmények javítására, ennek kapcsán közösségi terek, irodák felújítása, komfortosítása van folyamatban. Mi a javaslata ennek kapcsán?*

*Dúll Andrea:* – Általánosságban kiemelném, hogy az, hogy foglalkoznak ezzel a témával, önmagában nagyon fontos és hasznos. Intézményi szinten ez megfelel annak, amit az előbb az egyéni szinten javasoltam: a fejlesztések során elemezni, megérteni (vagyis tudatosítani) kell a meglévő helyzetet – a jó beavatkozások nem csak a munkafolyamatok és az ergonómiai működés szintjén javítanak a dolgozók komfortérzetén, hanem érdemes feltárni azokat a nem mindig tudatosuló, lappangó, de ennek ellenére (vagy épp ezért) nagyon fontos szociofizikai szükséglet- és igényrendszert (például a területi viszonyokat az irodában), amelyek erőteljesen meghatározzák a közérzetet, a kommunikációt és így a teljesítményt a munkahelyen, sőt, még az intézményhez való lojalitást is befolyásolják.

**Várkonyi Zsolt Kristóf:** – *Mióta foglalkozik a környezetpszichológia börtönökkel?*

*Dúll Andrea:* – A környezetpszichológia nagyon régóta foglalkozik börtönökkel, legalábbis a saját történetén belül régen. Maga a környezetpszichológia fiatal tudomány, ahogy említettem, Magyarországon a 90-es évek közepén jött létre, de a világon is csak mintegy 40-50 éves múltja van összesen – viszont első témái között már ott voltak a börtönök. A kutatási eredmények és tapasztalatok mostanában kezdenek összeállni jól körülhatárolható szakmai területté: 2012-ben jelent meg az első ilyen témájú könyv<sup>2</sup>, ami kifejezetten a börtönök környezetpszichológiájával foglalkozik. Tehát valójában nagyon is új ez a terület, sokszínűen nagyon új. Úgyhogy amit én most itt az interjú során megosztok, azok olyan gondolatok, amelyek talán „elültetődnek” a fejekben és lehet rajtuk gondolkodni. Sőt, nemcsak lehet, hanem szerintem érdemes, mi több, kell is még sokat gondolkodni, hiszen a pszichológiában és ezen belül a környezetpszichológiában semmi sincs kőbe vésve és nagyon sok mérésre, kutatásra van szükség ahhoz, hogy ezek az elvek, amiket én itt most mondok, árnyalódjanak, és specifikusan a börtönökre érvényesek legyenek.

**Várkonyi Zsolt Kristóf:** – *Milyen fontos alapelveket emelne ki környezetpszichológiai szempontból a börtönök kapcsán?*

2 Wener, R. E. (2012)

*Düll Andrea:* – Amiről mi beszélni szoktunk, az a pszichoszociálisan támogató börtönkörnyezet<sup>3</sup>, ami az egyik fontos fogalom egyébként a „hagyományos” börtönpszichológiában is, vagyis abban a fajta pszichológiai hozzáállásban, ami nem számol úgymond nagyon komolyan, vagyis környezetpszichológiai értelemben a szociofizikai környezettel. Nagyon fontos alapelv, hogy ez a környezetpszichológiai támogatás, és ezeknek az emberi szükségleteknek, az emberi működési módoknak a szociofizikai kontextusban történő nagyon komolyan vétele nem mond ellen a biztonságoknak. Bár néha úgy tűnhet, hogy olyan dolgokat mondok, ami alapjaiban feszegeti ezeket a kereteket, de vizsgálatok mutatják ki, hogy ez nem gyengíti a biztonságot. Elindult a világban az a fajta gondolatmenet, amin érdemes elindulnunk nekünk is, hogy egyáltalán az építéssel eszközeivel, fizikai környezeti beavatkozásokkal sok esetben természetesen lehet a viselkedést olyan mederben tartani, amiben nem követődik el bűnesemény, illetve ha már elkövetődött, akkor a következőnek a valószínűségét gátoljuk. Tehát azok a fajta beavatkozások, amik mondjuk a közterekre<sup>4</sup> már viszonylag kidolgozottak, azok kapcsán el lehet indulni a büntetés-végrehajtásban is.

Én azt gondolom, hogy ezek az elvek sok tekintetben akár a gazdaságosságot is növelhetik, bár ezekre tudomásom szerint nincsen börtönben lefolytatott vizsgálat, csak kórházban elvégzettek. Ezek alapján elmondható, hogy azok a fajta szociofizikai környezeti beavatkozások, hogy mondjuk milyen a kilátás a kórteremből vagy milyen könnyen tudja megközelíteni a beteg a mellékhelységet, egyszerűen megnyilvánulnak a csökkentett gyógyszerfogyasztásban vagy a panaszkodások számának csökkenésében. Ezeket a mutatókat esetleg börtönkörnyezetben is érdemes lehet végiggondolni, hogy hogyan tudunk mérni ilyen fajta gazdaságosságot.

Emellett nyilván az ártalomcsökkentés, ami a börtönökben szintén megjelenik, nagyon fontos alapelv. Nagyon fontos alapelv az is, hogy támogassák ezek a szociofizikai struktúrák a fogvatartottak reintegrációját, és ezen túl azt gondolom, hogy itt túlmehetünk azon, hogy ártalmat csökkentünk. Pszichológusként szeretném hangsúlyozni, hogy egészségmegőrző<sup>5</sup>, tehát előremutató, proaktív, gyógyító szerepük van ezeknek a beavatkozásoknak. És itt is szeretném hangsúlyozni, hogy nem csak a fogvatartottak számára, hanem a személyzet számára is. Tehát elsődlegesnek tekinti ez a megközelítés olyan tereknek a kialakítását, amelyekben jó és hatékony dolgozni a börtönökben.

***Várkonyi Zsolt Kristóf:* – Milyen fejlődésen ment keresztül a börtönpszichológiával, a börtönök környezetpszichológiai elvek szerinti kialakításával kapcsolatos gondolkodás a történelem során?**

3 Wener, R. E., Olsen, R. (1980)

4 Kara L. (2017)

5 Dilani A. (2015)

*Dúll Andrea:* – A börtönpszichológia tudományterületével Magyarországon is foglalkoznak a szakemberek, például én is sokat hivatkozom az egyik legismertebb főiskolai jegyzetre<sup>6</sup>. Semmiképp sem akarnék belekontárkodni mások szakterületeibe, csak azt szeretném leszögezni, hogy 1993 óta napirenden van a gondolkodás arról, hogy a pszichoszociális beavatkozások, tehát a lélektani és a társas hatásokkal való hatékony bánásmód egyértelműen csökkenti az elítéltek visszaesési kockázatát. Az említett Boros-Csetneky jegyzetben különböző léptékekben tárgyalják ezt a beavatkozást, ami akár egy speciális pszichológiai fejlesztő programtól egészen a bánásmódig mutat.

Nagyon röviden az a fajta elképzelés, ami ma a környezetpszichológiában van, arról szól, hogy a börtönök, a büntetés-végrehajtási intézmények abszolút a korrekció szolgáltatásban kell, hogy álljanak. Mármost pszichológiai értelemben. Tehát nem a büntetés az elsődleges funkció, nem a helytelen viselkedés megtorlása úgymond, hanem az illető visszaintegrálása a társadalomba.

Különböző lépéseken keresztül zajlott a fejlődése ennek a megközelítésnek a dizájn kapcsán is, hogy hogyan tükröződik ez a börtön alapterületében, vagy egyáltalán a kialakításában. Jól tudjuk, hogy a 18. századig leginkább a büntetés volt a fő elv. Igazából azt írja a szakirodalom, hogy nem igazán volt koncepció másra, mint hogy kiemeljék az embert a társadalomból és oda ne nagyon jusson vissza – ez volt a börtön mint büntetési intézmény lényege. A fejlődés gyakorlatilag a 19. század végétől gyorsult fel. Egy évszázad alatt nagyon nagyot változott ez a büntető elképzelés, ha tetszik a pszichológia megjelenésével együtt vagy a pszichológia ebbe a gondolkodásba történő beszivárgásával. Elkezdődött az arról való gondolkodás, hogy a büntetés egyrészt differenciálódjon például az elkövetett cselekmény súlya, fajtája és egyéb szempontok szerint, másrészt pedig hasson a viselkedésre, vagyis viselkedésváltozást eredményezzen. Tehát a cél a deviáns viselkedés megváltoztatása, normalizálása kell, hogy legyen. És aztán a 20. század közepén már a börtönépítészetben is megjelentek a kifejezetten modern építészeti elvek, a modern dizájn.

Gyakorlatilag a 20. század végétől – ahogy említettem, 2012-vel jelent meg az első ilyen témájú környezetpszichológia könyv – jelentkeznek azok a nagyon komplex programok, amik egyrészt a fizikai térbe teszik le ezeket a változásokat, másrészt ehhez illesztik a menedzsment működését. Ezeket a szokatlan, újító tereket természetesen a célokhoz kell rendelni és működtetni kell tudni – ezekkel kapcsolatban leginkább kérdéseink vannak még egyelőre.

A környezetpszichológia, ami – ahogy említettem – a múlt század 60-as éveiben jött létre az USA-ban, nálunk itthon pedig a 90-es évek derekán, klasszikus témájának

6 Boros J., Csetneky L. (2002)

tekinti a börtönt. Maga a szakterület pszichiátriai kórházban indult egyébként, és a következő helyszín az egyetemi kollégiumok voltak, a harmadik szintér pedig a börtönök. Ha most ezt egy picit végiggondoljuk, akkor ez teljesen logikus dolog, mert mindhárom intézményben nagyon sok ideig és nagyon széles mezőben, nagyon sok funkcióban van az ember olyanokkal együtt, akikkel egyébként nem feltétlenül akarna lenni. Nyilván ennek a kontinuumnak a legszigorúbb vége a börtön, a legenyhébb pedig a kollégium. Fontos tehát kiemelni azt, hogy a börtön nagyon korán megjelent, mint jelentős helyszíne ezeknek a pszichológiai gondolatoknak.

**Várkonyi Zsolt Kristóf:** – *Mit gondol, milyen hatása van a fizikai környezetnek az emberre? Hogyan jelenik ez meg a börtönben?*

*Düll Andrea:* – Amit környezetpszichológusként és e terület itthoni alapítójaként igyekszem hangsúlyozni, az az, hogy a személyek soha, egyetlen pillanatig nincsenek fizikai környezet nélkül. Természetesen mi is egy adott szociofizikai kontextusban vagyunk most is. Abban a pillanatban, ahogy megszületünk, „saját testünk jogán” valódi, körülvevő fizikai környezetbe kerülünk. És ezek a fizikai környezetek nem hagynak bennünket érintetlenül, hogy egy kicsit költői fordulattal éljek. Ez abban is megmutatkozik, ahogyan egy másik emberrel kapcsolatba tudok lépni: aki közel áll hozzám, az térben is közel állhat hozzám. És az, hogy melyik volt előbb, az, hogy térben közel állt vagy az, hogy kedveltem őt, az ebből a szempontból, környezetpszichológiailag mindegy, mind a kettő közelséget eredményez, fizikai közelséget és az érzelmi közelséget is. Tehát egymás nélkül nem értelmezhetők az emberek és a környezetük a mi szempontunk szerint. És ilyen értelemben beszélünk szociofizikai környezetről. Amikor egy börtönben egy tréninget vagy oktatást valósítunk meg, akkor nem elég, hogy pusztán funkcionálisan megfeleljen az a környezet, nem feltétlenül elég az sem, ha szép az a környezet, hanem fontos, hogy szolgálja azokat a pszichológiai funkciókat, amelyekre desztinálva van – természetesen soha nem gyengítve a biztonság szempontjait.

Néhány fontos elemet emelnék ki a korrekciós terekben – most így átfogóan hadd hívjam így a büntetés-végrehajtás intézményeit –, a magánszféra, a személyes tér és a territorialitás fogalmait. Köztudott, hogy a szabadságvesztés ténylegesen a fő büntetés, és most ezt szeretném picit ebben a szociofizikai kontextusban kibontani, hogy ez mit is jelent. Amikor valaki egyfajta ún. intézményi környezetbe kerül, és ide értsük most a bölcsődét, óvodát, kórházat, vagyis minden intézményi kényszerekkel jellemezhető színteret, akkor ott – nyilván eltérő mértékben ugyan, de – nem szabályozhatja automatikusan és ösztönösen a viselkedését, amit pedig sok más körülmény között ösztönösen és automatikusan szabályozna.

Érdekes megfigyelni például, hogy amikor egy konferencián a résztvevők szünet után visszajönnek, vajon mindenki visszaült-e oda, ahol korábban ült. És én azt gondolom



Fotó: Bv. fotó

A zárka berendezése befolyásolja a személyes közelség és territoriális viselkedés szabályozását



– persze mindig van kivétel –, hogy a többség visszaül a helyére. Szabadon megethette, hogy helyet választott, szabadon megtette. És ha már választotta ezt a helyet, akkor oda fog visszaülni, mert az az ő helye. És hát számos olyan vizsgálat van, ami erre hívja fel a figyelmet, hogy ez az élmény, az ún. helytulajdonlás élménye („Ez az én helyem”) már 20-25 perc alatt kialakul. Akkor képzeljük el azt a komplex territoriális viselkedést, ami 20-25 év alatt alakul ki a börtönben! Annak, hogy milyen fajta dominanciaviszonyok alakulnak ki például egy zárkában, nagyon nagyrészt egy nem tisztázott, és nem világosan kifejtett, sok esetben nem feltárt territoriális mintázat az alapja. Oda ülhetek-e, melyik az én ágyam, az enyém lesz-e az a hely, ami magasabb presztízzsel jár, hiszen akkor nagyobb presztízsem lesz a zárkában is, és így tovább.

Nagyon sok esetben ez nem tudatosuló viselkedés, nem megbeszélhető, nem helyre tehető, viszont rengeteg agresszió, frusztráció a forrása az, hogy ez a fajta ösztönös késztetés mindenkiben benne van, és akkor is megjelenik, ha börtönben, ha kórházban van vagy akár, ha tömegközlekedéssel utazik valaki. Nagyon fontos ennek a megfontolása és a figyelembe vétele valamilyen módon.

A másik témakör, ami ehhez kapcsolódik, az a személyes térkör szabályozása, amiről – úgy gondolom – sokan hallottak már. Ugye, ez az Edward Hall nevéhez fűződő proxemika<sup>7</sup>, vagyis az emberek közötti távolságok szabályozása. Az előbbi példám is erről szolt: ki, milyen közel állhat hozzám, mekkora az a távolság, amit szívesen, vagy legalábbis kibírható mértékben viselünk el a többiekkel. Fontos figyelmet szentelni annak, hogy a szabadságvesztés során hogyan lehet a személyes tér nagyságát szabályozni. Ez a fajta személyes térközsabályozás nem csak a konkrét centiméterben lemérhető távolságra vonatkozik, hanem hogy ki, hogyan férhet hozzám, mit lát belőlem. Nyilván a börtönökben a megfigyelési rendszerek alapvető biztonsági feltételek, de ez nem jelenti azt, hogy ez nem ösztön-szinten frusztráló. Ugyanakkor ez is a szabadságvesztéshez tartozik, ez is lényeges eleme, hogy gyakorlatilag 0 pillanatig vagyok megfigyeléstől mentes. Ez egy fontos, alaposan átgondolandó pszichológiai problémakör.

Ennek a kettőnek – a territoriális viselkedésnek és a személyes térköz szabályozásának – a kombinációja a magánszféra szabályozás, az ún. privacy<sup>8</sup>. Ez egy olyan fogalom, amibe most nem fogok nagyon részletesen belemenni, mert nagyon időigényes és bonyolult lenne (ez a téma egy fél év az egyetemen egyébként). Nagyon-nagyon bonyolult ügyeket jelent ez, de kis túlzással azt is mondhatnám, hogy az egész életünk – börtönön belül és börtönön kívül – arról szól, hogy a magánszféránkat a különböző szituációkban jól tudjuk szabályozni, hogy megfelelő módon férjenek hozzánk a többiek, és, hogy megfelelő módon férjünk hozzá mi is a többiekhez. Ez azt jelenti, hogy

7 Hall, E. T. (1966/1975)

8 Altman, I. (1975)

akihez kell, ahhoz nagyon hozzáférjek, megérinthessem, fülébe súghassak valamit. És az is egy adekvát magánszféra szabályozás, amikor valakihez nem akarok, nem szeretnék ilyen módon közel kerülni, például nem akarok a postás fülébe suttogni kedves dolgokat, amikor levelet hoz, és azt sem szeretném, ha ő suttogna az én fülembe ilyeneket. Nyilván nem börtönszituáció, de akár a mindennapi életben is (például egy tömegközlekedési eszközön) ezek iszonyú erővel frusztrálódhatnak. Nem véletlen, hogy egy ilyen zsúfolt szituációban – például egy buszos utazás kapcsán – az ember hosszú és ügyes manőverekkel, egy biztos pozícióból keresi meg azt a sokszor egyetlen pontot, ahol senkit nem lát, senkivel nincs szemkontaktusa és lehetőleg valahogy kifelé néz a buszból. Ezekért erőfeszítéseket teszünk, ellensúlyozandó például a fizikai közelséget. Tehát ez egy nagyon bonyolult történet, aminek nagyon sok szintje van.

***Várkonyi Zsolt Kristóf: – Környezetpszichológiai, börtönpszichológiai szempontból mi jelent nehézséget egy börtönben?***

*Dúll Andrea:* – A teljes egyedüllét, ami a pszichológiai kutatások szerint tényleg teljes, az, amikor nincs egy embereket ábrázoló kép sem a falon, nincsenek utalások arra sem, hogy működik esetleg egy kamera, vagy lenne egy fotó a nagypapáról, nincs jelen semmi humán dolog. Ebből 10 perc egyébként az átlagembert annyira feltölti a társas szintre való reakció készsége kapcsán, hogy gyakorlatilag olyan, mint egy ilyen lelki fürdő. Nem tudom, hogy ilyen például van-e börtönhelyzetekben. Egyébként az a – hát nem tudom, hogy – jó vagy rossz hírem, hogy a városi embereknek sem nagyon van ilyen. Tehát alapjáraton frusztrált ez a fajta igényünk. És így nő a hozzáférésnek a köre, ami a magánszféráról szól. Az intimitás az, ahol ketten vagyunk egy másik emberrel, és itt nem kell feltétlenül olyasmire gondolni, hogy szexualitás, csak az a fontos, hogy ketten legyünk, és ne zavarjon senki, egy jót tudjunk beszélgetni, vagy csak hallgatni együtt – felszabadulva a társas nyomás alól.

Egy hosszú vonatúton például, ha egy kicsit beszédesebb valaki ül velünk szemben, akkor gyakran szándékunkon kívül elég sok mindent megtudunk róla, mert egyszerűen a hosszú idő alatt a téri közelségből és a szembe fordított téri helyzetből fakadóan nem fogunk (nem tudunk) némán ülni, hanem egy ilyen helyzetben kapcsolatot teremteni, beszélgetni „kell”, ez egy evolúciós dolog. Viszont, ha elmeséli az utastárs, hogy a vejével milyen a viszonya, és a következő állomáson felszáll a veje, akkor az egy rendkívül kínos helyzet – ez erősen személyközi kontrollvesztési szituáció, ugyanis túlzott és nem kívánatos információt tudtunk meg és ő is tudja, hogy ez az információ ilyen volt. Rengeteg ilyen eset fordul elő a téri összekényszerítettségéből. Az alapélmény ebben a helyzetben a totális kontrollhiány a társas érintkezésekben, mely egy fokozott jellemzője a szabadságvesztésnek.

**Várkonyi Zsolt Kristóf: – Hogyan lehet megküzdni ezekkel a helyzetekkel büntetés-végrehajtási keretek között?**

*Düll Andrea:* – Nyilván egy börtönszituációban nagyon korlátozottak a megküzdési lehetőségek. A börtönpszichológia elég sok kutatási eredménye kimutatja, hogy nem lehet igazán jól megküzdni vele. Az elsődleges „megküzdés” a stresszélmény. A második az izolálódás, tehát visszavonulás az érintkezésektől, a mentális labilitás, és hát az alapvető zsúfoltságélmény.

Ha ezt a gondolatmenetet sikerült érthetően átadnom, akkor talán Önök is eljutottak ahhoz a következtetéshez, hogy ebben az esetben a zsúfoltsághoz még csak nem is kell, hogy sokan legyünk. A zsúfoltság élménye a magánszféra kontrollálásának kudarca, ketten is átélhetik ezt egy kétszemélyes zárkában, hogy nem tudják a magánszférát szabályozni. És akkor ugyanazokat a hatásokat élik át, és ugyanazok a hatások jelentkeznek akár fiziológiailag is, mintha sokan lennének fizikailag is.

A megküzdéshez hozzátartozik egy nagyon jellegzetes, és ebben a szituációban törvényszerűen kialakuló állapot, amit „kegyetlen és szokatlan mentális állapotnak”<sup>9</sup> nevezünk. Mindezeknek a nagyon alapvető evolúciós szükségleteknek a frusztrációjaként mintegy kötelezően kialakuló mentális állapot ez.

Számos vizsgálat mutatja ki, hogy az egyik legjobb megküzdési eszköz ez ellen pontosan a környezet megfelelő alakítása. Iskolában, kórházban is igazolt, hogy fontos a szituációnak a téri nyitottsága, valamint most olvastam, hogy a személyes jelenlét, az állandó személyes felügyelet sokkal erősebben mentálhigiénés hatású, mint mondjuk a kamerás megfigyelés. Tehát, ha ott van a közös térben az illető, aki vigyáz a rabokra vagy figyel rájuk, az sokkal kellemesebb. A szolgáltatásokhoz való hozzáférés vagy éppen a nyitott térstruktúra mind-mind olyan, ami valójában kompenzálhatja ezeket a prizonizációs ártalmakat.

Egy másik gondolatkör, amiben a kutatások vagy gondolkodás folyik, az az úgynevezett ambiens ingerek jelenléte a börtönökben. Ambiens ingernek azt nevezzük a környezetpszichológiában, ami körülvevő természetű – sajnos nincs rá jó magyar szó. Azt jelenti, hogy körülvesznek bennünket ezek az ingerek úgy, hogy közben nagyon kevésbé tudatosulnak. Én azt gondolom, hogy nem csak azért figyel esetleg az ember például egy konferencián az előadásokra, mert annyira érdekesek. Azért is figyelünk, mert nem nagyon tudunk a fizikai környezetre figyelni hosszabb távon. Tehát mondhatná az előadó a prezentációja egy adott pontján, hogy egy picit mindenki figyeljen arra, hogy milyenek a fényviszonyok a teremben, hogy hol nyomja az ülés, vagy

9 Wener, R. E. (2012)



Fotó: Bv. fotó

**A bv. intézmény szociofizikai jellemzői (zárttság, ambiens ingerek, magánszféra szabályozás lehetősége stb.) a személyi állományt is érintik**

nem kéne-e már testhelyzetet változtatni, hogy milyen illatok, vagy hőmérséklet jön a mellette ülőből. De mire már itt tartunk, addigra már senki nem figyel az első fizikai dimenzióra, nem vagyunk képesek huzamosabb ideig a fizikai környezetre irányulni kitartó figyelemmel. Annál inkább muszáj evolúciósan egymásra figyelünk, egymás dolgai érdekelnek bennünket, nyilván a túlélésnek ez egyfajta feltétele volt.

Lényeg az, hogy a börtönártalmak között nagyon sok olyan ambiens inger van, amelyeknek csak egy része tudatosul. Nyilván egy intenzív zajhatás képes tudatosulni, de az a folyamatos háttérzaj, ami ezekben az intézményekben van – jöhetnek ezek az emberi aktivitásból, mechanikai eszközökből, vagy zenéből – olyan mértékig, nem tudatosuló módon fárasztja el az idegrendszert, szívja el az energiát, hogy gyakorlatilag nem is veszi észre sem az elítélt, sem pedig az állomány, hogy mennyire fárasztó, mennyire kimerítő ez az ambiens helyzet.

A börtönök személyzeti állományát is abszolút érintik ezek a hatások.

És egy csomó olyan járulékos következményük van, mint például az emberi interakcióknak a megváltozása. Jól tudjuk, hogy zajban a közlések rövidülnek, kicsit szaggatottabbak lesznek, sokkal nehezebb egymásra figyelni. Tehát még minőségi változás is van az érintkezésekben, ami nyilvánvalóan egy munkafolyamatban – akár egy tréningben, akár a hétköznapi érintkezésekben – következményekkel bír. Ez alapján akusztikai tervezést ajánl a szakirodalom a börtönökben.



Fotó: Bv. fotó

A bv. intézményekben a színeknek és a fénynek kiemelt pozitív mentális hatása van



Fotó: Bv. fotó

A fény hiánya és a zártság is intenzív mentális hatású



Fotó: Bv. fotó

A természetes fény hiányát a színek és a növények valamennyire ellensúlyozhatják



Fotó: Bv. fotó

**A színek és a természetes fény a zárt struktúrában is mentálhigiénés hatást fejtenek ki**

További ambiens ingerkör a színek és a fény kérdése – ezek nagyon erős érzelm- és hangulatszabályozók, a jelenlétük és a megvonásuk intenzív pszichológiai hatásokkal jár.

Az ablaknak, a természetes fénynek és a színeknek elképesztő mentálhigiénés hatása van, nagyon jól ismerjük ezeket a folyamatokat, akár a háttérmechanizmusait is érzékszervi, idegrendszeri és pszichológiai szinten, hogy hogyan bomlik le a fény, és ez milyen hatást gyakorol például az érzelmközpontokra az agyban. Én csak a természetet és annak pszichológiai hatását emelem ki most. Sok irányból hangsúlyozzák a börtönökben is a természeti környezet elképesztő szükségességét (nyilván a biztonság szempontjai itt is nagyon fontosak, tehát sűrű erdő telepítését a börtön köré nem javasolja az ember). Ezekhez még további kutatásokra van szükség, de az biztos, hogy a természetnek megvan az a pszichológiai rekreáló és – én nagyon szeretem ezt a kifejezést, hogy – restauráló szerepe, amit szintén nagyon tisztán értünk már fiziológiailag is, hogy milyen agyi struktúrákat állít helyre a figyelem. Akár csak egy zöld növénynek a látványa is egyszerűen képes arra, hogy a spontán figyelem helyreállításán keresztül stresszt kompenzáljon, javítsa a társas érintkezést, és empátiás készség is építhető erre.

Nem szeretném azt a látszatot kelteni, hogy a környezetpszichológiánál van a varázsvessző és akkor innentől minden meg van oldva. Ezek mind olyan – remélhetőleg inspiráló – gondolatok, amiket érdemes lenne hosszabb távon alaposabban bekalkulálni a büntetés-végrehajtási helyzetekbe és dolgozni ezekkel.



Fotó: Bv. fotó

**A természetes fény, a kilátás a természetre és a zárkán belüli természetes elemek (pl. növény) stresszoldó hatásúak**



Fotó: Bv. fotó

**A természeti elemek (növények, állatok jelenléte) csökkenti a prizonizációs ártalmakat**





*Fotó: Bv. fotó*

Az erősen zárt, kemény környezet észlelési jellemzőit humanizálja a természetes fény, a növények és a színek

Nyilván sok tekintetben nem ugyanezek a hatások érik a bv. intézmények személyi állományát, de mégiscsak sokszor vannak ugyanabban vagy nagyon hasonló szociofizikai helyzetben, mint a fogvatartottak. Az ambiens ingerek, az érintkezési nehézségek, a stressz, a zsúfoltság, ezek mind a személyzetre is hatnak közvetlenül, és amint mondtam, a durva csapda ebben az, hogy nem tudatosul. Tehát amikor már tudatosul, hogy általában nem olyan jók a világítási viszonyok, vagy éppen nagy a sűrűség, vagy nem optimális a térszerkezet, akkor már megmutatkozott a stressz. Ezért nagyon jelentősek a korrekciós szociofizikai beavatkozások, mert hogyha olyan mederben tartják a viselkedést, ami gyakorlatilag nem tudatosuló módon befolyásolja például a mozgásokat vagy nem tudatosuló módon segíti optimalizálni az emberi kapcsolatokat, akkor ez ugyanúgy nem lesz észrevéve, de legalább segítők, proaktív hatású lesz. Nagyon jó személyzeti terek kellenek a börtönökbe, olyan terek, ahol jó dolgozni, nem csak érzelmileg, hanem minden más tekintetben, így például a magánszféra optimális szabályozása is fontos.

Rendelkezésre állnak adatok iskolai környezetben, kórházi környezetben, sőt óvodai környezetben is, hogy ha a felnőttek, tehát a segítő személyzet jó munkakörülmények között dolgozik, az majdnem egyenes út a kiegésző megelőzéséhez. Elképesztően fontos tud tehát lenni, mert összességében ez a pszichológiai jóllétet növeli.



Fotó: Bv. fotó

**A bv. intézmények személyi állományának kedvező mentálhigiénés állapotát segítenek fenntartani a pszichológiailag is megfelelő minőségű munkateretek**



Fotó: Bv. fotó

A bv. intézmények dolgozóinak kiemelten fontosak a pszichológiailag megfelelő minőségű pihenési és kikapcsolódási terek



Fotó: Bv. fotó

A bv. intézmények dolgozóinak kiemelten fontosak a pszichológiailag megfelelő minőségű pihenési terek, ahol – a kikapcsolódáson túl – a megfelelő magánszféra szabályozás is kielégítő mértékben megvalósulhat



Fotó: Bv. fotó

Anya-gyermek részleg (belső tér)



Fotó: Bv. fotó

Anya-gyermek részleg (játsszódvvar)

**Várkonyi Zsolt Kristóf: – Mit tart még fontosnak kiemelni a téma kapcsán?**

*Düll Andrea:* – Összefoglalásul elmondható, hogy – bár a börtönökkel a környezetpszichológia kialakulása óta foglalkozik – a büntetés-végrehajtás környezetpszichológiája nagyon fiatal terület. Rengeteg kihívás van. Ezért is még egyszer köszönöm a lehetőséget, mert remélhetőleg sok tekintetben lesz folytatása a gondolkodásnak. Nyilván én egy ideálverzióról beszéltem, társadalmi, gazdasági, politikai kontextustól teljesen mentesen. Nagy kihívást jelenthet ezeknek a példáknak az alkalmazása az egyes intézményi sajátosságokat figyelembe véve. Nagyon végig gondolandó, hogy mik a különbségek egy fogház, egy börtön vagy egy fegyház között és nyilván akár ezeken belül is eltérések lehetnek az intézmények között. Sok vizsgálatot igényelnek a fogvatartottak specifikumai, akár a kulturális hovatartozás, a nem, az életkor, „a gyerek a börtönben anyával”, és így tovább.

A személyi állományra már kitértem. És nagyon izgalmas és fontos a látogatókkal való kapcsolattartás is. Amerikában vannak már olyan vizsgálatok, amikor megtervezett, kialakított büntetés-végrehajtási épületekhez illesztnek környezetpszichológiával megsegített tervezést, és amikor megépül az intézet, a használatba vétel után lemérik tulajdonképpen, hogy az történik-e azokban az intézményekben szociofizikai szinten, mint ami eredetileg el volt tervezve. Nagyon sok a kérdés, a probléma a téma kapcsán, remélem néhányat sikerült felvillantanom.

## Felhasznált irodalom

- Altman, Irwin (1975): The environment and social behavior. Privacy, personal space, territory and crowding, Brooks/Cole, Monterey.
- Boros János – Csetneky László (2002): Börtönpszichológia, Rejtjel Kiadó, Budapest
- Dilani, Alan (2015): Psychosocially supportive design – A health promoting approach on prison environments, Karolinska Institutet, Sweden.
- Dúll Andrea (2009): A környezetpszichológiától a környezeti kommunikációig. In Dúll, A. A környezetpszichológia alapkérdései – Helyek, tárgyak, viselkedés, L'Harmattan Kiadó, Budapest
- Hall, Edward T. (1966/1975): Rejtett dimenziók, Gondolat Kiadó, Budapest
- Kara László (2017): Bűnmegelőzés építészeti eszközökkel, Lechner Nonprofit Kft., Budapest
- Wener, Richard, E. (2012): The Environmental Psychology of Prisons and Jails: Creating Humane Spaces in Secure Settings, Cambridge University Press, Cambridge
- Wener, Richard, E. – Olsen, R. (1980): Innovative correctional environments. A user assessment. Environment and Behavior, 12, 4, p. 478-493.







# BIZTONSÁGOS BÖRTÖNÖK BELSŐÉPÍTÉSZE

## *Interior design of secure prisons*

Milyen feladata lehet egy belsőépítésznek a börtön tervezése során? Hogyan kommunikálnak a belső terek a fogvatartottakkal, a dolgozókkal és a látogatókkal? Milyen eszközök vannak a tervező kezében egy biztonságos börtön tervezésekor? A belső terek funkcionalitása és jó működése sok tényezőtől tevődik össze. Az átláthatóság, a higiénia, a karbantarthatóság, a jól funkcionáló bútorok, a hosszú távú fenntarthatóság és a biztonság nem mondanak ellent egymásnak. A jó belsőépítészeti megoldásoknak minden szempontra egyszerre kell jó megoldást találnia.

**Kulcsszavak:** belsőépítészet, börtönök tervezése, belső terek, funkcionalitás, belsőépítészeti megoldások

*What's the role of an interior designer during the process of prison designing? How do interiors communicate with inmates, staff and visitors? What tools are in the hands of the designer when designing a secure prison? The functionality and good functioning of the interiors are made up of many factors. Transparency, hygiene, maintainability, well-functioning furniture, long-term sustainability and safety are not contradictory. Good interior design solutions need to find the right solution for all aspects at the same time.*

**Keywords:** interior architecture, prison design, interiors, functionality, interior design solutions

A belsőépítészetről a legtöbb embernek luxuslakások, szállodák, éttermek jutnak eszébe – legkevésbé a börtönök. Hogy miért beszélék belsőépítészként mégis a börtönökről, arra egy kicsit messzebről érdemes ráközelíteni. Először is, a belsőépítést az építészetnek egy szakága, így ugyanazok a kiindulási pontjai, motivációi. Az építészről kialakult általános képünk valamiféle elefántcsonttoronyban ülő ember kissé elvont, ködös gondolatokkal. Tulajdonképpen egy művész, aki számunkra átláthatatlan, bonyolult dolgokat tervez, valamiféle épületté gyúrva ezeket, a végeredményt pedig vagy szeretjük, vagy nem. Ugyanez vonatkozik a belsőépítészre is. Sokakban él egy olyan elképzelés, hogy az építész egy különös, kettős identitással rendelkező művész, egyben mérnök ember. Az én értelmezésem szerint kettősség helyett sokkal pontosabb hármasságról beszélni. Az általam választott három szó a kompozíció, konstrukció és kommunikáció. Mindhárom szó „K”-val kezdődik, kicsit utalva az építészek által igen jól ismert három „F” alapvetésre: Form Follows Function (a forma követi a funkciót). A kompozíció szó jelentése ebben az értelmezésben az építészet művészeti része, vagyis ahogy az építész „komponál”. A szerkezetek és anyagok egybegyúrása, összerakása a konstrukció, ami a szakma műszaki oldala. Létezik továbbá egy nagyon fontos harmadik összetevő az alkotó folyamatban, amit kommunikációnak neveztem el. A kommunikáció tulajdonképpen az építészet human oldala, ami egy igen nehezen megfogható, rendkívül tág témakör. Ide tartozik az épületnek a társadalomba való beleilleszkedése, az emberekkel és a környezettel való kommunikációja. A kommunikáció minőségén múlik, hogy teljesíti-e az épület az építető társadalmi csoport vagy egyén igényeit; hogyan beszél szándékukról, társadalmi erejükéről, prioritásaikról és még sok minden másról.

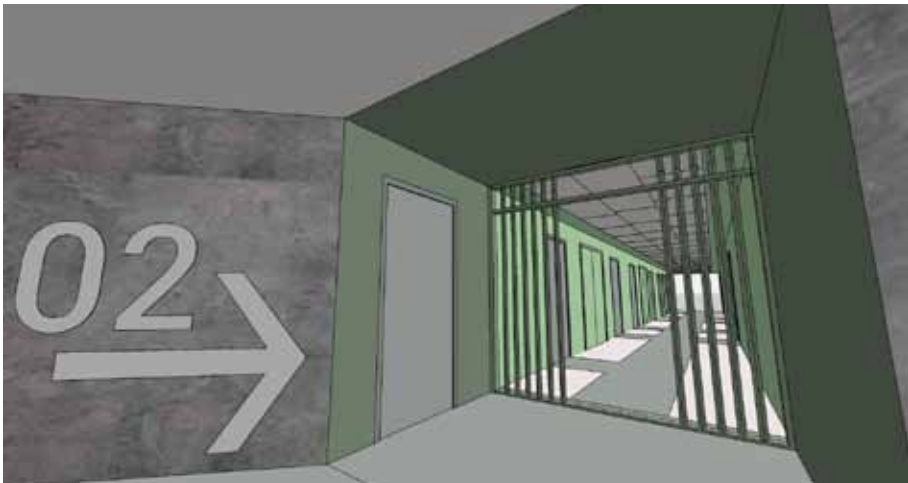
A börtönök az adott történelmi korszak beszédes és jellemző épületei, amelyek hűen tükrözik a kor elképzelését a törvények fontosságáról, azok megsértésének következményeiről. Michel Foucault a „*Felügyelet és büntetés*” című, 1975-ben megjelent könyvében pontosan taglalja, hogy a középkorban kitűzött cél – a bűn elpusztítása – miként alakult át a modern korban, bűnhődés helyett a bűnös nevelését és javítását helyezve a középpontba. A célok elérésére tett kísérletek, módszerek az idők folyamán szintén folyamatosan változtak, így a börtön építésze is finoman követte azokat.

Ha visszatérünk a 3K terminushoz, a börtön tervezésekor kompozícióról, vagyis művészeti oldalról nem igazán lehet beszélni. Ami ebben az esetben nagyon fontos, az a kommunikáció és a konstrukció együttese. A kommunikáció alatt értjük az imént említett társadalmi beágyazottságot: a börtönnek hűen kell tükröznie, mi a közösség elképzelése a büntetésről és a bűnös neveléséről. Nem mindegy, milyen képet sugároz kifelé és befelé. Itt lényeges kiemelni, hogy a környezetszociológia a tervezés kommunikációs oldalához tartozik, és fontos szerepet kap az építész munkájában is. A bent lévők számára az épületnek rendet és szervezettséget kell sugároznia: ez egyrészt biztonságot ad a fogvatartottnak, másrészt tiszta, könnyen érthető közlekedési és in-

formációs jelrendszerével megteremti egy jól átlátható szabálykeret téri megfelelőjét. Fontos, hogy a belső terek kialakításánál kerülnünk kell minden olyan megoldást, ami ráerősít a fogvatartás egyéb járulékos, sajnos elkerülhetetlen hatásaira, mint például a zsúfoltság érzés vagy a túlzott zaj, ami agresszióhoz vezethet. Tervezőként fontosnak tartjuk figyelembe venni az akusztikai szempontokat is, minél több hangelnyelő anyag beiktatásával, ahol az műszakilag megengedett.



A tervezés során tisztán érthető és kiemelt jelrendszer és színek használata javasoljuk. Az előadásban bemutatott zárka szárnyban a közlekedési csomópontok és a közlekedők szintenként eltérő színei mutatják, hogy hol járunk az épületben – a kamerák monitoron megjelenő képe ezáltal mindig gyorsan és egyértelműen beazonosítható.



A színek kiválasztásánál az összkép megnyugtató, lecsendesítő pszichológiai hatását tartjuk szem előtt. Nem szabad elfelejteni, hogy a börtön egy munkahely is, a tervezésnek pedig segítenie kell az itt dolgozók nehéz és nagy koncentrációt igénylő feladatait. Kulturált, magas minőségű munka és pihenő zónákkal könnyíthetjük meg a dolgozók koncentrációját és rekreációját.

A konstrukciós oldal szempontjaira áttérve ma már jól tudjuk, hogy a fenntarthatóság az építészetben mennyire fontos. A börtönök tervezésében különösen kiemelt szerephez jut a takaríthatóság, a strapabíróság, a karbantarthatóság. A költséghatékony kivitelezés nem mehet a fenntarthatóság rovására. A tartós anyagok használata során nem csak a strapabíróság a cél, ezeknek ugyanis vizuálisan is sugározniuk kell a robusztusságot, elejét véve a rongálási szándéknak. Sok lehetőség van a fejlesztésre a cellákban is. Érdeemes lenne megvizsgálni, melyek azok a megoldások, amik a használat során, evolúciós módon alakultak ki és jól működnek, és melyek azok, amiket csak a megszokás tart életben. Ilyen megszokott és nem igazán átgondolt tárgy például a vas emeletes ágy. A zárka fala általában vasbetonból vagy téglából készül, tehát teherhordó szerkezet, így az ágykeret rászerezhető lenne. A négy szögvas láb helyett alkalmazott két (sarok helyzetben egy), padlótól mennyezetig érő cső láb kevésbé balesetveszélyes alternatívát kínálna az ágy megoldására. A fal melletti lábak nehezen takaríthatók, a keretek és a fal közötti helyek pedig alkalmasak tiltott tárgyak elrejtésére, amit a falra szerelés szintén megoldana.



Utolsó kérdés, hogy a börtön belső világának mennyire kell tükröznie a külvilágot, felkészítve a fogvatartottakat a reintegrációra. Véleményem szerint nem baj, ha a két világ markánsan eltér egymástól. A börtön maga tisztán funkcionalista, nincs helye benne az esztétizálásnak, de a környezet kialakításának műszaki megoldásai a már említett káros járulékos hatásokat csökkenthetik. A higiénikus, kulturált környezet a fogvatartott számára azt is kifejezheti, hogy a társadalom nem mondott róla le végképp, és visszavárja. Az építészetten kívül természetesen még sok eszköz van a büntetés-végrehajtás kezében a reintegráció elősegítésére, ami túlmutat az építész lehetőségein. Ilyen például a munkahelyek kialakítása, a fokozatos kivezetés a társadalomba.

## Felhasznált irodalom

Michel Foucault (1975): Felügyelet és büntetés (Surveiller et punir)



BORTÖNÉNEK KI

A KISKUNHALASI O

INTÉZET ÉPÍT

BEMUTAT

csik Károly bvi da

Intézetparan

regedi Fegyház

# A KISKUNHALASI ORSZÁGOS BÜNTETÉS-VÉGREHAJTÁSI INTÉZET ENGEDÉLYEZÉSÉNEK ÉS ÉPÍTÉSÉNEK BEMUTATÁSA – MAGYARORSZÁG LEGKORSZERŰBB BÖRTÖNÉNEK MEGVALÓSÍTÁSA

## *Licensing and construction of Kiskunhalas National Prison Institute – Accomplishment the latest state-of-the-art prison of Hungary*

A fogvatartotti férőhelyek bővítése a Büntetés-végrehajtási Szervezet infrastruktúra fejlesztésében új szemléletet és megoldási módokat kívánt. A Kiskunhalasi Országos Büntetés-végrehajtási Intézet létrehozása mérföldköve volt a börtönépítési programnak. A 2018. szeptember 26-a és 2019. január 31-e közötti időszakban megvalósult barnamezős beruházás keretében az előtervezés, a végrehajtás, valamint a számos alkalommal történt újratervezés folyamatos kihívások elé állította a szakembereket, így vált a projekt a hatékonyan együttműködő büntetés-végrehajtási munka szimbólumává. A megvalósítás során 122 munkanap alatt, 253 fő fogvatartott dolgozott, több mint 77 000 munkaórában, megmutatva azt, hogy a büntetés-végrehajtás rendelkezik olyan potenciállal, mely rekordidőn belül, a fogvatartotti munkaerő hatékony bevonásával képes értéket teremteni.

**Kulcsszavak:** börtönépítés, barnamezős beruházás, Kiskunhalas, korszerű börtön, munkáltatás

*Prison capacity expansion required a new approach and solutions to improve the infrastructure of the Hungarian Prison Service. Setting up the Kiskunhalas National Prison was a milestone of the prison-building project. The planning, the implementation and the multiple re-planning was challenging for the professionals during the brownfield development which had been constructed from 26 September 2018 to 31 January 2019. The project became a symbol of efficient collaborative prison service work. The construction took 122 days, 253 prisoners worked over 77 000 working hours. This means that the Hungarian Prison Service has the capacity to create value in record time by effectively involving inmates.*

**Keywords:** prison construction, brownfield investment, Kiskunhalas, modern prison, employment

Jelen tanulmányban röviden bemutatásra kerülnek a Büntetés-végrehajtási Szervezet egyik legismertebb barnamezős beruházásának, a Kiskunhalasi Országos Büntetés-végrehajtási Intézet kialakításának a körülményei.

## A kezdetek

Magyarország legújabb börtönének kialakítása a Büntetés-végrehajtási Szervezet férőhelybővítési programjának<sup>1</sup> egy lényeges állomása, s része szervezetünk történelmének: 5 hónap alatt kellett ugyanis börtönné alakítani a Kiskunhalasi Menekültügyi Központ területét fogvatartotti munkaerő felhasználásával, a lehető legköltséghatékonyabb módon. A projekt sikeres végrehajtása érdekében férőhelybővítési albizottság alakult, amelynek vezetőjeként a kivitelezéssel megbízott Bv. Holding Kft.-vel vállatvetve láttunk neki az átalakításnak.

Hogy miért volt szükség egy új börtönre? A vonatkozó normák szerint a magyarországi büntetés-végrehajtási intézetekben, intézményekben elhelyezhető fogvatartottak száma a 2019. évben 14 866 fő volt. A 2019. évi átlag fogvatartotti létszám 16 664 főt tett ki.<sup>2</sup>

A büntetés-végrehajtási intézetek átlag telítettsége 110% felett volt.<sup>3</sup> Ezen a gondon próbált meg segíteni a Belügyminisztérium, amikor 2018. szeptember 26-án felajánlotta a büntetés-végrehajtás számára hasznosítás céljából a korábbi kiskunhalasi honvéd laktanya területén üzemelő Möbek objektumot.

## Előzmények

Az egykori Gábor Áron tüzerlaktanya területén kialakított őrzött szállás alkalmas volt a büntetés-végrehajtási célokra történő felhasználásra, viszont magában rejtette azo-

1 A férőhelybővítési programra azért van szükség, mert Magyarország számára is jelentős problémát jelent a büntetés-végrehajtási intézetekben uralkodó túlszűfolttság, amely Európa-szintű jelenség is. A Varga és mások Magyarország elleni ügyében (Application nos.14097/12, 45135/12, 73712/12, 34001/13, 44055/13, 64586/13) az Emberi Jogok Európai Bírósága 2015. március 10-én hozott úgynevezett pilot ítéletben arra szólította fel hazánkat, hogy a büntetés-végrehajtási intézetekben fennálló problémák felszámolását célzó cselekvési tervet készítsen. A cselekvési tervben a kormány új büntetés-végrehajtási intézetek építését is megjelölte. Juhász Zs. (2016). Korábban a Bíróság Olaszországgal szemben is hozott ilyen elmarasztaló ítéletet a Torreggiani és mások kontra Olaszország ügyben (application nos. 43517/09, 46882/09, 55400/09, 57875/09, 61535/09, 35315/10, 37818/10), amelyben megállapította a börtönökben uralkodó túlszűfolttság szisztematikus és strukturális jellegét. Az olasz állam – a kompenzációs jogorvoslat bevezetése mellett – ugyancsak szükségesnek tartotta új létesítmények felépítését. Tallódi Z. (2016) Telítettség csökkentő intézkedésekről lásd még: Juhász A. (2019)

2 A fogvatartotti ráta európai összehasonlításáról lásd: Nagy F., Juhász Zs. (2010)

3 2018. szeptemberi adatok szerint a magyarországi bv. intézetek átlagtelítettsége 118,3 % volt. <https://www.prisonstudies.org/country/hungary>





Fotó: By. fotó



Fotó: Bv. fotó

kat a tervezési és kivitelezési kockázatokat, amelyek egy őrzött szállás szempontjából nem, viszont a büntetés-végrehajtási intézet kialakításánál már jelentős problémákat jelentettek.

A cserjés, bokros, romos katonai felépítményekkel teletűzdelt, hiányos kerítéssel körbevett terület átláthatatlan és biztonsági szempontból alkalmatlan volt a munkavégzésre.

Külön kihívást jelentett a rendelkezésre álló épületekbe belelátni a majdani zárkákat, szükséges kiszolgáló helyiségeket: a differenciálható sétaudvart, munkacsarnokot, látogató helyiséget, kiétkező boltot, ki- és beléptető egységet, a technikai rendszerkezelő operátor helyiséget, fogászatot, edzőtermet, kápolnát, fegyverszobát stb.

A lakóhelyiségek túl nagyok voltak, nem volt bennük se illemhely, se mosdó, az ablakból hiányzott a rács, az emeleti földemterhelés nem bírta el a zárkaajtók nagy súlyát.

Az első látásra egyszerű feladat – őrzött szállásból börtönt építeni – nagy nehézségeket is rejtett magában, hiszen a két szervezet nemcsak jogi szabályozásában, hanem intézményi infrastruktúrájában is jelentős eltéréseket mutatott.

A kitűzött cél azonban egyértelmű volt, egy fogvatartotti munkaerő felhasználásával kialakított, 470 fős, felnőtt korú nők és férfiak börtön, valamint fogház fokozatú szabadságvesztésének letöltésére alkalmas büntetés-végrehajtási intézet felépítése.

## Jogszabályi háttér

Első lépésként a büntetés-végrehajtási intézetek férőhelybővítési programjához kapcsolódó egyes kérdésekről szóló 1457/2018. (IX. 25.) Korm. határozat jogosított fel a Bevándorlási és Menekültügyi Hivatal Menekültügyi Örzött Befogadó Központ Kiskunhalasi Telephely területén új büntetés-végrehajtási intézet kialakítására.

Pénzügyi fedezetül a büntetés-végrehajtási intézetek férőhelybővítéséhez szükséges források biztosításáról szóló 1125/2016. (III. 10.) Korm. határozat által nyújtott forrás szolgált.

A fogvatartotti munkavégzés törvényes biztosítása érdekében módosításra került a 9/2011. (III. 23.) BM rendelet, amelynek lényegi eleme, hogy a fogvatartottak kötelező foglalkoztatása keretében végzett szolgáltatások köre kiegészült a kizárólag fogvatartottak elhelyezésére, ellátására és foglalkoztatására, valamint a biztonságos őrzés és felügyelet biztosítására szolgáló épületek vonatkozásában történő építőipari tevékenységek végzésével. Végül kellett egy végrehajtási terv a feladatok, felelősök, határidők kijelölésével, amit egy országos parancsnoki szakutasítás foglalt magában.

## Feladatok és kivitelezés

A projekt maradéktalan megvalósításához speciális tervekre, hatósági engedélyekre és kivitelezőkre volt szükség.

Azonnal neki kellett látni a tervezéshez: a merre nyíljon az ajtótol a strang és a légtechnikán keresztül a hány varrógép kell a munkáltatáshoz kérdésig. A terv elkészültekor elindult a szükséges engedélyek beszerzése, az építőanyagok mennyiségi, minőségi meghatározása.

Ezt követően az építkezés végrehajtóinak – a fogvatartottaknak, a rájuk vigyázó személyzetnek és a kivitelezés minőségét, szakmai irányítását elvégzőknek – a kiválasztása következett.

A sikeres megvalósítás érdekében a hierarchikus szervezetekre nem annyira jellemző team-munka fogalma is szerepet kapott.

A börtönépítéssel kapcsolatos feladatok sokrétűek és összetettek voltak, többek között:

- a felügyeletet ellátó személyi állomány részére szállás kialakítása,
- a munkaterület köré kerítés felállítása,

- szolgálati helyek és speciális büntetés-végrehajtási funkciójú helyiségek létrehozása,
- a korábbi lakoszobák zárkává alakítása, amely a rácsok cseréjével, hideg-meleg folyóvíz bevezetésével, leválasztott önálló szellőzésű illemhelyek létesítésével valósult meg.<sup>4</sup>

Időben egymásra épülve és párhuzamosan kerültek megszervezésre a folyamatok, mert a határidő nagyon szoros volt. A rendelkezésre álló 129 nappól 122 napon keresztül folyt a munka.



Fotó: Bv. fotó

A tervezési feladatokra a sokszínűség volt a jellemző. Az átlagos építkezésnél megszokott közmű át- és kialakításon túl meg kellett tervezni a korszerű, biztonságos fogvatartás körülményeit és a jogszabályi előírásokhoz kapcsolódó funkciók feltételeit.

4 A Kiskunhalasi Országos Bv. Intézetben az elítéltek elhelyezése az európai börtönnormáknak is minden tekintetben megfelel. A szabadságvesztés, az elzárás, az előzetes letartóztatás és a rendbíróság helyébe lépő elzárás végrehajtásának részletes szabályairól szóló 16/2014. (XII. 19.) IM rendelet 120. § (2) bekezdése közens jelleggel írja elő, hogy a zárkában – az ön- vagy közveszélyes magatartást tanúsító elítéltek elhelyezésére szolgáló zárka kivételével – folyó vízzel ellátott mosdót és elkülönített, lehetőség szerint önálló szellőzésű WC-t kell kialakítani. Itt szükséges megjegyezni azt is, hogy az Emberi Jogok Európai Bírósága inadekvát fogvatartási körülményként értékeli, amennyiben az illemhely nincs leválasztva az élettértől. Juhász A. (2019)



Fotó: Bv. fotó



Fotó: Bv. fotó

Mindemellett gondoskodni kellett a majdani humán erőforrás biztosításáról is. A jól megszervezett toborzásnak<sup>5</sup> köszönhetően tömegesen jelentkeztek börtönörnek a környékbeliek.

Ezzel egy időben a fogvatartottakat foglalkoztató büntetés-végrehajtási kft.-k elkezdték a felszerelések gyártását.

A szegedi Nagyfa-Alföld Mezőgazdasági és Vegyesipari Kft. az ablakrácsok, a Sopronkőhidai Ipari és Szolgáltató Kft. a zárkaszekrények és fogvatartotti ágyak, a váci Duna-Mix Ipari-, Kereskedelmi- és Szolgáltató Kft. a földszinti zárkaajtók gyártását vállalta magára.

Egy büntetés-végrehajtási intézet, ahol több száz ember éli a mindennapjait, csak szigorú hatósági tanúsítványok, engedélyek után kezdheti meg hosszú távú működését. Több építési és működési engedély beszerzésére volt szükség a fák kivágásától, a főzőkonyha kialakításán át, a fogászati szakrendelő beüzemeléséig.

A szakhatósági engedélyek beszerzése megosztott feladat volt, az albizottsági működés szerves részét képezte az előkészítés, a végrehajtó szerepet a BvOP szolgálatai, főosztályai töltötték be.

Az összetett és széleskörű engedélyezési folyamat helyi szinten bizottsági formában történő koordinálással, központi szinten jól strukturált és pontos tervezéssel valósult meg, így a kivitelezés alatt egyszer sem állt a végrehajtás engedélyezési eljárás csúszása vagy hiánya miatt.

## A munkaerő kiválasztása, szakmaspecifikáció

A kivitelezés egyik alapfeltételét képezte a fogvatartotti munkavégzés, így az első fázis a megfelelő fogvatartottak kiválasztásával kezdődött.

Tekintettel arra, hogy a kivitelező munkaerő fogvatartottakból állt, elsődleges volt az építési terület megfelelő módon történő izolálása, a majdani börtön biztonsági kerítésének felállítása.

5 Annak érdekében, hogy a Kiskunhalasi Országos Bv. Intézet személyi állománya feltöltésre kerüljön, a belvárosban egy Toborzó Iroda került megnyitásra. 2018. december 31-éig 65 fő felvételére került sor, azonban kiemelésre érdemes, hogy 496 fő érdeklődött a bv. intézet által meghirdetett állásokra, és 345 fő esetében kezdődtek meg a felvételi eljárások (az összetételt illetően: 179 fő érettségivel rendelkező nő, 87 fő érettségivel rendelkező férfi, diplomával rendelkező 53 nő és 26 férfi). A Büntetés-végrehajtási Szervezet Évkönyve. Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága, Budapest, 2018. p. 9.

Ezt követően kiszámolásra került, hogy hány fő kőművesre, burkolóra, villany-, víz-, gázszerelőre, festőre, konyhásra, segédmunkásra van szükség, hogyan kerüljenek a munkaterületre, hányan vigyázzunk rájuk, mikor, meddig dohányozhatnak, ehetnek, hol moshatnak kezet, milyen szerszámokat használhatnak.

A munkálatok megszervezésekor a határvédelmi kerítés építésénél szerzett büntetés-végrehajtási tapasztalatokra támaszkodtunk. Több mint 500 fő építőipari szakmával rendelkező fogvatartott került kiválasztásra, és a kockázati szűrést követően 253 főt állítottak munkába. A kiválasztott fogvatartottak 3 környező intézetben kerültek elhelyezésre (Állampusztai Országos Büntetés-végrehajtási Intézet, Bács-Kiskun Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet és Szegedi Fegyház és Börtön) és onnan naponta a munkaerőigénynek és a haladási ütemnek megfelelően kerültek kiszállításra. Kiskunhalason 7:30-tól 16:30-ig dolgoztak, mégpedig úgy, hogy aki dolgozott 1 napot, másnap pihent és ez idő alatt a váltásuk vett részt az építkezésben. A munkálatokat a feladatban jártas civil és büntetés-végrehajtási szakemberek irányították, a biztosítást ellátó, utasítási jogkörrel rendelkező hivatásos felügyelők mellett.

Szakképzettség	Létszám (fő)
Burkoló	16
Faipar	23
Festő	112
Gépészet	32
Kőműves	134
Segédmunka	97
Tetőfedés	21
Vasipar	147
Villanszerelő	38

*1. táblázat: A kiválasztott munkaerő megoszlása*

A kiválasztott munkaerő megoszlását a fenti táblázat tartalmazza. A célzott nyilvántartott szakképzettséggel bíró fogvatartottakon felül közel 20%-ban segédmunkára alkalmas fogvatartotti kör is kiválasztásra került.

Az előszűrt állomány további kockázatelemzésével 150 fős bázis állomány került kijelölésre és a három, már említett bv. intézetbe ideiglenesen (munkáltatás céljából) átszállításra. Ők alkották az állandó munkaerőt.

A teljes projekt időtartamában 250 fő fogvatartott dolgozott a kiskunhalasi építkezésen.

A munkaerő kiválasztása kockázatot rejtett magában. A munkaterület körbefogó kerítés telepítése 1 hónapba telt, ez alatt az idő alatt nem volt technikai őrzése a területnek. Minden nap 7 hektáron elszórva dolgozott 70, időnként 100 fogvatartott. Ezért csak alacsony, illetve legfeljebb közepes biztonsági kockázatba sorolt fogvatartottak kerültek kiválasztásra.



Fotó: Bv. fotó

Ahhoz, hogy a fogvatartottak keményen és kitartóan dolgozzanak, külön motivációs rendszer került kidolgozásra. A munkálatokban részt vevők részére jó szállás körülményeket biztosítottunk, napi ötszöri, bőséges étrendet állítottunk össze, hogy a feladatokhoz szükséges kalóriamennyiség rendelkezésre álljon. A kiétkelési, fürdési lehetőségek számát növeltük és az itt végzett munka értékelése megjelent a büntetés-végrehajtási ügyek intézeti javaslataiban is.

## Ami a megvalósításnál nehézséget okozott

A végrehajtás során több nehézséggel kellett szembenézni nap mint nap.

A terep egy régi katonai laktanya volt, ahol gyakran előfordulhat, hogy egy munkagép kifordít egy gyakorló aknát a földből.

A kezdés időpontjából már az elején látható volt, hogy a munka dandárja a hideg időszak beköszöntésekor valósul meg. A tervezésre kevés idő volt.





Fotó: Bv. fotó



A beépítendő anyagok nagy része a civil szférából érkezett, a vállalkozók nem mindig teljesítettek határidőre, és mindezt tovább tetézte a sok ünnepi leállás: október 23., mindenszentek, karácsony, szilveszter és a januári leltárok sem segítettek.

A meglévő terepadottságok és építészeti feltételek nagyban befolyásolták a lehetőségeket: a közműbekötések elhelyezkedése, az utak szélessége, a helyiségek száma, a falak vastagsága, a földemterhelés nagysága, illetve a rendelkezésre álló idő és pénz. Decemberben már akadozott az építőanyag-ellátás és a hidegben a betonozás, az útburkolás, valamint a biztonságtechnikai kábelek forrasztása is egyre több gondot okozott.

Az akadályok sokasodtak, napról-napra kellett leküzdeni a vízvezeték rendszer kapacitásából, a raktározási nehézségekből, vagy a konténer épületek kialakításából fakadó problémákat. Az emberek egyre jobban fáradtak, a hideg időben több volt a megbetegedés és néhányan időközben szabadultak is. A fogvatartotti munkaerő folyamatos utánpótlásra szorult.

A teljes projekt eredményes megvalósulása szünet nélküli koncentrációt követelt a menedzsmenttől és a helyszínen dolgozó szakemberektől.

122 munkanapot és 77 301 munkaórát követően 2019. január 31-én határidőre elkészült a kivitelezés.

## A Kiskunhalasi Országos Büntetés-végrehajtási Intézet

A 2019. február 1-jével létesült Kiskunhalasi Országos Büntetés-végrehajtási Intézet 1150 m hosszú, duplasoros drótkerítéssel körülhatárolt 82 500 m<sup>2</sup>-én, 2 körlet épületben 27 zárkájával és 66 lakóhelyiségével 470 fogvatartott elhelyezésére vált alkalmassá.

Sétaudvara 1200 m<sup>2</sup>-en terül el, látogatóhelyiségében egyidejűleg 30 fő fogvatartotti kapcsolattartó fogadását lehet végrehajtani.



Egészségügyi részlegein belgyógyászati, nőgyógyászati és fogászati ellátásra, illetve vizsgálatra nyílik lehetőség. A fogvatartotti munkáltatás egy 900 m<sup>2</sup>-es munkacsarnokban valósulhat meg.

A személyi állomány részére 4 db, összesen 250 fős öltöző, egy 250 m<sup>2</sup>-es tornaterem, valamint 20 fő elhelyezésére alkalmas nőtlen szálló, illetve 50 autóbeállós zárt parkoló áll rendelkezésre.

## A reintegráció megjelenése a börtönépítés során

A Kiskunhalasi Országos Büntetés-végrehajtási Intézet kialakítása több volt, mint egy kiemelt építkezés. Az itt dolgozó fogvatartottnak reintegrációs miliót is jelentett: 253 fő fogvatartott gyakorolhatta a szakmáját, tanulhatott újat, dolgozhatott szép környe-

zetben.<sup>6</sup> A munkájukért plusz ellátásban részesültek, jogaik gyakorlása zavartalanul folyt.

A kockázatelemzést illetően nemcsak, hogy nem történt rendkívüli esemény egy ilyen nagy létszámú, feszített fogvatartotti foglalkoztatás során, de összesen csupán 2 esetben történt fegyelmi cselekmény.

A Büntetés-végrehajtási Szervezet is sokirányú tapasztalatot szerzett a jövő építkezései tekintetében.

Többek között azt, hogy a „barna mezős” beruházás a büntetés-végrehajtás számára több nehézséget rejthet, mint a „zöld mezős” beruházás.

A Kiskunhalasi Országos Bv. Intézet tekintetében a realitás talaján maradva arról is szót kell ejteni, hogy a fogvatartotti populáció nem képes minden munkafázist lefedni. Sőt, nem is szabad minden munkafolyamatot fogvatartottakra rábízni. A garanciális, vagy tanúsítványhoz kötött, statikai szerkezetet érintő beavatkozásokat nem végezték fogvatartottak (fúrások, speciális gépészet).

## A kiskunhalasi projekt során megjelent új elemek

Minden úttörő jellegű feladat magában hordozza az újdonságok, fejlesztések tesztelésének lehetőségét, amelyek ha sikeresek, a jövőben rendszerszinten is bevezetésre kerülhetnek.

A Kiskunhalasi projekt sem jelentett kivételt; itt is megjelentek új elemek:

- a zárkaajtókhoz hasonló erősségű, mégis könnyebb kivitelezésű ajtókat gyártottak, ezek beválása esetén a büntetés-végrehajtási intézetek szebb, praktikusabb, és megbízhatóbb ajtókra cserélhetik a régi rossz konstrukciójukat,
- a konténerek mobilitása, praktikus kialakítása új utakat nyithat meg az alapterület szűkében lévő büntetés-végrehajtási szervezetek
  - a Paksi atomerőműnél már bevált lecsuklókaros biztonsági kerítés beépített jelzőrendszerével,
  - az EDR alapú személyi riasztórendszer a többfunkciós praktikumával növeli a biztonságos fogvatartás hatékonyságát.

<sup>6</sup> A reintegrációs tevékenység egyik kiemelt területe a fogvatartottak munkáltatása. A munkavégzés hozzájárulhat a bűnismétlés megelőzéséhez, továbbá hasznos időtöltés, fegyelmezettségre tanítja a fogvatartottat, megfelelő a feszültségek levezetésére, együttműködésre, pontosságra is nevel és nem utolsó sorban kereseti lehetőség. Vö.: Fejes I. (1994)



Fotó: Bv. fotó



Fotó: Bv. fotó

Először Kiskunhalason jelent meg a fegyveres biztonsági őrök integrációja egy büntetés-végrehajtási szerv állománytáblájában (a szóban forgó biztonsági őrök a ki- és beléptetés és járőrözési feladatok során segíthetik a büntetés-végrehajtási intézet működését).

## Együttműködő szervek, partnerek

A teljes projekt nem jöhetett volna létre az együttműködő szervek hatékony és konstruktív közreműködése nélkül.

A társ rendvédelmi szervek a kivitelezés kezdetétől a végéig támogatták az új börtön megalkotását. Így a bevándorlási hivatal minden rendelkezésére álló információt megosztott velünk. Az Országos Rendőr-főkapitányság sokat segített a fegyveres biztonsági őrök integrációjában. A helyi rendőrség állandó járőr jelenlétével a munkavégzés biztonsági hatékonyságához járult hozzá. A katasztrófavédelem szakmai tanácsai nélkül pedig nem jutottunk volna el a feladatunk végéhez.

Összességében elmondható, hogy a Kiskunhalason végzett munka eredményes volt annak ellenére, hogy manapság szinte lehetetlen egy olyan komolyabb építkezést találni Magyarországon, amely jó minőségben, határidőre, a tervezetteknek megfelelően elkészül.

## Felhasznált irodalom

A Büntetés-végrehajtási Szervezet Évkönyve. Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága, Budapest, 2018. p. 9.

Online: <https://bv.gov.hu/sites/default/files/A%20b%20C%BCntet%C3%A9s-v%C3%A9grehajt%C3%A1si%20szervezet%20%C3%89vk%C3%B6nyve%202018.pdf> (Letöltve: 2020. március 02.)

Fejes Imre: Foglalkoztatás (Reszocializáció vagy (és) gazdaságosság) /Vitaindító/ Börtönügyi Szemle 1994/4. p. 32.

Juhász Andrea Erika: Cum porta carceris clauditur. A kínzás, az embertelen, a megalázó bánásmód tilalma a fogvatartottakkal szemben. Iurisperitus Kiadó, Szeged, 2019. pp. 70-71., pp. 80-82.

Juhász Zsuzsanna: Így enyhítené a kormány a börtönök zsúfoltságát.

Online: <https://jogaszvilag.hu/igy-enyhitene-a-kormany-a-bortonok-zsufoltsagat/> (Letöltve: 2020. március 02.)

Nagy Ferenc – Juhász Zsuzsanna: A fogvatartotti rátáról nemzetközi összehasonlításban. Börtönügyi Szemle 2010/3. pp. 4-10.

Tallódi Zoltán: A börtönzsúfoltság kérdése az Emberi Jogok Európai Bírósága döntéseinek tükrében. Börtönügyi Szemle 2016/1. p. 50., p. 53.

World Prison Brief data – Hungary.

<https://www.prisonstudies.org/country/hungary> (Letöltve: 2020. március 02.)





## ADALÉKOK A BÖRTÖNARCHITEKTÚRA KEZDETEIHEZ

### *Additions to the beginnings of the prison architecture*

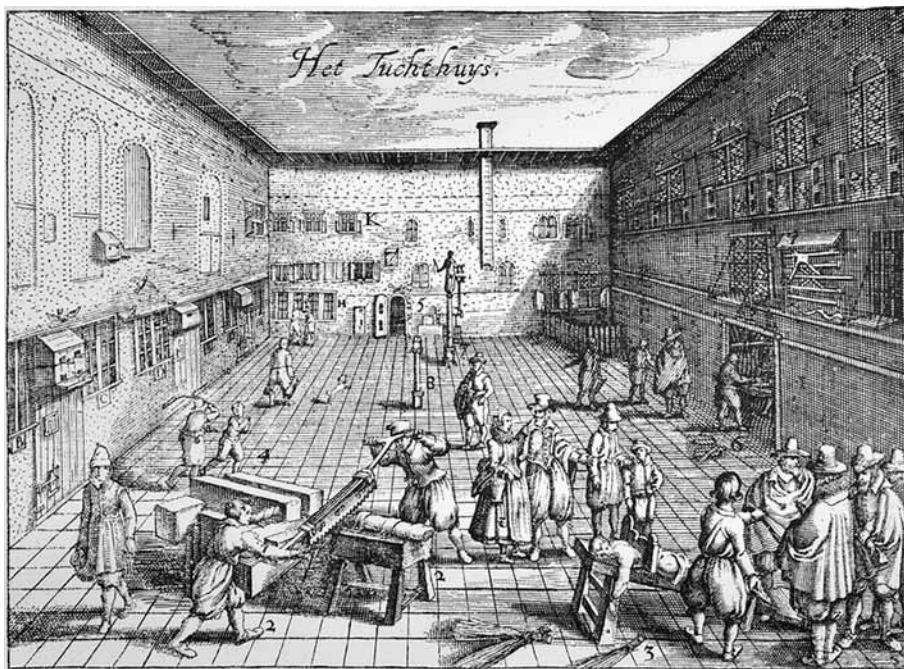
A börtön hosszú története azt bizonyítja, hogy berendezésében, építészeti filozófiájának alakításában két meghatározó cél dominált. Az őrzésbiztonság és a jobbítás szempontjai különféle korokban különféle súllyal jelentek meg az intézetek, fogvatartási helyek szerkezetének kialakításában, de mindvégig jelen voltak a szervezésben és a tervezésben. A differenciált elkülönítés, a munkáltatás, a totális intézményi jellegből eredő ellátás, a fegyelem és az ellenőrzés fokozott igénye mindig megkövetelte a racionális gondolkodást az építőmesterektől, a tervezőktől, az építészekről és a büntetés-végrehajtás szakembereitől a belső terek felhasználása kapcsán.

**Kulcsszavak:** tervezés, tömlöc, kivitelezés, belső építészet, börtönök tervezése

*The long history of the prison proves that two decisive goals dominated its equipment and the shaping its architectural philosophy. The aspects of guarding security and improvement appeared at different ages with different weights in the design of the institutions and detention facilities, but they were always present in the organization and planning. The need for differentiated segregation, employment, total institutional care, discipline, and control has always required rational thinking from the masters, designers, architects, and prison practitioners on the use of the interiors.*

**Keywords:** planning, dungeon, construction, interior architecture, prison design

**M**int ismeretes, a középkor büntető igazságszolgáltatása a tömlöcöt csak erős fenntartásokkal fogadta be szankciórendszerébe. A börtön bonyolultsága, nehézsége és körülményes őrzési problémái mellett a legnagyobb gondot a nyilvánosság akadályai jelentették. A büntetések középkori rendszerének egyszerűsége, ugyanakkor a társadalomnak üzenetet közvetítő látványossága (mai szemmel véres brutalitása) egészen más módon szolgálta a törvénykezés céljait, mint a börtön. A tömlöc mégis maradt. Maradt sokfunkciós jellege miatt és maradt – bizonyos funkciókat tekintve – nélkülözhetetlensége okán is. Hosszú időn keresztül tartotta magát az az álláspont, miszerint a szabadságvesztés-büntetés a fény korszakának gyermeke, születése a 18-19. századnak köszönhető, ekkor lett alternatívája az újkor véres büntető gyakorlatának. Napjainkra már a tabula rasát hirdető felfogás a múlté, s vele együtt a vélekedés arról, hogy a börtönök építésére vonatkozó teória a 19. század terméke lenne. Tudjuk, hogy a börtönépítéssel végigkísérte a fogvatartás históriáját, s különösen a városokban hosszú történelmet tudhat magáénak. Alább néhány adalékkal szolgálunk a börtön-architektúra históriájához.



Az amszterdami Rasphuys udvara

## A Carcere delle Stinche és a Prigioni Nuove

Firenze városa 1293-ban kibocsátotta büntetőjogi statútumait, az Ordinanze di giustizia-t, melyek az igazságszolgáltatás alapvető normáit foglalták össze. Nem sokkal később, 1297-ben a város vezetése megkezdte a Carcere delle Stinche, a nyilvános

börtön építtetését. A büntető igazságszolgáltatás rendtartása és a hozzá kapcsolódó börtönstatútum világos jele annak, hogy a büntető joggyakorlat már a 13. században érdeklődéssel fordult a börtönök felé. A büntető rendtartás ezt követő módosításai (1322, 1355, 1415) is megmaradtak a carcerek alkalmazása mellett. A börtönök a büntetőrendszer szokásos részévé váltak.<sup>1</sup> A Carcere delle Stinche világos bizonyítéka annak, hogy a börtön korai története nem a 18-19. században kezdődött, mert az már a középkor büntető gyakorlatának szerves részét képezte. Az intézmény kialakulása sokkal korábbi időszakra vezethető vissza, de a tizenharmadik század végén már bizonyosan szilárd eleme a büntetési rendszernek.<sup>2</sup> A firenzei börtön (legalábbis Itália északi városállamaiban) olyan közismert lett, hogy nem csupán mintájával hatott, hanem még az elnevezést is átvették, miként például Sienában, ahol a hivatalosan Carceri di Commune néven rendszeresített börtönt a köznyelv szintén La Stinche-ként tartotta számon.

A firenzei La Stinche gyermekek fogva tartására is szolgált, azért, hogy megjavításukról és nevelésükről gondoskodjanak. Az eredmény érdekében a fogvatartottakat életkoruk, nemük, egészségi állapotuk és a bűncselekményük súlya szerint elkülönítették egymástól.<sup>3</sup> Ehhez pedig architekturalisan megfelelő terekre volt szükség.

Maradva Itáliában, idézzük föl Antonio del Ponte (1512-1597) építész (korabeli feljegyzés szerint szobrász és ács) 1559-ben elnyert megbízatását, melyet Velence városától kapott egy nagy, nyilvános börtön építésére. A Palazzo Ducale építésze, a Chiesa del Redentore együttműködő építőmestere, a Ponte di Rialto tervezője és kivitelezője, a Dogana di Terra és a Fondaco della Farina munkálatainak résztvevője, a Chiesa degli Incurabili gyárának felügyelője, számtalan építkezés ellenőre és véleményezője ezzel nagy feladatot kapott. A büntetőintézet fő funkciójaként a különösen súlyos, főbenjáró bűnök miatt elítéltek őrzését tervezte a városi magisztrátus. Ezért a kiírásban az állt, hogy négyszáz különálló zárkát tervezzen<sup>4</sup> az új épületbe a biztonság okán. Az elkülönítés, a biztonság, a fogvatartás újszerű megközelítése építészeti megoldásokat követelt, miközben a halált érdemlők szabadságvesztéssel büntetése elfogadott nézetté vált.

A Prigioni Nuove (Új börtönök) építését Tommaso Contin da Besso segítségével fejezte be 1589-ben. A Rio di Palazzo fölött emelt épület a Dózsepalotába telepített törvénykezési funkciók kiszolgálójaként működött, teljes egészében börtönként tervezve. Deklarált célja egyaránt volt a vizsgálati célú fogvatartás és a büntetés. A palotát a börtönépülettel a Ponte dei Sospiri (Sóhajok hídjá) kötötte össze, a hidat a középén emelt elválasztófal két folyosóra osztotta. Az egyik a börtönöket és a vizsgálati töm-

1 Peters, E. M. (1998) p. 39.

2 Geltner., G. (2018) p. 15.

3 Peters, E. M. (1998) p. 39.

4 Peters, E. M. (1998) p. 40.

lőcöket kapcsolta egybe a törvényszéki csarnokkal a Doge-palota fő szintjén, a másik pedig a zárkaépületet a Sale dell'Avogariaival (államügyési hivattal) és a Sala del Parlatorioival (társalgóval). Mindkét folyosó kapcsolódott a Pozzit (kútbörtönök) a Piombival (ólmkamrákkal) összekötő lépcsőhöz.

A Prigioni Nuove négyszögletes alaprajzú, a szárnyak által közrefogott zárt udvarral rendelkező börtönépület, melyben a zárkákat a tervező az épület belseje felé rendezte el, a négy oldal mentén külső járőr folyosóról megközelíthető módon. Az épület Európában a blokkrendszerű építkezések egyik első példája. A vastag rácsokkal ellátott ablakok egy része zárt térbe, a járőr folyosóra nyílt.<sup>5</sup> A létesítmény biztonságos konstrukciója aligha vitatható. A megközelítés különlegessége (a híd és a palotán át vezető út), a vastag falak, a többszörös ablakrácsok szinte lehetetlenné tették a szökést.<sup>6</sup> Ugyanakkor a tervezőnek és építőnek célja volt az emberséges őrzés feltételeinek megteremtése is. Nem térhetett el a kor tömlőcökre vonatkozó feltevésétől, a jogvesztettek őrzésének lehetséges sanyargató módszerétől, de a zárkákat belülről vörösfenyőfa deszkákkal borították. A helységek ugyan nem kaptak sok fényt, de legalább szárazak és levegősek voltak, ami a korszak szokásos tömlőcviszonyait jócskán felülmúlta.<sup>7</sup> A Prigioni Nuove méretei és számos kisebb-nagyobb zárkája egyfelől lehetővé tette a különbségtételt a vizsgálat alatt állók és elítéltek között, másfelől esély volt egyfajta differenciálásra a fogvatartottak között.

## A Rasphuys és a Spinhuys

Az újkori börtönök jellegzetessége lett a hagyományosan a föld szintje alá telepített büntetés-végrehajtás felemelkedése. Az új börtönök a szó legszorosabb értelmében és egyre gyakrabban a föld fölé magasodtak. Ez az építészeti váltás többek között a büntetés filozófiájának megváltozását szimbolizálta. A középkorból megöröklött tömlőcök nem tűntek persze el, sőt, sok esetben az új szellemben nyitott börtönépületek alatt működtek tovább. Évszázadok kellettek ahhoz, hogy halványuljon a vallási gyökerű felfogás, mely a test sanyargatásával és a szenvedéssel vélte kikényszeríthetőnek a bünbánatot és megjobbulást. A biztonság szempontja mellett ez az elképzelés alapozta meg a levegőtlen, sötét, nedves és mocskos lyukak „létesítését”, a férgek és a nyirkos rothadás világát. A hely okozta gyötrelmem egyenes elvárás volt a büntető praxis részéről. A cselekedetükkel az isteni és világi törvényeket támadó jogsértők kizárták magukat a közösségből. A jogrend elleni támadásukkal eljátszották jussukat a társadalom pártfogására vonatkozóan, tettük jogfosztásukat eredményezte. Jogtalan kiközösítetteké váltak, páriákká, akik az állatok szintjére süllyedtek. A középkor nem kívánta sem védeni, sem támogatni a bűnözőket, így a föld alatti lyukakba rekesztett elítélteknek a legegyszerűbb szükségleteikről is le

5 <https://palazzoducale.visitmuve.it/it/il-museo/percorsi-e-collezioni/le-prigioni/>

6 Wellner I. (1993) p. 80.

7 Fajth T. (1970) p. 180.



kellett mondaniuk. A humánus bánásmód, az emberi méltóság ismeretlen fogalom volt a büntetés-végrehajtás ezen zónájában. Hacsak a tömlőc nem vált részévé más hivatású épületeknek (erődítménynek, városi védműnek, toronynak, városházának, kolostornak), a tervezés legfeljebb a biztonságos fogvatartás garantálásáig terjedt.

Az átalakulás egyik kiváló oka a 16. és 17. század fordulóján az egyre nagyobb tehertéllé váló csavargókérdés megoldására életre hívott fenyítőházak megjelenése volt. 1589. július 19-én Amszterdam város magisztrátusa a büntetés-végrehajtás jövője szempontjából meghatározó döntést hozott. A jegyzőkönyv szerint „*a polgármester föltette a kérdést: nem lenne-e tanácsosabb olyan házat alapítani, ahová a csavargókat, vétkeket, korhelyeket s valamennyi efféléket bezárnának, s őket ott munkára szorítanak oly időtartamban, amit az esküdtek vétkükkel és bűnükkel arányban állónak vélnék*”.<sup>8</sup> Némi vitát követően az intézet céljára a klarisszák korábbi kolostorának épületét rendelték.<sup>9</sup> 1595 áprilisában vette kezdetét az átalakítás<sup>10</sup> és 1596. február 3-án regisztrálták az első 12 fogvatartottat. Az intézetben szervezett különleges munkafajta (vörösfa-reszelés) után „Rasphuys”-nak (Reszelőháznak) nevezték el az intézményt.<sup>11</sup> A fenyítőház (a fiatalok büntetésével kapcsolatos vita során megfogalmazottan) deklarált célja a munkára és becsületes életre nevelés volt. Ezzel a tételezéssel a börtönügy történetében jószerint ismeretlen új fogalmak jelentek meg, melyek a büntetés-végrehajtásban halvány jelenségként időnként fel-

8 Hippel R. (1898) p. 440.

9 Hippel R. (1898) p. 440.

10 Fumasoli, G. (1981) p. 41.

11 Jagemann, L., Brauer, W. (1854) p. 57.

bukkantak, de a tömlőcig nem jutottak el. Ezek a munka, a nevelés és a reszocializáció. Ezek az eszközök lényegében változtatták meg a büntetés-végrehajtást. A büntető igazságszolgáltatás által gyarmatosított, eredendően a szegénygondozás vidékén megteremtett fenyítőházak alapeszméi megfertőzték a tömlőcbüntetést, a büntetés-végrehajtás irányt vett a modern szabadságvesztés-büntetés felé.

Ennek pedig feltétele volt az új célokhoz igazodó építészeti konstrukció, azon belül is az optimális térbeli megosztás.

A Rasphuys architektúrális funkcióinak kialakítását meghatározta, hogy az intézet egy korábbi zárdaépületben lelt otthonra. A feladatnak megfelelően az épület belső, zárt udvarában kellett kialakítani a fenyítőházi élet kereteit. A klarisszák kolostorának udvara 50-60 x 50-60 lábnyi (kb. 15 x 18 méternyi) alapterületű, négyszögletes alaprajzú volt. Az udvart két- és háromszintes épületszárnyak keretezték. A szárnyak különféle méretű szobáiban helyezték el 4-12 fős csoportokba osztva a fogvatartottakat.<sup>12</sup> Az intézetben eredetileg kilenc helyiség volt, amelyek részben hálóteremként, részben műhelyként, munkaszobaként funkcionáltak. A szobáknak és termeknek súlyos, kettős ajtaja volt, melyek az udvarra nyíltak. Az ablaknyílásokat erős vasráccsal látták el.<sup>13</sup>

A korábbi tömlőcépületekkel szemben, ebben az átalakított kolostorban számos helyiséget az új célokat szolgáló kiegészítő funkciók szolgálatába állítottak. Így például az udvarból nyílt a lelki gondozás céljából a kápolna, a tanuláshoz elengedhetetlen iskolaszoba, az egészségügyi gondozás feltételeként a betegszoba, és az ún. mérlegelő helyiség. A raktár, a készletező helyiség, s a nagy szövőhelyiség a takácsok számára az első emeleten volt. A felső szinten további fogvatartotti szobák kaptak helyet, de a kutatásokból és a fennmaradt iratokból nem derül ki ezek száma. A fiatalabbak és a gyengébbek – mint említettük – szövással és fonással foglalkoztak az első emeleten.<sup>14</sup> Bornitius 1625-ben arról számolt be, hogy némi kézműves munka is folyt az intézetben: a foglyokat különféle „műtárgyak” előállítására oktatták, a műveltebbek szakmai képzésben is részesültek. *„Az mire láttyak az benne valo gondviselők, hogy alkalmas tehatarra valasztyak, kit deakságra, kovacságra, kit szabóságra, aczságra, ötvességhre és egyéb meseterségekre...”* oktatják és készítik fel a fogvatartottakat.<sup>15</sup>

A feljegyzések szerint kicsi, közepes és nagy zárkák álltak rendelkezésre az elhelyezéshez. A kicsik adatai nem maradtak fenn, de a közepesek 18 x 105 x 8,5 láb (kb. 5,4 x 31,5 x 2,55 méter) méretűek voltak, a nagy adatai pedig 28 láb (8,4 méter) hosszúság, 18,5 láb

12 Pfeiffer, H. (1934), Graul, H. J. (1965) p. 9.

13 Arndt, J. (1981) p. 9., Vincze T. (1983) p. 6.

14 Amsterdamer Zuschnhausordnung. Teil I. Art. 5., 7., 21.; Teil II. Art. 17., 18., 19., Vö. Hippel R. (1898) p. 474., 460.

15 Szepesi Csombor 1968., p. 192.

(5,55 méter) szélesség és 8 (2,4 méter) láb magasság. A zárkákban átlagosan 8-10-12 fogvatartottat helyeztek el egyszerre. A zárkák padozatát és falait vastag deszka védte. A szobákban egyszerű árnyékszékelt helyeztek el. A megerősített ajtókon kémlelőnyílásokat alakítottak ki, elég nagyokat ahhoz, hogy az élelmet benyújthassák rajtuk. Rossz időben ugyanezekben a helyiségekben dolgoztak, pihentek, étkeztek és aludtak a fogvatartottak. A lakóhelyiségekben nem volt fűtés.<sup>16</sup> E. Moes 1598-as tudósításából ismert, hogy ebben az évben a Rasphuys 70 fős befogadóképességgel bírt.<sup>17</sup> Gaspar von Widmorkter 1611-es információja szerint a Rasphuysben 70, a Spinhuysben 15 fogvatartott volt.<sup>18</sup> Hippel úgy írja, hogy az intézet legnagyobb befogadóképessége 150 főben állapítható meg.<sup>19</sup>

A Rasphuys a bejárati (utcafronti) épületen keresztül volt megközelíthető, két befelé nyitható, tömör kapuszárnyal ellátott ajtón át. Az ajtószárnyakat erős, vaskos, megművelt kőkeret zárta be.<sup>20</sup> Az épületkülső is meghatározó módon engedett következtetni a falak és a kapu mögötti életre. A főbejárat fölött egy reliefet helyeztek el. Vadállatok húztak egy brazil keményfával és kézműves eszközökkel megrakott szekeret, melyeket a kocsis korbáccsal ösztöklélt mozgásra. Mindezek fölött az intézet egyik jelmondata olvasható. „*Virtutis est domare quae cuncti pavent.*” („Erény megzabolázni azokat, akik másokat féltelme ejtenek.”)<sup>21</sup> A jelenet fölött, az oromzaton a fenyítés szimbólumaként egy asszony alakja látható, két oldalán foglyokkal, mindkettőre vonatkozó felirattal: „castigatio”. A kapuépületben volt az igazgató és az igazgatónő tárgyalószobája, a gondnok lakása és a konyha. A portál felől két súlyos ajtó nyílt, egyik kelet felé, a férfiak reszelőházába, a másik dél felé, az időben később megnyitott Secrethuisba, a fiatalok fenyítőházába.<sup>22</sup>

A biztonsági feltételek már nagy részben abból fakadóan garantáltak voltak, hogy az intézet egy magára hagyott kolostorban lelt otthonra. A kolostorépítkezés zárt formája, szigorú elkülönülése az apácák életét óvta a külvilágtól; immáron a benti életet kellett a falak mögött tartani a külvilág érdekében. A funkcióváltás nem okozott nehézséget. A zárt, kifelé ablak nélküli építési mód és a bejárati kapu védelme megfelelőképpen szolgált a biztonsági célokat.

A protestáns munkaethosz szellemében szervezett, munkáltatással egybekötött nevelő-fenyítő célok realizálásához a hagyományos, közös elhelyezésű tömlőcök alkalmatlannak bizonyultak. A társadalomba visszavezető út alapfeltétele volt az intézmény „becsületos karaktere”, mely megkövetelte az intézetbe beutaltak meghatározott szempontok szerinti elkü-

16 Arndt, J. (1981) p. 9., Vincze T. (1983) p. 6

17 Rosenfeld, E. (1906) p. 16.

18 Rosenfeld, E. (1906) p. 16.

19 Hippel R. (1898) p. 453–454.

20 Hippel R. (1898) p. 453.

21 Arndt, J. (1981) p. 9.

22 Hippel R. (1898) p. 453.

lönítését. A nemek, a kor, a cselekmény jellege szerint történő differenciált elhelyezés ekkor lett követelménnyé a fenyítőházak világában. Két esztendővel a Rasphuys megnyitása után, Amszterdam városa a férfiakétól különálló, női fenyítőházat létesített. Az 1596. november 13-án kelt bejegyzés szerint *„Nem lenne tanulság nélkül való a nőket egy külön házban elhelyezni, egy fonóházba zárni, ahol a fiatal lányok és mások, kik koldulással vagy csavargásból élnek, gyapjúfonással foglalkoztassanak.”*<sup>23</sup> 1597-ben nyílt meg az Ursula nővérek kolostorában a Fonóház, „Spinhuys” (ergasterium feminarum, netoria domus) néven.<sup>24</sup> A Spinhuys megnevezés a fenyítőházak elterjedésével a német szóhasználatban is meggyökeresedett, némileg módosult tartalommal. A fenyítőházakat (Zuchthaus), dologházakat (Werkhaus), utóbb az általában szövőmunkát szervező, legsúlyosabb ítéletet töltők intézeteit, a fegyházakat is e névvel illették (Spinnhaus). A Spinhuysban főként prostituáltak, alkoholista nők, bolti és piaci tolvajok találtak otthonra.<sup>25</sup> Mint a ház homlokzatán olvasható jelmondat rögzítette: *„Szerencsétlen lányok, hajadonok és asszonyok számára / a koldulás, csavargás és rossz útra tévedés ellenszereként / alapított e fonóház, miként itt látható.”*<sup>26</sup>

A biztonsági intézkedések itt enyhébbek voltak, mint a férfiaknál. Ennek az épületnek már voltak üvegezett ablakai, de azokat sűrűn berácsozták, s megszüntették az ablaknyitás lehetőségét.<sup>27</sup> A női intézet építészeti berendezéséről nincs pontos információnk, architekturális feltételei azonban a kolostorépítészetből következtek. Az Ursulák zárdaépülete 1643-ban tűzvész áldozata lett. Ez lehetővé tette, hogy a jövőben a Spinhuys újonnan tervezett épületegyüttese megfelelőképpen szolgálja a reszocializációs megfontolásokat. A kortársak szemében az új ház érzékelhetően nagyobbak tűnt a korábbiaknál. Ennek az épületnek már részletes leírása is rendelkezésünkre áll. Korabeli beszámoló arról tájékoztat, hogy a világos dolgozó termeket tetszetős bútorokkal rendezték be; tágas és világos terekről, nagy ablakokról szól a leírás. A tervező gondoskodott megfelelő számú magánzárkáról is.<sup>28</sup> A nők 3 nagy teremben dolgoztak, szövással, fonással, kötéssel, horgolással foglalkoztak.<sup>29</sup> Éjszakára a nőket közös hálóterembe zárták. Az elhelyezés „feszített létszáma” utal, hogy egy ágyban alkalmanként három nő is kénytelen volt aludni. 1661-ben a Spinhuysban 15 fő elhelyezéséről beszéltek, az új intézetben (1664-től) már 52 személy nyert befogadást.<sup>30</sup>

A munkakényszert mind a Rasphuys, mind a Spinhuys udvarán központi helyen felállított szégyenfa (pellengér) szimbolizálta, melyekhez a renitens munkamegtagadókat kötötték ki és itt szenvedtek testi fenyítést is a lusták, a munkakerülők is.<sup>31</sup>

23 Hippel R. (1898) p. 443.

24 Arndt, J. (1981) p. 11.

25 Hentig H. (1955) p. 184.

26 Hippel R. (1898) p. 457.

27 Arndt, J. (1981) p. 11.

28 Hippel R. (1898) p. 458.

29 Rosenfeld, E. (1906) p. 806–807.

30 Arndt, J. (1981) p. 13.

31 Arndt, J. (1981) p. 13.



Miután a büntetés-végrehajtás rövid, önálló kísérletező időszak után magába olvasztotta a fenyítőházakat, velük együtt a társadalomba visszavezetés, a munkára szoktatás és a munkával fegyelmzés, a nevelés, az oktatás, az egészségügyi ellátás megszervezése is részévé lett a rezsimnek. A büntetés definíciója kibővült a javítás világi fogalmával,<sup>32</sup> amely tartalmilag más, mint a keresztény büntetőjog javulásba vetett hite. Az új cél a világi törvények és szabályok tiszteletére kényszerítés lett. A társadalmi normák tudomásulvételét és az alkalmazkodást a végrehajtás során alkalmazott eljárásokkal és eszközökkel próbálták elérni. Ehhez pedig igazodnia kellett a börtönépítésnek is. Az új célok, új eszközök és új processzusok újszerű architektúrális megoldásokat követeltek. Kezdetét vette a tervezett intézetek korszaka.

## A Malefizhaus Bamberg és a Carcere Nuovo Rom

A fenyítőházak kezdeti története viszonylag kevés újonnan emelt épülettel büszkélkedhetett. Angliában az uralkodó bocsátotta rendelkezésre Bridewell kastélyát a Workhouse számára.<sup>33</sup> A protestáns Németalföldön a felszámolt szerzetes-, illetve apácarendek által elhagyott zárdaépületeket foglalták el a fenyítőházak. Ez a szituáció meghatározta a fenyítőházaknak a városban elfoglalt helyét úgy földrajzilag, mint városképileg. A kolostorokba telepített intézetek kénytelenek voltak alkalmazkodni az építészeti adottságokhoz. Az első fenyítőházak általában önálló bejárati épületből, zárt, belső udvaros épületszárnyakból, s esetleg kiszolgáló szárnyépületekből álltak. Az egyházi épületek eredeti helye meghatározta az intézetek városképi súlyát is. A fenyítőházak afféle látványossággá váltak, részévé az utca hangulatának. A magisztrátus láthatóan nem elszigetelni, hanem bekapcsolni kívánta a város életébe a házat. Ennek megfelelően az épület utcai frontja látványos volt, és a funkcióra utaló. A késő reneszánsz és barokk korizlésnek megfelelően, gazdag díszítés ékítette az épületeket.

A fenyítőházak kriminális kolonizációját követően a büntetés-végrehajtás a figyelem keresttüzébe került. Az eddig a föld alatt, zárt tornyokban, városfalakon kívül rejtőzködő tömlöcök után, a fenyítőházak részévé lettek a mindennapi életnek.

Az architektúra egyházi modellje az intézmények belső konstrukcióját is megszabta. A németalföldi mintát követő fenyítőházakra jellemző, hogy átvették az eredeti modell „építési elgondolásait”, az intézetek külső megoldásait, vagyis a négyzetes alaprajzú építkezést, az egy vagy két belső udvaros szerkezetet.<sup>34</sup> Ennek a korszaknak jellegzetes hagyatéka a börtönépítészetben a totális intézmények funkcióinak kielégítését szolgáló építészeti adottságok felcserélhetőségének felismerése. A korábban kastélyként, erődít-

32 Dünkel, F. (1983) p. 25.

33 Fairweather, L. (1975) p. 14.

34 Thole M. D. (1970) p. 198.

ményként, kaszárnyaként, várként, zárdaként funkcionáló világi és egyházi épületek zártsága és a befogadottak életének komplex, szigorú szabályok közé igazított megszervezése kínálta az alkalmat a börtönfeladatok befogadására. A vastag, erős falak, a sűrű rostélyos ablakok és a tömör kapuk kizárták a külvilág hatásait. A fogvatartottak és őreik szeparált életterei garantálták a biztonságos őrzést. A falak hasonlóképpen teljesítették feladatukat. A régi, céljukat veszített épületeket némi átalakítással alkalmassá lehetett tenni „újrafelhasználásra”, a büntetés-végrehajtási feladat ellátására. Így a börtönt tervezők architektúrális gondolkodására évszázadokon át erős hatást gyakoroltak az egyházi és a katonai építmények megoldásai.

Az 1627-ben épített bambergi „Malefizhaus” építészeti sajátosságai is ezt mutatták. A földszinten különféle méretű termek voltak, részben a gondnok lakásaként. Az emeleten a foglyok osztályának zárkái voltak megtalálhatóak. Az őrszobából áttekinthető volt a bejárat és a lépcsőház. A középső folyosót oltár zárta le, hogy az istentiszteletnek jól szervezhető legyenek. A világítás az egész házban igen gyenge volt, a fűtést két nagy kályha biztosította. Az oltárral egybekapcsolt cellafolyosó elrendezése emlékeztet a zárdaépületekre és a kolostorépítészetre, ami ráadásul Bambergben, a régi püspöki székvárosban még jelentős hagyományokkal is rendelkezett.

A bambergi dolog- és fenyítőház pompás reneszánsz ízlést tükrözött a bejárati oldalon. Az utcafront Amszterdamban is megtapasztalt díszességét, a középületi jellegzetességét megtartotta.<sup>35</sup> Az új építésű házak az építkezés költségei miatt pártfogók jelentős pénzügyi támogatását is igényelték. Így azok nem ritkán a hatalom egyfajta deklarációjaként is funkcionáltak. Különösen a közép- és délnémet fejedelemségekben a fegyvertartó-alapítás gyakran jelent meg fejedelmi jótékonyágként, ami által az intézetek jelentős épületekké váltak. A fejedelmi hatalom tekintélyének megtestesüléseként, bizonyos értelemben díszei lettek a városnak és a tartománynak egyaránt.

1655 körül, X. Ince idejében Rómában épült meg a Carcere nuovo. Ezt az „új börtönt” kifejezetten büntetés-végrehajtási intézetnek emelték, 68 személy számára. Szabályos téglalap alakú, egy tömbből álló négyszintes épület, mely minden külső jegyével kora stílusjegyeit hordozta. Építészetileg kihangsúlyozott lábazati szint, erőteljes főpárkányzat, plasztikus díszítések és barokk ablakkávák jellemezték. A masszív, barokk épületet sarokpillérek szegélyezték.<sup>36</sup> A végrehajtási rezsim szempontjából az elkülönítésre törekvő megoldásokat alkalmazó szerkezete volt. John Howard egy évszázaddal későbbi tudósítása szerint az épület a magánzárkák és a nagyobb, közös cellák keveréke volt.<sup>37</sup>

35 Pfeifer, H. (1934) p. 10.

36 Graul, H. J. (1965) p. 26.

37 Howard, J. (1780) p. 44-45.

A büntetés-végrehajtás épített tereit illetően tehát a börtönöket befogadó várak, zár-dák, kaszárnyák természetes adottságaik okán materiális valóságukban is meghatározóak voltak. Hasonlóképpen a tervezők asztalán formálódó új épületegyüttesek képét is meghatározó módon befolyásolták: a reneszánsz építészeti első tervezett börtönépületei is ezt a szemléletet követték, ebből indultak ki. A nagy kezdeményezések, a gyökeresen új építészeti ötletek majd csak egy évszázaddal később jelentek meg a gyakorlatban. A büntetés-végrehajtás filozófiája csak nagy nehézségek árán szabadult meg a középkori örökségtől. Attól a felfogástól, hogy a börtön (s a börtönépület) a megtorló és triumfáló hatalom üzenete, az erő és a biztonság szimbóluma, mely gyötrelmeket üzen a bűnelkövetőnek, biztonságot a társadalomnak, melynek a bűnözők elszigetelését ígéri. Ahhoz, hogy egyházi és katonai építészeti kötöttségeitől szabad, önálló börtönépítészeti szülessen, alapvető feltétel volt a büntetés-végrehajtás gyakorlatának és teóriájának átalakulása. Ahhoz, hogy a tervezést alá lehessen rendelni a büntetés-végrehajtás éppen aktuális céljainak, ezeknek a céloknak meg kellett fogalmazódnia a büntető praxisban. Ehhez a feltételeket a 17. és 18. század fordulója teremtette meg, s adta meg a lehetőséget az építőművészek és az építőmesterek számára újabb feladatok kijelöléséhez.<sup>38</sup>

## A De re aedificatoria és az Architectura Universalis

A büntetési rendszer lassú változása, az új eszmék intenzív hatása, s különösen a humanizmus hódítása, a felnőtté váló gondolkodás szabadsága, az ember és környezetének viszonyával kapcsolatos öntudatosodás és a kételkedés új távlatokat nyitott az építészetben is. A humanizmus a normákat új szellemmel töltötte meg, az emberek szolgálatára rendelt épületekről szóltak a tanulmányok Serliótól Vignoláig, Bramantétól Palladióig.<sup>39</sup> Az építészet teoretikusai hamarosan megfogalmazták gondolataikat a büntetőintézetek építészetéről is.<sup>40</sup> Példázza ezt két építész börtönterve.

A humanista filozófiát tükröző építészet, mely a középkorral szembe forduló, világosságot és tisztaságot hirdető filozófia architekturális megtestesülése volt, a klasszikus mintát követő, hivatali épületekben is gondolkozó művészek sorát tudhatja magáénak. Közöttük Leon Battista Albertit (1404–1472) aki a „*De re aedificatoria*” című, 1485-ben közzétett művében<sup>41</sup> vizsgálati, vétkességi és büntetőbörtönöket különböztetett meg – enyhe és súlyos bűnöket elkövetők számára. Szerinte a zárkák, vagy őrzésre szolgáló termek kijelölése a foglyok veszélyességétől kell, hogy függjön. A legsúlyosabb bűnözőket például a leghátulsó termekben, az ajtótól és a kaputól a legtávolabb kell őrizni. A foglyok elhelyezése elképzelései szerint magáncellák és közösségi termek

38 Vö. Mezey B. (2007) p. 179.

39 Geró L. (1968) p. 68.

40 Graul, H. J. (1965) p. 23.

41 Alberti, L. B. (1912)

kialakítását követeli meg. Megjelölte azokat a fogvatartotti csoportokat, akikről úgy gondolta, hogy azokat magánzárkába kell zárni. (Jellemzően a kisbűnelkövetők jussaként határozta meg a magányos elhelyezést.) Aligha vitatható, hogy az elkülönítés és a differenciálás ilyen megfogalmazásával Alberti messze megelőzte korát. Megfogalmazása szerint a börtönnek – mint egésznek – a város biztonságos, de nem elhagyatott részében kell állnia, erős, magas és nyílás nélküli fallal körülkerítve. A középkori vártömlöcök és erődök építészeti hatását jelzi, hogy elképzelései szerint tornyok és gyilokjárók fokozták az őrzés biztonságát. Külső megjelenését tekintve Alberti börtöne egy kiválóan megtervezett erődítmény összképét közvetíti.

Joseph Furttentbach, az ulmi építésmester 1634-ben megjelent munkája, az *Architectura Universalis*<sup>42</sup> két, eltérő méretű mintabörtön tervét tartalmazta. Ellentétben Albertivel, ő nem győzte eléggé hangsúlyozni a belső őrzésbiztonság fontosságát, mely koncepciójának központi gondolatává vált. Az ő tervei ennek megfelelően kevésbé a külsőre, mint inkább az épületen belül megteremthető biztonságra koncentráltak. Így jutott el a „Blockhaus” gondolatáig. Az ulmi mester a fából épült (felfalazott és boltozott, de vastag gerendákkal megerősített) blokkházak mintájára tervezte meg a börtönbelsőket. Minden egyes zárkát egy-egy önálló egységként, kis „gerendaházként” gondolt el, s az így kialakított, egymás mellé helyezett zárkák rendszerét javasolta a hatóságoknak. Minden



egy ilyen blokkban volt egy pricc és egy lyuk „szorultság esetére”. A zárkák központi elhelyezésének gondolata azonban már a későbbi értelemben vett börtönépítészeti blokkházmodellt idézte. A Furttentbach fölvázolta börtön téglalap alaprajzú (az ún. kisebb terv) vagy négyzetes, emeletes épület, melyben a zárkák nem az épület fala mentén helyezkednek el, hanem annak középső részén. A zárkák és az épület fala között mintegy három méter széles folyosót tervezett, így az ör körbejárhatott a cellák körül. Az ilyen, kifejezetten biztonsági szempontokat szem előtt tartó épület Hacker Ervin szavaival élve olyan, mint egy skatulya: belső tömbjében állnak, akár többemeletes blokkban a cellák, kívülről pedig föléjük emelkedik az épület tetőzete és külső falai. Ez az elgondolás az ún. belső cellás konstrukció formájában évszázadokig uralkodott a börtönépítészetben.

42 Furttentbach, J. (1635)

Furttenbach azonban jelentős elképzelései ellenére sem tudott elszakadni kor tömlöcgyakorlatának szokásaitól. A megrögzött, súlyos bűnözőket 15 láb mély, merítőkútra emlékeztető lyukban helyezte volna el, melyet felülről lehetett megközelíteni, s erős vasrács zárta volna le őket. A polgárok, s más, nem súlyos vétkeket elkövető személyek a plánum szerint a felső szintre kerülnének „a jó rend körzetébe”. Arról, hogy Furttenbach tervei szerint épült-e börtön, nincsen tudomásunk. Arról azonban Josphe Furttenbach és Leon Battista Alberti munkássága bizonyossággal szolgál, hogy a börtönépületek kérdésével a reneszánsz építészet már foglalkozott, s a kor eszközeihez képest már megoldási formákat talált problémáira.<sup>43</sup>

## Felhasznált irodalom

- Alberti, Leon Battista (1912): *Zehn Bücher über die Baukunst (De re aedificatoria)*. Ford. Theurer, M., Wien–Leipzig, Heller
- Arndt, Jörg (1981): *Strafvollzugsbau. Der Einfluß des Vollzugszieles auf den Bau von Anstalten für den Vollzug der Freiheitsstrafe*. Bochum, Studienverlag Dr. N. Brockmeyer
- Dünel Friedel (1983): *Die Geschichte des Strafvollzuges als Geschichte von (vergeblichen?) Vollzugsformen*. In: *Strafvollzug. Erfahrungen, Modelle, Alternativen* (Hg. Rolf Driebold) Göttingen. Verlag für Medizinische Psychologie im Verlag Vandenhoeck & Ruprecht
- Fairweather, Leslie (1975): *The evolution of the prison*. In: *Prison Architecture*. (Prepared by Giuseppe di Gennaro – Sergio Lenci – Leslie Fairweather) London. The Architectural
- Fajth Tibor (1970): *Velence*. Budapest, Panoráma
- Fumasoli, Georg (1981): *Ursprünge und Anfänge der Schellenwerke - Ein Beitrag zur Frühgeschichte des Zuchthauswesens*. Zürich. Schulthess Polygraphischer Verlag 9.
- Furttenbach, Joseph (1635): *Architektura Universalis. Das ist: von Kriegs- Statt- und Wasser Gebäwen, Erstlich, wie man die Statthor und Einlaß zu Wasser unnd zu Land mit Spizgatter und doppelten Schlagbrücken*. Ulm, Meder
- Geltner, Guy (2018): *The Medieval Prison: A Social History*. Princeton. Princeton University Press
- Gerő László (1968): *Az építészeti stílusok*. Budapest. Gondolat Kiadó
- Graul, Hans Joachim (1965): *Der Strafvollzugsbau einst und heute*. Düsseldorf. Werner Verlag
- Hentig Hans von (1955): *Die Strafe II*. Berlin–Göttingen–Heidelberg, Springer Verlag
- Hippel Robert von *Beiträge zur Geschichte der Freiheitsstrafe* (1898). In: *Zeitschrift für gesamte Strafrechtswissenschaft*, 18.
- Howard, John (1780): *The State of the Prisons in England and Wales, with Preliminary Observations, and an Account of some Foreign Prisons and Hospitals*. Warrington. Printed by William Eyres, and sold by T. Cadell in the Strand and N. Conant in Fleet Street, London. Second Edition]
- Jagemann, Ludwig von – Brauer, Wilhelm (Hrsg, 1854): *Criminallexikon. Nach dem neuesten Stande der Gesetzgebung in Deutschland bearbeitet von ~*. Erlangen. Verlag von Ferdinand Enke
- Mezey Barna (2007): *A börtönépületek üzenete (A szabadságvesztés-büntetés funkcióinak szimbolikus kifejeződése a büntetés-végrehajtási architektúra kezdetein)* In: *Jogtörténeti Szemle Különszám*
- Mezey Barna (2018): *A börtönügy útja Európában (a 17-19. század börtönei)* Budapest. Gondolat Kiadó
- Peters, Edward M. (1998): *Prison before Prison: The Ancient and Medieval Worlds*. In: *The Oxford History of the Prison. The Practice of Punishment in Western Society*. Ed. by Morris, Norwal – Rothman, David J. New York – Oxford. Oxford University Press

43 Erről lásd: Pfeiffer, H. (1934) p. 11-14., Graul, H. J. (1965) p. 24.

- Pfeiffer, Hans (1934): *Neuzeitliche Gefängnisbauten und ihre Geschichte*. Stuttgart. Architekturabteilung der Technischen Hochschule
- Rosenfeld, Ernst (1906): *Zur Geschichte der ältesten Zucht- und Arbeitshäuser*. In *Zeitschrift für gesamte Strafrechtswissenschaft*, Bd. 26. Berlin, J. Guttentag Verlagsbuchhandlung G.m.b.H
- Rosenfeld, Ernst (1910): *Weiteres zur Geschichte der ältesten Zuchthäuser zu Amsterdam*. In: *Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft* Bd. 30. Berlin–Leipzig, Verlag J. Guttentag (D. Collin) /Wien, Manz'sche K. K. Hofverlags- und Universitäts- Buchhandlung/Berlin–New York. De Gruyter
- Radbruch, Gustav (1950): *Elegantiae Juris Criminalis. Vierzehn Studien zur Geschichte des Strafrechts*. Basel. Verlag für Recht und Gesellschaft AG
- Sellin, Thorsten (1944): *Pioneering in penology. The Amsterdam Houses of correction in the Sixteenth and Seventeenth Centuries*. Philadelphia. University of Pennsylvania Press
- Thole Ministerialrat Düsseldorf (1970): *Geschichte und Gegenwart des Strafvollzugsbaus*. Justizverwaltungsblatt, 106 Jahrgang, Köln–Berlin, Carl Heymanns Verlag KG
- Vincze Tamás (1983): *Börtönépítészeti*. Budapest, Igazságügyi Minisztérium, Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokság, Nevelési Osztály
- Wellner István (1993): *Itália* Budapest, Medicina Könyvkiadó